VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

TAIKOMOSIOS IR TEORINĖS KRIMINOLOGIJOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

Greta Šiaudvytytė

BALTŲJŲ IR MĖLYNŲJŲ APYKAKLIŲ NUSIKALTIMŲ BEI UŽ JUOS KALTINAMŲ ASMENŲ TEISINIS IR SOCIALINIS VERTINIMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro darbas

Darbo vadovas: Doc. dr. Simonas Nikartas

Vilnius

2026

Turinys

Santrauka 5

Summary 6

Įvadas 7

1. Selektyvusis teisingumas ir teisėjų diskrecinių sprendimų ypatumai 11

2. Teorijos, aiškinančios teisėjų sprendimų priėmimo procesus 16

2.1. Neužtikrintumo vengimas 16

2.2. Esminių veiksnių teorinė koncepcija 17

3. Teisėjų sprendimų teisinio reguliavimo kontekstas 20

4. Baltųjų ir mėlynųjų apykaklių samprata bei koncepcijos ištakos 24

4.1. Baltųjų apykaklių nusikaltimų samprata 25

4.2. Mėlynųjų apykaklių nusikaltimų samprata 29

5. Empirinis tyrimas 32

5.1. Empirinio tyrimo metodologija 32

5.1.1. Kiekybinė empirinio tyrimo dalis 32

5.1.2. Kokybinė empirinio tyrimo dalis 35

5.1.3. Tyrimo etikos principai 36

5.1.4. Tyrėjos subjektyvumo, šališkumo reflektavimas ir tyrimo ribotumai 37

5.2. Kiekybinė baudžiamųjų bylų turinio analizė 38

5.2.1. Baudžiamieji nuosprendžiai ir įsakymai, kuriuose asmenys nuteisti už kyšininkavimą: aprašomoji statistika 38

5.2.2. Baudžiamieji nuosprendžiai ir įsakymai, kuriuose asmenys nuteisti už kyšininkavimą: nuoseklioji statistika 42

5.2.3. Baudžiamieji nuosprendžiai, kuriuose asmenys nuteisti už plėšimą: aprašomoji statistika ... 45

5.2.4. Baudžiamieji nuosprendžiai, kuriuose asmenys nuteisti už plėšimą: nuoseklioji statistika ... 48

5.3. Kokybinių interviu analizė 52

5.3.1. Teisėjų darbo pobūdis ir problemos, susijusios su sprendimų priėmimo procesu 52

5.3.2. Kaltinamojo asmenybės vertinimas bausmės individualizavimo procese 54

5.3.3. Baudžiamosios sistemos ir proceso dalyvių įtaka teisėjų sprendimų priėmimui 56

6. Diskusija 59

Išvados 62

Bibliografija 64

Priedai 71

1 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos pavyzdys 71

2 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos informacinė lentelė: kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių veiksnių išsamumo vertinimo instrukcija (Likerto 5 balų skalė) 71

3 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos informacinė lentelė: individualaus kaltinamojo asmenybę charakterizuojančio veiksnio išsamumo vertinimo instrukcija (Likerto 5 balų skalė) 73

4 priedas. Interviu atlikimo informacinė lentelė 75

5 priedas. Interviu planas 76

6 priedas. Baudos bausmės dydžio normaliojo pasiskirstymo analizė (Kolmogorov-Smirov ir Shapiro-Wilk testai) 78

7 priedas. Baudos bausmės dydžio pasiskirstymas (histograma) 79

8 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamųjų lytį (Mann-Whitney U testas (BK 225 str.)) 79

9 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo ankstesnių teistumų faktą (Mann-Whitney U testas (BK 225 str.)) 80

10 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.)) 80

11 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.)) 81

12 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo užimtumą (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.)) 81

13 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmės normaliojo pasiskirstymo analizė (Kolmogorov-Smirov ir Shapiro-Wilk testai) 82

14 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo trukmės pasiskirstymas (histograma) 82

15 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamųjų lytį (Mann-Whitney U testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)) 83

16 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo ankstesnių teistumų faktą (Mann-Whitney U testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)) 83

17 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)) 84

18 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo užimtumą (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)) 84

19 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)) 85

20 priedas. „MaxQDA“ programa sukurti kokybinių interviu kodai ir subkodai 85

Santrauka

Selektyvumas baudžiamosios teisės sistemoje yra neišvengiamas reiškinys, pasireiškiantis per skirtingų institucijų – policijos pareigūnų, prokurorų, teisėjų – diskrecinius sprendimus. Moksliniai tyrimai, analizuojantys teisėjų sprendimų priėmimo procesą dėl bausmės griežtumo, rodo, jog šių sprendimai neretai skiriasi atsižvelgiant į skirtingas kaltinamųjų socialines, demografines, socioekonomines charakteristikas. Šie skirtumai taip pat pastebimi analizuojant baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimus, nes šios nusikaltimų kategorijos siejamos ne tik su skirtingu nusikaltimų pobūdžiu, bet ir skirtingomis šiuos nusikaltimus padarančių asmenų socialinėmis ir socioekonominėmis charakteristikomis.

Priimdamas sprendimą dėl bausmės, teisėjas remiasi tiek teisiniais, tiek neteisiniais (teisiškai reikšmingais ir nereikšmingais) veiksniais. Pastarųjų reikšmė bausmės individualizavimo procese aiškinama tokiomis racionalaus pasirinkimo teorija grįstomis koncepcijomis kaip neužtikrintumo vengimo ir esminių veiksnių teorija. Šiomis teorijomis siekiama paaiškinti, kaip kaltinamojo socialinės charakteristikos ir kitos bylai reikšmingos neteisinės aplinkybės gali įgyti reikšmę teisėjui vertinant kaltinamojo pavojingumą, kaltę, taikytinos bausmės praktinį tinkamumą.

Šiuo magistro darbu siekta išanalizuoti sąsajas tarp asmenų, kaltinamų baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, charakteristikų ir šiems taikomų bausmių griežtumo. Darbo tikslui pasiekti buvo pasitelkta mišrių metodų tyrimo dizainas: atlikta kiekybinė baudžiamųjų bylų ir kokybinių interviu su Lietuvos teisėjais analizė. Tyrimo rezultatai parodė, kad vadinamoji kaltinamųjų asmenybės charakteristika, kaip kriterijus bausmės skyrimo procese, yra reikšmingas teismų taikomų bausmių griežtumui, tačiau šio kriterijaus sąsajos su baudžiamosios atsakomybės griežtumu skiriasi priklausomai nuo padaryto nusikaltimo pobūdžio, t. y. baltųjų arba mėlynųjų apykaklių nusikaltimų pobūdžio.

Raktiniai žodžiai: selektyvusis teisingumas, teisėjų diskrecija, teisiniai veiksniai, neteisiniai veiksniai, baltųjų apykaklių nusikaltimai, mėlynųjų apykaklių nusikaltimai.

Summary[1]

Selectivity in the criminal justice system is an inevitable phenomenon, manifested through the discretionary decisions of various institutions, including police officers, prosecutors, and judges. Academic research analysing judges' decision-making processes regarding the severity of punishment shows that such decisions often vary depending on defendants' different social, demographic, and socioeconomic characteristics. These differences are also evident when analysing white-collar and blue-collar crimes, as these categories of crime are associated not only with different types of offences, but also with different social and socioeconomic characteristics of the individuals who commit them.

When deciding on a sentence, a judge relies on both legal and extra-legal factors, the latter including both legally relevant and legally irrelevant considerations. The significance of extra-legal factors in the process of individualising punishment is explained through concepts grounded in rational choice theory, such as uncertainty avoidance theory and focal concerns theory. These theories seek to explain how a defendant's social characteristics and other extra-legal circumstances relevant to the case may become significant when a judge assesses the defendant's risk to society, culpability, and the practical suitability of the punishment to be imposed.

This master's thesis aimed to analyse the links between the characteristics of individuals accused of white-collar and blue-collar crimes and the severity of the punishments imposed on them. To achieve this aim, a mixed-methods research design was used: a quantitative analysis of criminal court cases and a qualitative analysis of interviews with Lithuanian judges were conducted. The results of the study showed that the so-called personality characteristics of defendants, as a criterion in the sentencing process, are significant for the severity of punishments imposed by courts. However, the relationship between this criterion and the severity of criminal liability differs depending on the nature of the offence committed, namely whether it is a white-collar or blue-collar crime.

Keywords: selective justice, judicial discretion, legal factors, extra-legal factors, white-collar crime, blue-collar crime.

[1]Ši magistro darbo santrauka iš lietuvių į anglų kalbą buvo versta pasitelkiant „ChatGPT“ (OpenAI 2026, ChatGPT (5.5 Thinking versija)) dirbtinio intelekto internetinio portalo pagalba bei koreguota darbo autorės.

Įvadas

Darbo aktualumas, ištirtumas ir problema. Baudžiamosios teisės sistema yra neišvengiamai selektyvi, tačiau būtent ši selektyvumo savybė leidžia jai funkcionuoti apskritai (Dobryninas 2001, p. 109; Charette, Koppen 2016, p. 561). Problema išryškėja tada, kai toks selektyvumas peržengia teisinių kriterijų ribas ir įgauna diskriminacinį pobūdį, taip prisidėdamas prie socialinės nelygybės bei atskirties didinimo. Analizuodamas selektyviojo teisingumo reiškinį iš socialinio konstruktyvizmo perspektyvos, A. Dobryninas (2001) pažymi, kad „kriminalinė justicija yra selektyvi socialinių deviantų atžvilgiu“ (p. 109). Baudžiamosios teisės sistema „pasirenka lengviausią kelią“, todėl socialinės atskirties grupių nariai turi gerokai didesnę tikimybę tapti kriminalinės justicijos sistemos „klientais“ (Dobryninas 2001, p. 110). Selektyviosios justicijos atvejai analizuoti ir kitų Lietuvos autorių darbuose. M. Šupa, V. Kaktinas ir E. Stankevičiūtė (2025), analizavo baudžiamosios justicijos selektyvumą elektroninių nusikaltimų srityje. Autoriai daro išvadą, jog sistema selektyviai baudžia ne už sudėtingiausius ar žalingiausius, bet lengviau ištiriamus nusikaltimus (Šupa, Kaktinas, Stankevičiūtė 2025, p. 173). M. Lankauskas (2025) tyrė kaip bausmė užima esminę vietą Lietuvos narkotikų kontrolės politikoje (p. 180), ir konstatavo, kad ši politika yra labiau baudžiamoji nei gydymo ar žalos mažinimo krypties (p. 195).

Kriminologijos mokslo atstovų jau seniai pažymėta, kad kriminalinė justicija funkcionuoja tarsi filtras, kuriame veikia įvairių teisėsaugos institucijų diskrecijos mechanizmai. Policijos pareigūnų, prokurorų, teisėjų ir kitų teisėsaugos atstovų veikla reikšmingai priklauso ne tik nuo teisės aktuose reglamentuojamų šių teisių ir pareigų, bet ir nuo institucinės praktikos, profesinės patirties, intuicijos (Lum, Koper 2013; Weisburd 2015; Ulmer 2019), o šie mechanizmai neretai atsiskleidžia jų kasdieninėje praktikoje.

Teisėjai baudžiamojo proceso metu priima įvairius sprendimus, susijusius su asmens kaltės pripažinimu arba išteisinimu, sprendimus dėl bausmės rūšies taikymo, šios trukmės ar dydžio, taip pat kitų procesinių priemonių taikymo. Visi šie teisėjo sprendimai, akivaizdu, yra reguliuojami baudžiamojo įstatymo ir viršiausio įstatymo valstybėje apskritai – Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Greta to, teisėjai priimdami sprendimus turi diskrecijos, dėl kurios šių sprendimai gali būti individualizuoti, proporcingi. Tačiau būtent dėl teisėjų diskrecijos šių sprendimų priėmime, gali atsirasti tam tikri selektyviojo teisingumo elementai.

Moksliniai šaltiniai, nagrinėjantys teisėjų diskreciją sprendimų priėmimo procese rodo, jog šių sprendimai gali reikšmingai skiriasi atsižvelgiant į tokias kaltinamųjų savybes, kaip lytis (Doerner, Demuth 2014; Holland, Prohaska 2021; Geppert 2022), rasinė ir etninė kilmė (Garfinkel 1949; Veiga, Pina-Sanchez, Lewis 2022; Holmes, Feldmeyer 2023), taip pat socioekonominė padėtis. Žvelgiant į kaltinamųjų socioekonominę padėtį, kaip veiksnį, šio reikšmė teisėjų sprendimų priėmimui nėra tokia

vienareikšmė, kadangi šį gali sudaryti įvairios asmenį charakterizuojančios aplinkybės, tačiau paprastai šis yra grindžiamas kaltinamojo išsilavinimo lygiu ir darbine padėtimi (Lehmann, Gomez 2022, p. 132). Pavyzdžiui K. Mamak et al. (2022) tyrimas parodė, jog greta kitų kaltinamąjį charakterizuojančių socialinių veiksnių, asmenys, turintys aukštesnį išsilavinimo lygį sulaukia trumpesnių laisvės atėmimo bausmių ir mažesnių baudos bausmių ar net bylos nutraukimo apskritai; pastaroji bylos baigtis taip pat dažniau nustatyta dirbantiems kaltinamiesiems (p. 87). Nepaisant to, moksliniai tyrimai, analizuojantys kaltinamųjų socioekonominės padėties įtaką teisėjų sprendimų priėmimui, neretai šiuos veiksnius analizuoja pakartotinio nusikalstamo elgesio vertinimo kontekste, o vėliau – šio reikšmę taikomų bausmių griežtumui. Remiantis J. Skeem, N. Scurich ir J. Monahan (2019) atliktu tyrimu, žemesnės socioekonominės padėties kaltinamieji sulaukė reikšmingai griežtesnių bausmių tuomet, kai teisėjai šiuos sprendimus priėmė turėdami informacijos apie kaltinamųjų pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką (p. 6).

Mokslinėje literatūroje kaltinamųjų socioekonominė padėtis, atsižvelgiant į šių padaryto nusikaltimo pobūdį, neretai analizuojama pasitelkiant baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kategorijomis. Baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimai mokslinėje literatūroje yra įvardijami kaip terminai, apibūdinantys tam tikras nusikaltimų grupes, kurias padaro asmenys iš skirtingų socialinių, ekonominių ir profesinių kontekstų. Pirmasis šių nusikaltimų atskirtį pažymėjo Edwin H. Sutherland (1940) teigdamas, kad baltųjų apykaklių nusikaltimai atspindi aukštesniąją klasę, gerbiamų verslo ir profesijų atstovus ir šių padaromus nusikaltimus, kitaip nei žemesniosios klasės nusikaltimai, kuriuos atlieka asmenys iš žemesnio socioekonominio sluoksnio (p. 138). Šio magistro darbo kontekste svarbu tai, jog esama tyrimų, kurie rodo, jog bausmės nuteistiesiems už baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimus, gali skirtis, t. y. baltųjų apykaklių nusikaltimų atveju asmenys rečiau sulaukia laisvės atėmimo bausmių, o šių taikymo atveju – dažniau sulaukia trumpesnių bausmių, nei mėlynųjų apykaklių nusikaltimų atveju (Slyke, Bales 2012, p. 232; Noll 2014, p. 626).

Greta to, svarbu pažymėti, kad nors šie aptarti teisėjų sprendimų priėmimo skirtumai gali turėti diskriminacinį poveikį, tai nebūtinai reiškia, kad šiuos sprendimus lemia tiesioginės ar sąmoningos teisėjų intencijos. Šie sprendimai gali būti lemiami tam tikrų mechanizmų, susijusių su teisėjų vidiniu įsitikinimu apie šių taikomų bausmių tikslus ir kaltinamuosius skirtingose bylose apskritai, ribotos informacijos ar neapibrėžtumo, su kuriais tiesėjai susiduria kasdieninėje praktikoje ir kitų aplinkybių[2]. Taigi, remiantis šia moksline literatūra, keltinas klausimas – *kokia yra kaltinamųjų charakteristikos ir šių padarytų nusikalstamų veikų, priskirtinų baltųjų arba mėlynųjų apykaklių*

[2]Būtent šie teisėjų sprendimų priėmimo mechanizmai yra grindžiami tokiomis racionalaus pasirinkimo teorija grįstomis koncepcijomis, kaip neužtikrintumo vengimo (Albonetti 1991) ir esminių veiksnių (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998) teorijų pagrindu.

nusikaltimams, svarba teisėjų sprendimo priėmimui dėl taikytinos bausmės? Kitaip tariant, tyrimu siekiama išsiaiškinti kokia yra teisėjų skiriamų bausmių praktika Lietuvoje ne tik skirtingų kaltinamųjų charakteristikų kontekste, bet ir nusikaltimų, už kuriuos šie kaltinami. Ši problema yra aktuali ir reikšminga tirti, nes tokia analizė leidžia geriau suprasti galimus bausmių skyrimo skirtumus Lietuvoje baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kontekste, taip pat atskleisti Lietuvos teismų praktikos sistemos selektyvumo apraiškas baudžiamosios atsakomybės taikymo procese.

Darbo tikslas – atsižvelgiant į atliktos mokslinės literatūros analizę ir empirinio tyrimo rezultatus, išanalizuoti sąsają tarp asmenų, kaltinamų baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, charakteristikų ir šių baudžiamosios atsakomybės griežtumo.

Darbo tezė – teisėjų sprendimai dėl bausmės skyrimo asmenims, kaltinamiems baltųjų arba mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, yra ne tik susiję su bylose nustatytais neteisiniais veiksniais, bet ir nevienodu šių veiksnių vertinimu, atsižvelgiant į kaltinamojo padaryto nusikaltimo pobūdį.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, apžvelgti selektyviojo teisingumo sampratą ir apraiškas teisėjų sprendimų priėmimo praktikoje.
2. Apžvelgti kriminologinę teorinę prieigą, susijusią su selektyviu teisėjų sprendimų priėmimo procesu.
3. Išanalizuoti baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų sampratą bei ištakas.
4. Taikant kiekybinės bei kokybinės empirinio tyrimo prieigas, ištirti kaltinamųjų asmenybės charakteristikų sąsają šių baudžiamosios atsakomybės kontekste už nusikalstamas veikas, priskirtinas baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų sampratai.

Tyrimo metodika. Siekiant ištirti sąsają tarp asmenų, kaltinamų baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, charakteristikų ir šiems taikomų bausmių griežtumo Lietuvoje, šio darbo empirinio tyrimo dalį sudarė mišrių metodų tyrimas. Šis tyrimo metodas buvo pasirinktas ne tik atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje esamų tyrimų šia tema dinamiką, bet ir siekiu įvairiapusiškai ištirti minėtą problemą. Empiriniai tyrimai, susiję su teisėjų sprendimų priėmimu baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kontekste, dažniausiai yra orientuoti į kiekybinių tyrimų prieigą (Slyke, Bales 2014; Testa 2019; Cassidy, Gibbs 2019). Tačiau sutiktina su A. Testa (2019) nuomone, jog šios temos empiriniam ištirtumui būtina kokybinio tyrimo prieiga, siekiant išsiaiškinti esamą teisėjų požiūrį ir darbo praktiką šių kaltinamųjų atžvilgiu. Dėl šios priežasties šio darbo mišrių metodų tyrimą sudarė nuoseklioji aiškinamoji tyrimo strategija, apimanti: 1) kiekybinę baudžiamųjų bylų turinio analizę ir 2) kokybinius interviu, atliktus su Lietuvos teisėjais, kaip informantais. Šio mišrių metodų tyrimo duomenys buvo renkami nuo 2026 m. balandžio 1 d. iki 2026 m. gegužės 5 d.

Kiekybinės baudžiamųjų bylų, t. y. nuosprendžių ir įsakymų, turinio analizės duomenų rinkimo metodas – anketa, kuri buvo sudaryta pasitelkus „Microsoft Excel“ programa (anketos pavyzdys pateiktas 1 priede). Šią empirinio tyrimo dalį sudarė dviejų kategorijų (nusikalstamų veikų) bylos: 1) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK)[3] 225 str. numatytas kyšininkavimas ir 2) BK 180 str. 1 ir 2 d. numatytas plėšimas. Šių baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų atranka atlikta pasitelkiant: 1) tikslinę visuminę (byloms, pagal BK 225 str.) ir sisteminę (byloms, pagal BK 180 str. 1 ir 2 d.) atrankos metodus. Iš viso kiekybinę baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analizę sudarė 495 bylos, kuriuose nuteisti 655 asmenys pagal BK 225 str. ir BK 180 str. 1 ir 2 d.

Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruoti interviu (5 priedas), buvo atlikti su Lietuvos teisėjais, dirbančiais I ir II instancijos teismuose, kurių profesinė darbo patirtis yra orientuota bylas, nagrinėjamas baudžiamojo proceso tvarka. Iš viso kokybinę interviu analizę sudarė 8 interviu (4 priedas) – šeši interviu su Lietuvos teisėjais, dirbančiais I instancijos teismuose bei du – II instancijos teismuose. Šie informantai, sudarę kokybinio tyrimo generalinę aibę, pasirinkti dėl šių profesinės specifikos, kuri yra orientuota į sprendimų priėmimą baudžiamojo proceso tvarka. Taip pat atsižvelgiant į tai, jog teisėjai šiame tyrime, kuriame analizuota teisėjų sprendimų priėmimo praktika, laikytini kaip ekspertai. Šio empirinio tyrimo dalyje taikyta atranka – tikslinė.

Tyrimo etika. Šiame tyrime vadovautasi šiais esminiais empirinio tyrimo etikos principais – tai informuoto sutikimo, žalos vengimo, konfidencialumo ir anonimiškumo principai. Atsižvelgiant į tai, jog išsamus tyrimo tikslo atskleidimas galėjo paveikti interviu dalyvių atsakymus, informantams nebuvo atskleista visa informacija apie šio darbo tikslą ir tyrimo problematiką. Toks sprendimas priimtas įvertinus, jog dalinis informacijos atskleidimas nesukelia žalos tyrimo dalyviams, o jų pateikti atsakymai analizuoti ir aprašyti tik apibendrintai, laikantis konfidencialumo principo. Be to, nors kiekybinėje tyrimo dalyje analizuotos viešai prieinamos baudžiamosios bylos iš esmės buvo anonimizuotos, tačiau dalyje jų pastebėta šių anonimizavimo trūkumų, tam tikrų bylų aplinkybės buvo žinomos tyrėjai dėl jų viešo aptarimo socialinėse medijose. Nepaisant to, tyrimo rezultatų skiltyje baudžiamųjų bylų analizės duomenys pateikti laikantis anonimiškumo principo.

[3]Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas 2000, Nr. 89-2741.

1. Selektyvusis teisingumas ir teisėjų diskrecinių sprendimų ypatumai

Selektyvumas baudžiamosios teisės sistemoje yra neišvengiamas reiškinys ir pasireiškia ne kiek teisiniu, kiek instituciniu lygmeniu (Dobryninas 2001, p. 110; Charette, Koppen 2016, p. 561). Ikiteisminio tyrimo ir teisminių institucijų ištekliai yra riboti, todėl jos savo veikla gali aprėpti tik dalį registruotų teisės pažeidimų ir nusikaltimų. Kriminalinės justicijos sistema nėra pajėgi „aptarnauti" daugiau „klientų", negu jai leidžia jos žmogiškieji ir finansiniai ištekliai (Dobryninas, 2001, p. 110). Vis dėlto kriminologiniu požiūriu dėmesys krypsta į šį baudžiamosios sistemos selektyvumą, o ypač į tai, kaip institucijos paskirsto turimus išteklius ir kokiais pagrindais sprendžiama, kokia veikla turi būti draudžiama, registruojama, tiriama ir baudžiama, o kokia – ne.

Žvelgiant į kriminologinį nusikaltimų „piltuvėlio“ (angl. *criminal justice funnel, crime funnel*) principą, šis vaizduoja kiekybinį skirtumą tarp visų padarytų baudžiamosios teisės pažeidimų (latentinių) ir galutinėje baudžiamojo proceso stadijoje laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų. Taigi, iš visų padarytų nusikaltimų, tik dalis yra registruojama; iš visų užregistruotų nusikaltimų, tik dalis jų pasiekia ikiteisminio tyrimo stadiją; iš jų – tik dalis teisminį procesą, apkaltinamąjį nuosprendžio paskelbimą, o mažiausia dalis – laisvės atėmimo bausmės taikymo baigtimi (Liem, Aarten, Vullers 2022, p. 561). Visuose šiuose baudžiamojo proceso etapuose vyksta tam tikra atranka (Liem, Krusselmann, Eisner 2020, p. 221; French 1975). Selektyvumas taip pat pasireiškia šiuose etapuose, todėl nusikaltimų „piltuvėlio“ procese susiformuoja vis mažiau visai teisės pažeidėjų populiacijai reprezentatyvi asmenų grupė (Charette, Koppen 2016, p. 561). Taigi, nors kiekviename baudžiamosios sistemos etape priimami sprendimai yra ribojami baudžiamojo įstatymo, teisės normų, pastebima, kad sprendimų priėmimui šiuose etapuose vis dėlto išlieka nemaža erdvė diskrecijai, struktūrinei nelygybei, susijusiai su tam tikromis nusikaltusio asmens bei aukos asmeninėmis savybėmis (Liem, Krusselmann, Eisner 2020, p. 221). Anksčiau tai aptarė kriminologas A. Dobryninas (2001): „sistema pasirenka lengviausią kelią, ir iš įvairių kriminalinės justicijos dėmesį atkreipusių asmenų atrenka tuos, kurie mažiausiai socializuoti, kuriuos įvairios socialinės grupės ir institucijos arba negali, arba nenori apsaugoti nuo kriminalinės justicijos institucinių veiksmų. Susidarius tokiai situacijai socialinės atskirties atstovas turi kur kas daugiau galimybių tapti kriminalinės justicijos klientu negu žmogus, turintis gerą (prestižinį) išsilavinimą, nuolatinį ir gerai apmokamą darbą, besinaudojantis įvairiomis naudingomis socialinėmis pažintimis, sugebantis laiku prisitaikyti prie besikeičiančios politinės ir ekonominės konjunktūros“ (p. 110). A. Poviliūnas ir A. Juska (2025) taip pat pažymėjo, kad posocialistinėje Lietuvoje įsitvirtinusi „žemesnioji klasė“ (angl. *underclass*) tarsi instituciškai išskiriama kaip „probleminė“ kategorija – „asociali šeima“ (p. 137), kuri tampa socialinės kontrolės ir drausminimo objektu.

Šis nusikaltimų „piltuvėlio“ principas iš esmės būdingas visoms baudžiamosioms sistemoms demokratinėse visuomenėse. Tai leidžia daryti išvadą, kad selektyvumas yra neišvengiama baudžiamosios justicijos sistemų savybė. Štai Lietuvoje, remiantis Informatikos ir ryšių departamento Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenimis, per 2025 m. iš viso užregistruota 42995 nusikalstamų veikų, iš kurių (ataskaitiniu laikotarpiu užregistruotų) ištirta mažiau nei pusė – 18685 veikų (Nusikalstamų veikų žinybinis registras 2026a). Nors baudžiamojo proceso stadijų yra daug ir kiekvienoje jų įtariamųjų, o vėliau ir kaltinamųjų, skaičius reikšmingai mažėja, svarbu atkreipti dėmesį į bendrą tendenciją. 2025 m. I instancijos teismuose gautas baudžiamųjų bylų skaičius siekė 15503 (Nusikalstamų veikų žinybinis registras 2026b), tačiau tik daliai asmenų buvo paskirta terminuoto laisvės atėmimo bausmė (iš viso 2025 m. – 3162 (Lietuvos teismai 2026, p. 13)). Tačiau dar svarbiau yra tai, kas „slypi“ už šių rodiklių – kokiais kriterijais ir kokios informacijos pagrindu priimami sprendimai, lemiantys, kad vieni asmenys apskritai nepasiekia baudžiamosios atsakomybės stadijos, o kitiems skiriama pati griežčiausia (terminuoto laisvės atėmimo) bausmė.

Taigi, kaip jau minėta, selektyvumas baudžiamojoje justicijoje fiksuojamas įvairiose proceso stadijose ir yra įgyvendinamas per skirtingus institucinės diskrecijos mechanizmus. Šių mechanizmų veikimą galima prilyginti tam tikriems filtrams, lemiantiems, kurie asmenys patenka į tolimesnes baudžiamojo proceso stadijas, o kurie iš jų eliminuojami. Pavyzdžiui, kaip pastebima mokslinėje literatūroje – policijos pareigūnų sprendimų priėmimas nėra grindžiamas vien objektyviais teisiniais kriterijais, bet taip pat priklauso ir nuo organizacinių procesų, institucinės praktikos bei kitų veiksnių, tokių kaip pareigūno patirtis, intuicija ar organizacinė (profesinė) kultūra (Lum, Koper, 2013, p. 4). Be to, policijos veikla neretai grindžiama pačių institucijų atliekamais nusikalstamumo tyrimais, analizėmis ir šiomis priemonėmis identifikuojamomis problemomis (Sherman cit pg. Lum, Koper 2013, p. 1), todėl instituciniai prioritetai yra formuojami ne tik teisės normų, bet ir organizacinių sprendimų pagrindu.

Empiriniai tyrimai taip pat rodo, kad baudžiamosios teisės pažeidimai geografiškai nėra pasiskirstę tolygiai – priešingai, šie koncentruojasi (ar yra registruojami dažniausiai) tam tikrose geografinėse vietose, o tokios teisėsaugos institucijos kaip policija, yra linkusios nukreipti savo išteklius būtent į šias teritorijas (Weisburd 2015, p. 135–137). Prokurorų ir teisėjų sprendimai taip pat laikytini svarbiais selektyviojo teisingumo mechanizmais. Kaip pažymi J. T. Ulmer (2019), teisėjų sprendimų priėmimo dinamika, tarporganizaciniai ryšiai ir organizacinės praktikos bei aplinkos įtaka kasdien atsiskleidžia teisėjų profesinėje veikloje. Teisėjai, kaip sprendimų priėmėjai, nuolat balansuoja tarp formalių taisyklių ir neformalių normų, skirtingų interesų grupių lūkesčių, teisės normų ir teismų praktikos, taip pat tarp galimo nuspėjamumo ir neapibrėžtumo (Ulmer 2019, p. 484). Be to, diskreciniai sprendimai baudžiamajame procese nėra tarsi „izoliuoti“ ar išskirtini tik konkrečiai

baudžiamojo proceso stadijai. Moksliniuose tyrimuose galima pastebėti terminą – *kaupiamasis nepalankumas* (angl. *cumulative disadvantage*), kuris iš esmės apibūdina pirminėje baudžiamojo proceso stadijoje taikytų priemonių (pavyzdžiui, kardomųjų) įtaką vėlesniuose proceso etapuose – teisėjų sprendimo priėmime[4]. Taigi, tokia baudžiamojo proceso subjektų sąveika taip pat gali prisidėti prie selektyvių teisėjų sprendimų priėmimo.

Žvelgiant į mechanizmus, kuriais gali pasireikšti selektyvumas baudžiamojoje justicijoje, o būtent – teisėjų sprendimų priėmimo etape, ištirtumas yra pakankamai didelis. Kriminologiniai tyrimai, susiję su teisėjų sprendimų priėmimu ir diskrecija, ypač daug dėmesio skiria tam, kaip tokie veiksniai kaip kaltinamojo lytis, rasė ar socioekonominė padėtis gali būti susiję su skirtingais teisėjų sprendimais. Akivaizdu, jog teisėjų diskrecija yra esminis veiksnys šiems priimant individualizuotus sprendimus, leidžiantis atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes ir proporcingumo principą, taip išvengiant pernelyg mechaninio ir formalaus teisės normų taikymo. Kitą vertus, dėl plačios teisėjų diskrecijos selektyviojo teisingumo elementai šių praktikoje atsiranda apskritai. Daugiau nei prieš septyniasdešimt metų H. Garfinkel (1949) atliktas empirinis tyrimas, kuriuo siekta nustatyti kaip kaltinamųjų rasė nužudymo bylose veikia šiems taikomų bausmių dydžius, parodė, jog teisėjai įvairiais teisminio proceso veiksmais tarsi priskiria tam tikrą požiūrio tipą skirtingų rasių kaltinamiesiems. Tyrimu atskleista, jog kaltinamojo ir aukos rasės skirtumai reikšmingai veikia tiek nusikaltimo moralinį vertinimą, tiek teisminio proceso eigą – vienais atvejais akcentuojant patį nusikaltimą (nužudymą), kitais – kaltinamojo asmenines savybes (Garfinkel 1949, p. 376–377). Šiuolaikiniai moksliniai tyrimai, analizuojantys kaltinamųjų rasės ir etninės kilmės reikšmę šiems taikomų bausmių atžvilgiu, atskleidžia tą patį: B. Holmes ir B. Feldmeyer (2023) atlikta Jungtinių Amerikos valstijų (toliau – JAV) federalinių teisminių bylų analizė parodė, kad juodaodžiai ir lotynų amerikiečiai yra vis dar dažniau įkalinami nei baltaodžiai kaltinamieji (p. 1091); A. Veiga, J. Pina-Sanchez ir S. Lewis (2022) atliktas kokybinis tyrimas (p. 170), parodė, kad teismuose esama netiesioginė diskriminacija, susijusi su išankstiniu sulaikymu, kaltinamųjų socioekonominėmis aplinkybėmis ir neproporcingu policijos dėmesiu juodaodžiams asmenims bei etninėms mažumoms (Veiga, Pina-Sanchez, Lewis 2022, p. 173–174). Greta šių mokslinių tyrimų, kurie ypač aktualūs JAV kontekste, galima pastebėti tyrimų, analizuojančių kaltinamųjų lyties ir socioekonominės padėties reikšmę šiems taikomų bausmių atžvilgiu. Vienas iš tokių tyrimų yra M. M. Holland ir A. Prohaska (2021) atlikta analizė, kurioje mokslininkės nagrinėjo kaip kaltinamųjų lytis, rasė, etniškumas ir regionas, kurioje nagrinėta byla, veikia teismų taikomų bausmių griežtumą. Atlikto tyrimo rezultatai

[4]Tiek šiuolaikiniai empiriniai tyrimai (Zane 2025; Kutateladze et al. 2014), tiek vėlesni (Albonetti 1991), rodo, kad kaupiamasis nepalankumas yra būdingas atsižvelgiant į kaltinamųjų amžių, rasę ar etninę kilmę.

parodė, kad moterys, ypač baltaodės, gavo statistiškai reikšmingai švelnesnes bausmes nei vyrai (Holland, Prohaska 2021, p. 106).

Kitą vertus, moksliniai tyrimai kaltinamųjų socioekonominės padėties kontekste, rodo nevienareikšmius rezultatus. Štai G. V. Eijk (2017) atlikta analizė parodė, kad tokie socioekonominiai nuteistąjį charakterizuojantys aspektai, kaip išsilavinimas, darbinė padėtis, pajamos ir gyvenamosios vietos turėjimas (p. 464), yra susiję su didesnės šių rizikos pakartotinai nusikalsti identifikavimu. Mokslininkas nagrinėjo įvairius rizikos vertinimo įrankius, pasitelkiamus tarptautiniu mastu, o tarp jų ir „Offender Assessment System“ (OASys) (liet. „Pažeidėjų vertinimo sistema“, Lietuvoje vadinama „Nusikalstamo elgesio rizikos ir pokyčių vertinimo metodika“) (Eijk 2017, p. 464). Pažymėta, jog šių įrankių pagalba vertinami žemesnės socioekonominės padėties asmenys sulaukia aukštesnio rizikos įverčio, o tai savo ruoštu gali lempti griežtesnes bausmes (ar veikiau bausmės vykdymo sąlygas), lyginant su aukštesnės socioekonominės padėties asmenimis (Eijk 2017, p. 464). Tai akcentuota dar pirmųjų šių rizikos vertinimo įrankių kritikų, jog socialiniai ir ekonominiai veiksniai, pavyzdžiui asmens užimtumas ir išsilavinimas, yra „klasei būdingi kintamieji, kurie iš esmės diskriminuoja neturtinguosius“ (Smykla cit pg. Eijk 2017, p. 464). Galima sutikti su G. V. Eijk (2017), jog tokių vertinimo įrankių identifikuojama rizika remiantis asmens socioekonomine charakteristika prisideda prie sisteminio šališkumo (angl. *built-in bias*) formavimo (p. 467). Tokių socialinių ir ekonominių veiksnių, kaip problemos, susijusios su asmens užimtumu, išsilavinimu, ar finansine padėtimi, priskyrimas kriminogeniniams, galintiems prognozuoti asmens aukštą recidyvo tikimybę, iš esmės yra paremtas šališkų imčių tyrimais[5]. Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį, jog tokie asmens pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo įrankiai, Lietuvos teismų kontekste naudojami nagrinėjant nepilnamečių ar jaunų pilnamečių bylas bei tvirtinant lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų sprendimus ar nagrinėjant skundus. Lietuvoje naudojamas įrankis OASys yra pasitelkiamas Lietuvos Probacijos bei Lietuvos Kalėjimų tarnybų.

Moksliniai tyrimai rodo, kad šių rizikos vertinimo įrankių rezultatai reikšmingai daro įtaką teisėjų sprendimų priėmimui. Pavyzdžiui, J. Skeem, N. Scurich ir J. Monahan (2019) atliko empirinį tyrimą, kuriuo siekė ištirti ar recidyvo rizikos vertinimo informacijos pateikimas sąveikauja su kaltinamojo socialine ir ekonomine padėtimi (klase), ir ar ši informacija daro įtaką teisėjų sprendimų priėmimui (p. 2). Tyrimo rezultatai parodė, kad teisėjai vertindami kaltinamuosius tik pagal šių socialines ir ekonomines charakteristikas, tačiau neturėdami informacijos apie recidyvo vertinimo įrankio rezultatus, buvo linkę skirti *švelnesnes bausmes*. Mokslininkų vertinimu, prastesnė asmens ekonominė padėtis (pavyzdžiui, skurdas) buvo suvokiama kaip sudėtingų gyvenimo aplinkybių

[5]Šią problemą dar prieš daugiau kaip aštuoniasdešimt metų akcentavo Edwin H. Sutherland (Sutherland 1940, p. 139).

rezultatas, galintis lempti polinkį nusikalsti, paaiškinti asmens kaltę. Kitą vertus, teisėjų vertinimas pakito šiems pateiktus minėtą pakartotinio nusikalstamumo rizikos vertinimo įrankio informaciją. Šiuo atveju teisėjai buvo linkę taikyti *griežtesnes bausmes*, skirti laisvės atėmimo bausmę vietoje alternatyvių bausmių. Tyrėjai pastebi, kad šie teisėjų sprendimų pasikeitimai, esant rizikos įvertinimo informacijai, galėjo paskatinti tam tikrą stereotipinį požiūrį į nuteistųjų polinkį nusikalsti ateityje, atsižvelgiant į šių ekonominę ir (ar) socialinę padėtį (Skeem, Scurich, Monahan 2019, p. 7). Nors šis tyrimas buvo orientuotas būtent į rizikos vertinimo įrankių ir duomenų apie asmens socioekonominės padėties įtaką teisėjų sprendimų priėmimui, kiti moksliniai tyrimai rodo tą patį. Pavyzdžiui K. Mamak et al. (2022) tyrimas atskleidė, kad kaltinamojo išsilavinimo lygis ir darbinė padėtis (šios kaltinamojo charakteristikos mokslinėje literatūroje dažniausiai naudojamos tiriant asmens socioekonominę padėtį (Lehmann, Gomez 2022, p. 132)), greta kitų kaltinamojo socialinių charakteristikų, yra reikšmingai susiję su šiems taikomų bausmių griežtumu. Tyrimo duomenimis, aukštesnį išsilavinimą turintiems asmenims skiriamos trumpesnės laisvės atėmimo bausmės ir mažesnės baudos, be to jų atžvilgiu dažniau priimamas sprendimas nutraukti bylą. Bylos nutraukimas dažniau nustatytas ir dirbančių kaltinamųjų atvejais, palyginus su nedirbančiais (Mamak et al. 2022, p. 87).

Taigi, selektyvumas baudžiamosios teisės sistemoje yra neišvengiamas reiškinys, kylantis ne tiek iš teisės normų turinio, kiek iš jų įgyvendinimo praktikos. Jis iš esmės pasireiškia visuose baudžiamojo proceso etapuose: nusikalstamų veikų registravimo, tyrimo stadijose ir priimant galutinius teismo sprendimus, – ir yra įgyvendinamas per įvairius institucinės diskrecijos mechanizmus. Teisės normos kartu su tokiais mechanizmais kaip policijos veiklos prioritetai, prokurorų sprendimai bei teisėjų diskrecija veikia kaip tarpusavyje susiję filtrai, kurie apskritai gali lemti kurie asmenys patenka į baudžiamąją sistemą. Be to, šie sprendimai nėra izoliuoti, tarpusavyje sąveikauja ir gali turėti vadinamąjį kaupiamojo nepalankumo poveikį vėlesniuose baudžiamojo proceso etapuose. Empiriniai tyrimai leidžia kelti prielaidą, kad tokia sprendimų sąveika gali būti susijusi su nevienodu panašių bylų vertinimu, ypač atsižvelgiant į kaltinamųjų socialines ir socioekonomines charakteristikas.

2. Teorijos, aiškinančios teisėjų sprendimų priėmimo procesus

Teisėjų sprendimų priėmimo procesai nėra išskirtinai tik kriminologus dominantis reiškinys. Štai psichologijos mokslo srityje teisėjų ir kitų teisėsaugos pareigūnų sprendimų priėmimas dažnai grindžiamas heuristikos ir šališkumo, dualinio proceso ir kitomis teorijomis (Teichman, Zamir, Ritov 2023; Meterko, Cooper 2022). Be to sociologijos (pavyzdžiui, etikečių klijavimo teorijos kontekste (Besemer, Farrington, Bijleveld 2017)), biologijos ir neuromokslų atstovai taip pat reikšmingai prisideda prie šio reiškinio ištirtamo. Vis tik, greta jų ir šio magistro darbo kontekste, teisėjų sprendimų priėmimo procesams paaiškinti taip pat reikšminga remtis tokiomis racionalaus pasirinkimo teorija grįstomis teorinėmis koncepcijomis, kaip neužtikrintumo vengimo (Albonetti 1991) ir esminių veiksnių (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998) teorinėmis prieigomis.

2.1. Neužtikrintumo vengimas

Veiksnius, kuriais yra grindžiami teisėjų sprendimų priėmimo procesas, galima skirstyti į dvi dalis – tai teisiniai (ar teisiškai reikšmingi) (angl. *legal*) ir neteisiniai (teisiškai nereikšmingi) (angl. *extra-legal*) (Charette, Koppen 2016, p. 562). Šį skirstymo pagrindą ypač plėtojo A. C. Albonetti (1991) neužtikrintumo vengimo teorine koncepcija. Šia teorine prieiga autorė integravo struktūrinio organizacinio požiūrio ir socialinės psichologijos perspektyvas, remdamasi atribucijos teorijos atstovų darbais, siekdama paaiškinti, kaip teisėjai priima sprendimus esant tam tikrai informacijos neapibrėžtumui ar reikšmingos informacijos trūkumui (Albonetti 1991, p. 248). Taigi, šia teorija teigiama, jog tam, kad teisėjų sprendimas būtų visiškai racionalus, šis turi būti priimtas žinant visą informaciją apie kaltinamąjį ir šio padarytą nusikaltimą. Nepaisant to, realybėje sprendimų priėmėjai retai turi visą informaciją apie kaltinamąjį ar apie šio padarytą baudžiamosios teisės pažeidimą (Simon cit. pg. Albonetti 1991, p. 248), todėl visiškai racionalus sprendimas nėra įmanomas dėl didelio teisėjų darbo krūvio, informacijos trūkumo ir kitų organizacinių apribojimų (Lehmann, Gomez 2022, p. 133). Esant tokiai situacijai, kuomet teisėjas turi priimti sprendimą remiantis ribota informacija, siekdamas sumažinti neapibrėžtumą, šis remiasi tariamu racionalumu, kuris yra įpročių ir socialinės struktūros produktas (Albonetti 1991, p. 248). Kitaip tariant, teisėjas, siekdamas racionalaus sprendimo pagal turimą informaciją, kaltinamuosius gali netiesiogiai priskirti tam tikrai kategorijai, kurios formuojamos įvairiais teisiniais ir neteisiniais veiksniais (Lehmann, Gomez 2022, p. 133). Galiausiai, siekdami išspręsti informacijos trūkumo problemą, ši yra sprendžiama priimant „pakankamai gero“ (angl. satisfying), o ne optimaliausio, sprendimo principu (Albonetti 1991, p. 249). Be kita ko, pagrindinis kriterijus, kuriuo remiasi teisėjai priimdami sprendimus, yra kaltinamųjų pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika (Albonetti cit. pg. Lehmann, Gomez 2022, p. 133). Todėl teisėjų stereotipinės sąsajos tarp kaltinamųjų rasės, lyties, amžiaus, socioekonominio statuso ir kitų

charakteristikų bei suvokiamo šių pakartotinio nusikalstamo elgesio tikimybės gali lempti bausmių skyrimo skirtumus remiantis neteisiniais veiksniais (Lehmann, Gomez 2022, p. 133).

A. C. Albonetti (1991) siekdama empiriškai pagrįsti šią teorinę prielaidą, mokslininkė atliko kiekybinę baudžiamųjų bylų analizę, kuriose asmenys buvo kaltinami nusikaltimus, priskirtinus sunkių nusikaltimų kategorijai (angl. *felony*) Jungtinių Amerikos valstijų (JAV) Vašingtono (Kolumbijos apygardoje) aukštesniajame teisme 1974 metais (Albonetti, 1991, p. 250). Remiantis tyrimo rezultatais, tokios kaltinamojo ir (ar) nusikaltimo charakteristikos, kaip kaltinamojo rasė, taip pat ankstesnių teistumų faktas, ginklo panaudojimas nusikaltimo metu, kaltės pripažinimo bei finansinio užstato paskyrimas kaltinamiesiems turi statistiškai reikšmingą skirtumą ties šiems skiriamų bausmių dydžiais (Albonetti 1991, p. 253–254). Akivaizdu, jog tokie nusikaltimo ir baudžiamosios bylos faktai, kaip ginklo panaudojimas nusikaltimo metu bei kaltės prisipažinimas, gali lempti bausmės dydį, tačiau vienas esminių šio tyrimo rezultatų – tai kaltininko rasės ryšys su griežtesnėmis (didesnėmis) bausmėmis. Be to, kaip pastebi C. A. Albonetti: „užstato nustatymo rezultatas rodo, kad neapibrėžtumas viename baudžiamojo teisingumo sistemos etape tampa svarbus kito sprendimo priėmimo metu, būtent – bausmės skyrimo etape“ (1991, p. 258). Kartu šie veiksniai rodo, kad užstato skyrimo poveikis bausmės dydžiui yra glaudžiai susijęs su rase. Juodaodžiai kaltinamieji, kurie ankstesniame baudžiamosios sistemos etape buvo identifikuoti kaip galintys kelti pavojų bendruomenei ar teigiant, jog esama didelė tikimybė, kad šie neatvyks į planuojamo teismo posėdį (t. y. šiems buvo numatytas užstatas dėl sulaikymo panaikinimo), baudžiamojo proceso metu yra baudžiami griežčiau, nei baltaodžiai kaltinamieji (Albonetti 1991, p. 261). Tai rodo, jog esant padidėjusiam neapibrėžtumui, teisėjai gali būti linkę remtis stereotipinėmis prielaidomis apie pakartotinio nusikaltimo riziką, todėl juodaodžiams kaltinamiesiems skiriamos griežtesnės bausmės nei baltaodžiams, esant toms pačioms procesinėms sąlygoms (Albonetti, 1991, p. 260–261).

Taigi, neapibrėžtumo vengimo teorija teigiama, kad teisėjai sprendimų priėmimo procese neretai susiduria su tam tikru neapibrėžtumu, t. y. informacijos apie kaltinamąjį ir (ar) šio padaryta veika trūkumu. Siekdami kompensuoti tokios informacijos trūkumą, sprendimų priėmėjai remiasi tariamu racionalumu. Šis tariamas racionalumas neretai grindžiamas selektyvia teisėjo profesine patirtimi ar stereotipais, o priimami sprendimai dėl bausmės gali būti nulempti daugiau neteisinių, nei teisinių veiksnių.

2.2. Esminių veiksnių teorinė koncepcija

Antroji šio magistro darbo kontekste reikšminga kriminologinė teorinė prieiga – esminių veiksnių (angl. *focal concerns*) teorinė prieiga (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998). Minėti autoriai savo moksline (empirine) analize siekė atskleisti kaip teisėjai priima sprendimus dėl bausmių

skyrimo, atsižvelgdami į nusikaltimą padariusių asmenų socialinius ir demografinius bruožus (Nikartas, Rinkevičiūtė 2018, p. 10). Esminių veiksniu teorija teigiama, jog teisėjų sprendimus formuoja tam tikri supaprastinimai ar atribucijos, susijusios su teisėjų vertinimais apie kaltinamojo pavojingumą, kaltę ir galimybę būti „pataisytam“, o šiuos vertinimus savo ruožtu gali lemti tokie aspektai kaip kaltinamojo elgesys, socialinė kilmė ir struktūrinė padėtis (pavyzdžiui: rasė, lytis, amžius ir pan.) (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 770). Pastebima, kad teisėjų priimami sprendimai dėl bausmių taikymo iš esmės atspindi jų vidinius įsitikinimus apie tris eisminius veiksnius: 1) kaltę, 2) visuomenės apsaugą ir 3) praktines sprendimo pasekmes (Nikartas, Rinkevičiūtė 2018, p. 10–11; Lehmann, Gomez 2022, p. 133). Kaltė šiame teoriniame modelyje yra suprantama, kad teisėjai, skirdami bausmę, atsižvelgia į tai, kiek kaltinamasis yra moraliai ir teisiškai atsakingas už savo veiksmus, ir kokia yra jo padaryto nusikaltimo žala; visuomenės apsauga – apima teisėjų sprendimą, ar nusikaltimą padaręs asmuo kelia grėsmę visuomenei ir ar jį būtina izoliuoti, taip pat vertinama potencialios bausmės bendrosios prevencijos visuomenėje reikšmė; praktinės pasekmės – teisėjai vertina individualias ir organizacines potencialios bausmės praktines pasekmes (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 766–767; Nikartas, Rinkevičiūtė 2018, p. 11–12).

Tyrime mokslininkai D. Steffensmeier, J. Ulmer ir J. Kramer (1998) taip pat siekė ištirt kaip tarpusavyje sąveikauja kaltinamųjų rasė, lytis ir amžius, ypatingą dėmesį skiriant jauniems juodaodžiams vyrams, šiems taikomų bausmių kontekste (p. 770). Empirinė analizė buvo paremta kiekybine baudžiamųjų bylų analize, kurios – bylos teismuose – išnagrinėtos 1989–1992 metų laikotarpyje (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 771). Tyrime buvo įtraukti tiek priklausomi (asmeniui skirtos laisvės atėmimo bausmės faktas ir įkalinimo terminas), tiek nepriklausomi kintamieji (asmens rasė, lytis bei amžius) (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 771–772). Tyrimo rezultatai parodė, jog įkalinimo bausmės tikimybė bei šios trukmė yra statistiškai reikšmingai susijusi su kaltinamųjų lytimi – tikimybė, jog moterims bus taikoma laisvės atėmimo bausmė yra daugiau nei per pus mažesnė, nei vyrams; be to, kaltinamosioms, kurioms taikoma ši bausmė, įkalinimo laikotarpis yra apie 6,5 mėn. mažesnis nei vyrams (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 776). Be to, juodaodžiams kaltinamiesiems laisvės atėmimo bausmė skiriama dažniau, o ši vidutiniškai būna apie 2 mėnesiais ilgesnė nei skiriama baltaodžiams (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 776). Aptardami kaltinamųjų amžių, kaip dar vieną nepriklausomą kintamąjį lemiantį bausmių griežtumą ir šių trukmę, autoriai pastebėjo, kad asmenys, kurie yra iki 21 ir daugiau kaip 50 metų amžiaus sulaukia švelniausių bausmių, kitaip nei 21–29 metų, 30-39 ir 40–49 metų amžiaus asmenims yra skiriamos griežčiausios bausmės (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 777). Galiausiai ištirtas bendras tokių kintamųjų, kaip amžius, rasė ir lytis, poveikis taikomos bausmės griežtumui. Pastebėta, kad baltaodžiai vyrai ir moterys, vyresni nei 50 metų, sulaukia švelniausių ir trumpiausių bausmių. Be to, vertindami griežčiausiai baudžiamų kaltinamųjų kategorijas (ar charakteristikas), autoriai

ištyrė, jog juodaodžiai vyrai, kurių amžius siekia tarp 21–29 metų, sulaukia griežčiausios atsakomybės (bausmės rūšies ir šios ilgio atžvilgiu) (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 777).

Taigi, šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad teisėjų sprendimai dažnai yra grindžiami ne tik teisiniais bausmės skyrimo kriterijais (pavyzdžiui, kaltės laipsniu ar pavojingumu), bet ir vadinamaisiais „percepciniais supaprastinimais“ (angl. *perceptual shorthands*) (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 767), kurie formuojami pagal stereotipinius įsitikinimus. Tai ypač atsiskleidžia tarp jaunesnių juodaodžių vyrų, kurie dažnai suvokiami kaip pavojingesni, impulsyvesni ir mažiau tikėtini pasitaisyti. Toks suvokimas paveikia teisėjų sprendimus, o kartu ir bausmių skirtumus tarp skirtingų demografinių ir socialinių kaltinamųjų grupių (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 785–786). Taip pat, pažymėta, kad siekiant empiriškai ištirti teisėjų objektyvumą, svarbu tirti kaltinamųjų sociodemografines ir kitas charakteristikas ne tik individualiai, bet ir atlikti bendrų tokių kaltinamųjų charakteristikų sąveikos empirinę analizę (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 787–788).

Taigi šia teorine prieiga teigiama, jog teismuose sprendimai dėl bausmės skyrimo nėra visiškai objektyvūs ar neutralūs – šiuos sprendimus veikia ne tik teisiniai kriterijai (kaip nusikaltimo sunkumas ar ankstesni kaltinamojo teistumai), bet ir socialinės–demografinės kaltinamojo charakteristikos: rasė, lytis ir amžius, bei šių veiksnių sąveika.

3. Teisėjų sprendimų teisinio reguliavimo kontekstas

Teisėjų sprendimų priėmimas baudžiamosiose bylose yra reglamentuojamas baudžiamojo įstatymo. Tačiau šio darbo ribose svarbu aptarti esminius baudžiamosios ir Konstitucinės teisės reglamentus, teisės principus, kuriais teisėjai baudžiamosiose bylose vadovaujasi priimdami sprendimą dėl apkaltinamojo nuosprendžio, o su juo – sprendimą dėl bausmės griežtumo. Kaip žinoma, BK 42 str. reglamentuota, jog asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką Lietuvoje, gali būti skiriama viena iš šių šešių bausmių, tai: 1) viešieji darbai; 2) bauda; 3) laisvės apribojimas; 4) areštas; 5) terminuotas laisvės atėmimas; arba 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos (BK 42 str. 1 d.). Šių bausmių paskirtis taip pat įtvirtinta baudžiamajame įstatyme – pirmiausia, sulaikyti asmenį nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) asmenį nubausti; 3) atimti ar apriboti galimybę daryti naujas veikas; 4) paveikti asmenį po šio bausmės atlikimo, jog šis ateityje laikytųsi įstatymų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (BK 41 str. 2 d. 1–5 p.). Nors šių bausmės paskirčių kriminologinis vertinimas reikalauja atskiros analizės, šio darbo ribose svarbu paminėti, kad teismas, skirdamas bausmę asmeniui vertina ne tik retrospektyviai, t. y. kaip nubausti asmenį už šio padarytą nusikalstamą veiką, bet ir perspektyviai – atsižvelgia į teismo taikomų bausmių reikšmę nuteistojo polinkiui nusikalsti ateityje.

Kaip nurodyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso[6] (toliau – BPK) 303 str. 1 d., teismo priimtas nuosprendis gali būti apkaltinamasis, išteisinamasis arba šiuo gali būti nutraukiama baudžiamoji byla. Teismas, priimdamas nuosprendį, kuris yra apkaltinamasis, ir skirdamas asmeniui bausmę, vadovaujasi BK 54 str. numatytais bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais. Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai minėtame straipsnyje, pirmiausia, nurodo, jog teisėjas, skirdamas bausmę, pirmiausia vadovaujasi BK specialiojoje dalyje numatytomis nusikalstamos veikos straipsnio, už kurios padarymą asmuo yra baudžiamas, nuostatomis dėl bausmės rūšies, taip pat BK bendrosios dalies nuostatomis (BK 54 str. 1 d.). Kita svarbi šio straipsnio dalis – antroji – kurioje nurodoma, jog teisėjas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į: „1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) *kaltininko asmenybę*; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes; 8) nusikalstama veika padarytą žalą“ (BK 54 str. 2 d. 1–8 p.). Be to, pastarojo straipsnio 3 d. taip pat numatyta, kad „jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę. Jeigu paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas

[6]Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2002, Nr. 37-1341.

aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai visiškai arba iš dalies atidėti paskirtos bausmės vykdymą, išskyrus atvejus, kai padaromas labai sunkus nusikaltimas“.

Kaip aptarta ankstesnėje šio darbo dalyje, veiksnius, kuriais teisėjų sprendimo priėmimo procesas yra grindžiamas, galima skirstyti į: 1) teisinius (angl. *legal*) ir 2) neteisinius (angl. *extra-legal*) (Charette, Koppen 2016, p. 562). Remiantis šiuo veiksnių skirstymu, minėtus BK 54 str. 2 d. 1–8 p. numatytus kriterijus, kuriais teisėjai priima sprendimus dėl bausmės, galima skirstyti taip: *teisiniai veiksniai:* 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis; 2) kaltės forma ir rūšis; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvai ir tikslai; 4) nusikalstamos veikos stadija; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką forma ir rūšis; 7) atsakomybę lengvinančios bei sunkinančios aplinkybės[7]; 8) nusikalstama veika padaryta žala. Tuo tarpu *neteisinis veiksnys* – 5) kaltininko asmenybė. Taigi, pažymėtina, jog kaltininko asmenybės vertinimas, kaip neteisinis veiksnys, Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra įteisintas tarp kitų – teisnių – veiksnių. Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį į ankstesnėje šio darbo dalyje aptartą selektyviojo teisingumo sampratą: selektyvumas baudžiamosios teisės sistemoje yra neišvengiamas reiškinys ir *pasireiškia ne kiek teisiniu*, kiek instituciniu lygmeniu (Dobryninas 2001, p. 110; Charette, Koppen 2016, p. 561). Taigi, nors selektyvusis teisingumas paprastai pasireiškia instituciniu lygmeniu, pagal BK nuostatas, galima matyti šio elementų ir teisiniame lygmenyje. Kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai, kuriais teisėjai remiasi priimdami sprendimus (kartu su kitais baudžiamajame įstatyme numatytais kriterijais), yra ypatingai aktualūs šio darbo kontekste, nes iš esmės atspindi tai, kas pažymima šio darbo teorinėje prieigoje – neužtikrintumo vengimo ir esminių veiksnių teorijose. Būtent šiuo kriterijumi teisėjas turi atsižvelgti į asmens charakteristiką – šio socialines ir ekonomines gyvenimo aplinkybes. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismo byloje, kurioje kaltinamoji 2023 m. byloje buvo kaltinama pagal BK 225 str. 1 d., t. y. „valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai pats ar per tarpininką pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį arba reikalavęs ar provokavęs duoti kyšį, arba priėmęs kyšį *už teisėtą* veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus“, teismas kaltinamosios asmenybę vertino taip: *„Kaltinamoji D. V. praeityje neteista <...> per 5 metus administracinėn atsakomybėn traukta du kartus už 2023 m. balandžio 10 d. padarytą smulkią vagystę bei už 2022 m. birželio 27 d. padarytą KET pažeidimą (už automobilio stovėjimą nesumokėjo vietinės rinkliavos), jai paskirtas baudas apmokėjo <...>).*

[7]Nors septintajame punkte numatytos asmens atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės priskirtinos prie teisinių veiksnių, šiuo atveju, autorės nuomone, šį veiksnį būtų tikslinga priskirti tarpiniam veiksniui, tarp teisinio ir nereisinio veiksnių. Taip yra todėl, nes nors sunkinančių aplinkybių sąrašas, numatytas BK 60 str., yra baigtinis. Tuo tarpu asmens atsakomybę lengvinančių aplinkybių (BK 59 str.) sąrašas – ne, todėl teismas gali pripažinti kitą asmens atsakomybę lengvinančią aplinkybę, nenumatytą įstatyme.

Kaltinamoji yra (duomenys neskelbtini) amžiaus, šiuo metu yra (duomenys neskelbtini) atostogose, augina (duomenys neskelbtini) vaikus ((duomenys neskelbtini)), bet planuoja joms pasibaigus grįžti dirbti (duomenys neskelbtini). Byloje yra pateikti duomenys apie D. V. kvalifikacijos kėlimą, padėka už tinkamą pareigų atlikimą <...>. Visa tai rodo, jog iš esmės kaltinamoji laikosi įstatymų bei visuomenėje priimtų elgesio taisyklių, o jos padaryta nusikalstama veika yra labiau išimtinio, atsitiktinio pobūdžio“[8]. Taigi, kaip galima pastebėti, informacija apie kaltinamojo asmenybę, yra reikšminga ne tik sprendimui, susijusiam su bausmės individualizavimu, bet ir apskritai vertinant kaltinamojo pavojingumą visuomenei, pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos vertinimui.

Be minėto bausmės individualizavimo principo, svarbu paminėti kitus, kuriais teisėjai vadovaujasi, priimdami sprendimus dėl bausmės, tai – *teisingumo, proporcingumo* ir *ultima ratio* principai[9]. Remiantis G. Švedo et al. (2017) pozicija[10]: „teisingumo principas LAT jurisprudencijoje dažniausiai siejamas su bausmės skyrimu. LAT ne kartą yra pabrėžęs, kad skiriant bausmę teisingumo principas gali būti užtikrinamas *individualizuojant bausmes* <...> Taigi teisingumas apima ne tik tai, kad turi būti išsamiai, visapusiškai ir *objektyviai* nustatytos bylai reikšmingos aplinkybės, bet ir tai, kad pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati padarytajai veikai, t. y. bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį, be to, būtina atsižvelgti ir į nuteistojo asmenybės savybes, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos padarymo“ (Švedas et al. 2017, p. 63). Proporcingumo ir *ultima ratio* principais grindžiama tai, jog „baudžiamoji atsakomybė yra kraštutinė, paskutinė priemonė (*ultima ratio*), naudojama saugomų teisinių gėrių, vertybių apsaugai tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų negalima pasiekti. Konstituciniai proporcingumo ir protingumo principai, taip pat baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės principas įgalina ginti visuomenę tik nuo socialiai pavojingų veikų ir nagrinėjant bylą reikia patikrinti joje nustatytos veikos pavojingumą, tinkamai nustatyti ir pagrįsti visus būtinus baudžiamajai atsakomybei kilti nusikalstamų veikų sudėties požymius“ (Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartis byloje Nr. 2K-47-648/2025). *Ultima ratio* principu grįsta viena pamatinių teisinių nuostatų „pirmiausia iškelia įstatymo leidėjui pareigą tikrinti kriminalizavimo pagrįstumą, t. y. ar iš tiesų žalingam elgesiui būtina taikyti baudžiamosios teisės normas <...> Į šį klausimą atsakius teigiamai, *ultima ratio* iškelia kitus klausimus: ar iš tiesų būtina bausti asmenį už tam tikro nusikaltimo padarymą laisvės atėmimu, ar būtinas ilgas įkalinimo terminas, ar būtina kalinį laikyti iki bausmės termino pabaigos“ (Fedosiuk 2012, p. 718). Taigi,

[8]Vilniaus miesto apylinkės teismas, baudžiamoji byla Nr. 1-2226-1202/2023.

[9]Šie ir kiti pamatiniai teisės principai visų pirma yra reglamentuoti viršiausiame įstatyme nacionalinėje teisėje – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (Lietuvos Respublikos Konstitucija 1992, Nr. 33-1014).

[10]Mokslininkai šiuo atveju remiasi 2015 m. Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartimi Nr. 2K-P-100-222/2015.

pastaruoju principu grindžiama ne tik baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės, paskutinės priemonės taikymas, bet ir laisvės atėmimo, *kaip alternatyvios* bausmės skyrimas.

Galiausiai svarbu paminėti dar du teisės principus, kurie susiję ne su teisėjų sprendimų priėmimu, bet su šių formuojamu precedentu po sprendimo priėmimo – tai *ratio decidendi* ir *obiter dictum* principai. 2006 m. kovo 28 d. nutartimi Lietuvos Konstitucinis teismas nurodė, jog teisinės valstybės principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, suponuoja tokių pat sprendimų priėmimą analogiškose bylose. Todėl teismuose priimami sprendimai, atitinkamose bylose, yra susiję savo pačių formuojamu precedentu, t. y. sprendimų analogiškose bylose (Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2016). Tai pažymi J. Baltrimas (2012), „nesilaikant reikalavimo analogiškas bylas spręsti analogiškai, pažeidžiamas asmenų lygybės prieš įstatymą, teismą reikalavimas“ (p. 51). Teisiniai nurodymai (precedentas), formuojami baudžiamosiomis bylomis, yra skirstomas pagal motyvus, tai – privalomi (*ratio decidendi*, t. y. argumentas, kuriuo grindžiamas sprendimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2019)) ir neprivalomi (*obiter dictum*, t. y. pasakyta tarp kitko; argumentas, neturintis lemiamos reikšmės sprendimui (Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2019)). Svarbu tai, kad atskirti, kurie teismo suformuoti nurodymai byloje yra privalomi, o kurie – ne, nėra paprasta, šie taip pat nėra aiškiai nustatyti Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimuose ar teisės mokslininkų (Baltrimas 2012, p. 55). Tačiau atsižvelgiant tai, jog nė viena baudžiamoji byla, asmens padaryta nusikalstama veika ar šios aplinkybės, kaltinamojo asmenybė nėra vienoda – precedento laikymasis neišvengiamai tampa sudėtingas. Dėl šios priežasties praktikoje precedento taikymas susiduria ne tik su šio elementų identifikavimo kitose bylose problema, bet ir su būtinybe derinti precedento nuostatas su pereiga individualizuoti kiekvieną bylą. Taigi, Lietuvos Konstitucijoje, Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimu, taip pat Lietuvos Respublikos teisėjų įstatyme (1994, Nr. 46-851) numatytas asmenų lygybės prieš įstatymą principas, įgyvendinimas aukštesniųjų teismų formuojamu precedentu, ne visada yra lengvai įgyvendintinas.

Apibendrinant galima pastebėti, jog teismas, priimdamas ir argumentuodamas savo sprendimą dėl bausmės, remiasi daugybe nacionalinėje teisėje reglamentuojamų teisės aktų ir teisės principų visuma. Teisėjas, priimdamas sprendimą ir šį motyvuodamas turi atsižvelgti į įvairius teisinius ir neteisinius su kaltinamojo padaryto nusikaltimo ir šio asmenybe charakterizuojančius aspektus, taip pat į esantį teismų precedentą. Neabejotina, kad teisiniu požiūriu, visos šios aplinkybės yra vienodai svarbios priimant sprendimą. Kitą vertus, nors teisėjų sprendimai yra griežtai reglamentuojami įstatymo, šiuose neišvengiamai egzistuoja tam tikri interpretaciniai, diskreciniai elementai, siekiant atsiriboti nuo visiškai mechaninio teisės normų taikymo.

4. Baltųjų ir mėlynųjų apykaklių samprata bei koncepcijos ištakos

Baltųjų apykaklių nusikaltimo sąvoka pirmą kartą paminėta 1939 m. amerikiečių sociologo Edwin H. Sutherland, kuris 34-ajame Amerikos sociologų asociacijos metiniame susitikime Filadelfijoje skaitė pranešimą „White-Collar Criminality“ (liet. „Baltųjų apykaklių nusikaltimų reiškinys“[11]) (Szaplonczay 2021, p. 140; Sutherland 1940, p. 138), kuris vėliau publikuotas 1940 m. straipsnyje (Sutherland 1940). Šiame pranešime (o vėliau ir straipsnyje), E. H. Sutherland tiesiogiai kritikavo tuo metu vyravusią kriminologinę prielaidą, jog nusikaltimai pirmiausia yra žemesniųjų klasių reiškinys. Šio teigimu: „nusikaltimai iš tikrųjų nėra glaudžiai susijęs nei su skurdu, nei su psichopatinėmis ir sociopatinėmis būklėmis, siejamomis su skurdu <...> įprasti [nusikaltimų] aiškinimai yra netinkami daugiausia todėl, nes jie paremti šališkais imčių duomenimis. Šios imtys yra šališkos, nes neapima didžiulių nusikaltimų sričių, būdingų ne žemesniajai klasei priklausantiems asmenims. Viena iš tokių apleistų sričių yra verslo ir profesinių sluoksnių atstovų nusikaltimai“ (Sutherland 1940, p. 139).

Nusikaltusių asmenų tipologija kriminologijoje nagrinėjama jau seniai. Nuteistųjų klasifikavimas į tam tikras grupes ar tipus pagal jų „biologinę“ prigimtį, socialinę aplinką ar nusikalstamo elgesio pobūdį ypač daug aptarta XIX a. pabaigos pozityvistinės kriminologijos atstovų, tokių kaip Cesare Lombroso (1876; 1878), Enrico Ferri (1881) ir Raffaele Garofalo (1885). Tiesa, pozityvistinės kriminologijos atstovų formuotos teorinės prielaidos, susijusios su nusikaltusių asmenų tipologija, paremta biologiniu determinizmu[12], vėliau buvo sukritikuotos kaip rasistinių prielaidų turinčios, nejautrios ir empirinio pagrįstumo neturinčios prielaidos (Delisi 2013, p. 5–6). Vėliau, XX a. pirmoje pusėje, kriminologijoje vyko tam tikra metodologinė kaita nuo minėto biologinio determinizmo, prie socialinių nusikaltimų aiškinimų. Šį posūkį ypač sustiprino Čikagos sociologijos mokykla, kurios atstovai (tokie kaip Robert E. Park ir Ernest W. Burgess (1925), Clifford R. Shaw ir Henry D. McKay (1942)) analizavo nusikaltimus kaip socialinės aplinkos, bendruomenės struktūros

---

[11]Išversta darbo autorės.

[12]Nors Cesare Lombroso leidinyje „L'uomo delinquente“ (angl. „Criminal Man“) (1876) remdamasis biologiniu determinizmu ir atavizmo teorija, suponavo prielaidą, jog egzistuoja specifinis nusikaltimus atliekančio asmens tipas, turintis biologinių požymių (anatominių anomalijų) (Gibson, Rafter, Lombroso 2006, p. 55–57), teigti, jog Enrico Ferri (1881) ir Raffaele Garofalo (1885) savo darbuose rėmėsi griežtai tik antropologinėmis prielaidoms – būtų netikslu. Pavyzdžiui, Enrico Ferri savo darbe „Sociologia criminale“ (angl. „Criminal sociology“) (1881) plėtodamas nusikaltusių asmenų klasifikacijų koncepciją, pabrėžė, kad biologinės savybės būdingos ne visiems nusikaltimus atliekantiems asmenims (Ferri 1896, p. 11). Šio teigimu, nusikalstamumas atsiranda dėl trijų veiksnių grupių sąveikos: antropologinių (biologinių ir psichologinių asmens savybių), fizinių (aplinkos ir klimato sąlygų) ir socialinių (ekonominių, politinių ir kultūrinių visuomenės sąlygų) (Ferri 1896, p. 52–55). Tuo tarpu Raffaele Garofalo darbe „La criminologia“ (angl. „Criminology“) socialinius veiksnius polinkiui nusikalsti nelaikė autonomiškai paaiškinančius be individo anomalijos, tačiau išskirė tokius socialinius veiksnius („those external agencies“) kaip tradicijas, išsilavinimą, ekonomines sąlygas, religiją, šeiminę padėtį ir kt. (Garofalo 1914, p. 120).

ir miesto ekologijos produktą. Tuomet kriminologiniai tyrimai ypač koncentravosi į marginalias miesto zonas, žemesniųjų socialinių sluoksnių gyventojus ir nepilnamečių delinkvenciją. Taigi, šiame kontekste, E. H. Sutherland savo baltųjų apykaklių nusikaltimų koncepcija iš esmės sukritikavo tuometinę kriminologinę paradigmą teigdamas, kad asmenų daromi nusikaltimai nebūtinai yra susiję su skurdu ar su jų psichologine būsena (1940, p. 139).

Vis tik, paminėtina, jog E. H. Sutherland, pristatęs baltųjų apykaklių nusikaltimų koncepciją, sulaukė nemažai kritikos tiek iš sociologijos, tiek iš teisės mokslo atstovų. Pirmiausia todėl, jog šio suformuota nusikaltimo sąvoka įtraukiama ribota dalis nusikaltimų, kuriuos pagal baltųjų apykaklių definiciją gali daryti šie asmenys (Edelhertz 1970, p. 3); arba todėl, nes teisė negeba uždrausti daugelio „elito“ daromų veikų, ir siūlė platesnę sampratą, kuri galėtų pagrįsti ne tik šių asmenų daromus nusikaltimus, bet ir kitus nukrypimus nuo normos (deviacijas) (Coleman 1987, p. 406). Tačiau tuo pat metu, baltųjų apykaklių nusikaltimų sąvoka buvo kritikuojama kaip per plati ir neaiški, netinkamai įtraukianti administracinės bei civilinės teisė pažeidimus (Tappan 1947, p. 100). Arba kaip per plati, apimanti pernelyg daug įvairių ir iš esmės tarpusavyje nesusijusių veikų, todėl siūlyta šį terminą tarsi skaldyti į mažesnės, aiškiau apibrėžtas kategorijas (Coleman 1987, p. 406).

Tačiau nepaisant minėtos kritikos, bėgant laikui, kriminologai pamažu ėmė pripažinti jo teiginius apie „galingųjų“ ir privilegijuotų asmenų daromų nusikaltimų svarbą (Coleman 1987, p. 406). O pats baltųjų apykaklių nusikaltimų reiškinys tapo plačiai pripažintas kaip svarbi ir rimta nusikaltimų rūšis (Benson, Madensen, Eck 2009, p. 176). Nors šiandien skirtingas baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų traktavimas teisinės sistemos perspektyvoje yra gerai žinomas ir plačiai pripažintas, pažymėtina, kad šios definicijos nėra vienintelės, apibūdinančios skirtingas nusikaltimus atliekančių asmenų kategorijas, priklausomai nuo jų socioekonominio statuso. Mokslinėje literatūroje galima pastebėti tokias sąvokas, kaip raudonųjų apykaklių nusikaltimai (Perri 2016; Brody, Kiehl 2010), rožinių apykaklių nusikaltimai (Gottschalk, Glaso 2013; Gottschalk 2022), korporaciniai nusikaltimai (Simpson et al. 2014) ir kt. Nors šie terminai apibūdina skirtingus nusikaltimus[13], tačiau toks terminų kiekis taip pat rodo, jog nusikaltimų skirstymas pagal baltąsias ir mėlynąsias apykakles nėra vienintelis.

4.1. Baltųjų apykaklių nusikaltimų samprata

Kaip minėta, baltųjų apykaklių nusikaltimų (angl. *white collar criminality*) sąvoką pirmasis išskyrė E. H. Sutherland (1940). Šio teigimu, baltųjų apykaklių nusikaltimai atspindi aukštesniąją

[13] Atsižvelgiant į šių nusikaltimų pobūdį, motyvus ir žalą bei nusikaltimą atliekančio asmens (ar asmenų) charakteristiką.

klasę, gerbiamus verslo ir profesijų atstovus ir šių padaromus nusikaltimus, kitaip nei žemesniosios klasės nusikaltimai, kuriuos atlieka asmenys iš žemesnės socioekonominės klasės (p. 138). Aptardamas konkrečius nusikaltimus, E. H. Sutherland išskiria baltųjų apykaklių nusikaltimus verslo ir politikos srityse: finansinių ataskaitų iškraipymas (ar apgaulinga apskaita), manipuliavimas vertybinių popierių rinka, kyšininkavimas, valstybės pareigūnų papirkinėjimas, neteisėtas lėšų pasisavinimas ar jų panaudojimas, sukčiavimas (Sutherland 1940, p. 140). Greta to, autorius pažymi, kad šie teiginiai nors ir, akivaizdu, neaprėpia tikslaus baltųjų apykaklių nusikaltimų masto (lygio), tačiau įrodo, jog nusikaltimai nėra koncentruoti tik žemesniojoje klasėje ar nėra išskirtinai žemesniosios klasės „savybė“, kaip įprastai rodo statistiniai rodikliai (Sutherland 1940, p. 143).

Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje, nepaisant kylančių diskusijų, susijusių su šio termino apibrėžimu, baltųjų apykaklių nusikaltimų tyrinėjimas išlieka aktualus kriminologijoje, sociologijos, baudžiamosios teisės mokslų srityse (Szaplonczay 2021, p. 141). Kitą vertus, S. P. Shapiro dar 1980 m. pažymėjo, jog „įvairių „baltųjų apykaklių nusikaltimų“ apibrėžimų ir jų taikymo literatūroje analizė atskleidžia esminius nenuoseklumus ir tarpusavio nesuderinamumą. Neaišku, ar šis terminas apibūdina veiksmus ar veikėjus, nusikaltimų rūšis ar nusikaltimus atliekančių asmenų tipus; ar jis siejamas su devianto socialine aplinka, socialiniu vaidmeniu ar statusu, veikimo būdu (*modus operandi*), ar su socialiniu santykiu tarp aukos ir nusikaltusio asmens“ (p. 1).

Bėgant laikui, mokslinėje literatūroje vartojamas baltųjų apykaklių nusikaltimų terminas, tapo labiau konceptualizuotas. Galima išskirti du požiūrius, kuriais remiantis mokslinėje literatūroje yra apibūdinamas baltųjų apykaklių nusikaltimų terminas: 1) nusikaltimai siejami su nusikaltusio asmens socialinėmis charakteristikomis (atsakant į klausimą, kas daro tokius nusikaltimus?); 2) dėmesys skiriamas pačios nusikalstamos veikos pobūdžiui (t. y. kas konkrečiai daroma?). Kai kurie baltųjų apykaklių nusikaltimų apibrėžimai, išskirti anglosaksų tradicijoje (ypač Jungtinių Amerikos valstijų kontekste), koncentruojasi būtent į nusikaltimus, kuriuos daro aukštesniosios klasės ar aukštesnio socialinio statuso asmenys, vykdantys savo profesinę veiklą (Agnew, Leeper Piquero, Cullen 2009, p. 36; Szaplonczay 2021, p. 142). Šiai apibrėžčiai priskirtinas ir pirmasis baltųjų apykaklių koncepciją išskyręs E. H. Sutherland, kuris, kaip minėta, savo baltųjų apykaklių nusikaltimų koncepcijoje akcentavo šių asmenų *aukštą socialinį statusą*[14]. E. H. Sutherland apibrėžimas yra vienas žinomiausių ir didžiausią įtaką padariusių pavyzdžių to, kas vadinama nusikaltusio asmens grįstu baltųjų apykaklių nusikaltimų apibrėžimo požiūriu (angl. *offender–based approach*). Šio tipo apibrėžimuose

[14]Autorius šį argumentą naudojo tarsi kontrastą tarp stereotipinio nusikaltimus darančio asmens – žemesniosios klasės visuomenės dalyje esančio devianto. Tačiau pastebėtina, jog sunku nustatyti, ar būtent asmens nusikalstama karjera lemia šio žemą socialinę padėtį, ar priešingai – žema socialinė padėtis paskatino jį daryti nusikaltimus (Zielinski cit. pg. Szaplonczay 2021, p. 141).

pagrindiniu šio nusikaltimo bruožu laikomas nusikaltusio asmens aukštas socialinis statusas, gerbiama profesija ir gera reputacija. Nepaisant tam tikrų trūkumų, E. H. Sutherlando požiūris išliko plačiai naudojamas. Daugelis autorių siekė apibrėžti šią sąvoką taip, kad būtų išsaugota jo koncepcijos esmė, kartu ją patikslinant ir išplečiant (Benson et al. 2024, p. 8). Pavyzdžiui, J. Braithwaite (1982; 1991) savo leidiniuose apie baltųjų apykaklių nusikaltimus ir socialinės klasės šališkumą baudžiamojoje teisėje tiesiogiai priėmė tradicinį E. H. Sutherland baltųjų apykaklių nusikaltimų terminą, konceptualizuodamas jį kaip nusikaltimus, kuriuos padaro gerbiamos reputacijos ir aukšto socialinio statuso asmenys savo profesinės veiklos metu (1982, p. 61; 1991, p. 40). Kiti autoriai, be asmens socialinio statuso ar nusikaltimų darymo asmens profesinės veiklos srityje pažymėjimo, taip pat išskiria asmens ekonominį ir finansinį statusą. Pavyzdžiui L. Marriott (2017) savo darbe baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimus apibrėžė kaip nusikaltimai, kuriuos daro atitinkamai mažiau arba daugiau resursų turintys asmenys (p. 238).

Antrasis aptariamo termino apibrėžimo būdas, yra susijęs su Europos kontekstu ir yra labiau orientuotas į pačios veikos pobūdį, o ne į nusikaltimą padariusį asmenį (Agnew, Leeper Piquero, Cullen 2009, p. 36–37; Szaplonczay 2021, p. 142). Šis apibrėžimo būdas tapo tarsi alternatyviu konceptualiu požiūriu, kuris vadinamas – nusikaltimo pobūdžiu grindžiamas aiškinimas (angl. *offense-based approach*), nes baltųjų apykaklių nusikaltimus apibrėžia pagal pačios neteisėtos veikos pobūdį. Pagal šį apibrėžimą baltųjų apykaklių nusikaltimai apibrėžiami pagal tai, kokiomis priemonėmis vykdoma nusikalstama veika – ne fiziniu smurtu ar jėga, bet apgaule, melu, manipuliacija ir pan. (Benson et al. 2024, p. 8–9). Pavyzdžiui S. V. Slyke ir W. D. Bales (2012) analizuodami teisinių ir neteisinių veiksnių įtaką teisėjų sprendimų priėmimui dėl laisvės atėmimo bausmės skyrimo už baltųjų apykaklių ir gatvės nusikaltimus, baltųjų apykaklių nusikaltimų apibrėžtį grindė tik pačia nusikalstama veika (p. 218). Veikos pobūdžiu grindžiami apibrėžimai (angl. *offense-based approaches*) tapo plačiai naudojami, nes šie nesiejami su nusikaltusio asmens socialiniu statusu, todėl šiuos veiksnius galima analizuoti atskirai kaip kintamuosius ir taip palengvinti empirinį baltųjų apykaklių nusikaltimų ištirtumą (Benson et al. 2024, p. 9).

Šio magistro darbo ribose, baltųjų apykaklių nusikaltimų koncepcija formuluota remiantis tiek vadinamu nusikaltusio asmens grįstu požiūriu, tiek veikos pobūdžiu grindžiamu aiškinimu. Kaip pastebima, praktikoje nėra nieko, kas neleistu moksliniuose tyrimuose taikyti abiejų apibrėžčių koncepcijų, kadangi abu požiūriai nėra vienas kitam priešingi – jie tiesiog akcentuoja skirtingus to paties reiškinio aspektus. Svarbiausia – baltųjų apykaklių nusikaltimai grindžiami tam tikrais veikimo būdais (*modus operandi*), o nusikaltimus darančių asmenų socialinės savybės yra svarbios tiek, kiek jos suteikia prieigą prie galimybių šiuos būdus taikyti (Benson et al. 2024, p. 11–13).

Galiausiai svarbu paminėti mokslinėje literatūroje naudojamus terminus – raudonųjų ir rožinių apykaklių nusikaltimai. Raudonųjų apykaklių nusikaltimų terminu apibūdinami smurtiniai nusikaltimai, kurių vykdytojai yra priskirtini baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekantiems asmenims (Perri 2016, p. 61). Kaip pažymi šio termino autorius F. S. Perri, raudonųjų apykaklių nusikaltimų terminas neturėtų būti painiojamas su baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekančiais asmenimis, kurie atlieka nusikaltimus, priskirtinus mėlynųjų apykaklių nusikaltimams (autorius naudoja terminą *„non-white-collar crime“*) (2016, p 61–62). Taigi, raudonųjų apykaklių nusikaltimų terminui itin reikšminga aplinkybė – nusikaltimo motyvas. „Raudonųjų apykaklių nusikaltimus atliekantys asmenys naudoja smurtą siekdami nutildyti tuos, kurie <...> gali aptikti ir (arba) atskleisti jų [baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekančių asmenų] sukčiavimo schemas“, todėl toks smurtinis nusikaltimas kaip nužudymas, šių asmenų atliekamas kaip „įrankis“, siekiant įgyvendinti (ar paslėpti) kitą nusikaltimą, kuris priskirtinas baltosioms apykaklėms (Perri 2016, p. 62; Brody, Kiehl 2010, p. 353). Kitas mokslinėje literatūroje pastebimas terminas – rožinių apykaklių nusikaltimas. Šis terminas, kaip pastebi P. Gottschalk ir L. Glaso (2013), neretai vartojamas socialinėse medijose, ir apibūdina moterų atliekamus baltųjų apykaklių nusikaltimus (p. 22; Gottschalk 2022, p. 213–214). Mokslinėje literatūroje pastebima, jog moterų atliekami baltųjų apykaklių nusikaltimai (t. y. rožinių apykaklių nusikaltimai) skiriasi nuo vyrų, o būtent – nusikaltimo motyvais, įsitraukimo į nusikaltimą būdu, ar net registruotų nusikaltimų skaičiumi (Gottschalk 2022). Nors mokslinėje literatūroje rožinių apykaklių nusikaltimai nėra plačiai ištirti, šiais tyrimais siekiama paneigti tradicinį požiūrį į baltųjų apykaklių nusikaltimus kaip būdingus tik vyrams (Gottschalk 2022, p. 214; Gottschalk, Glaso 2013).

Taigi, baltųjų apykaklių nusikaltimų terminas, pirma suformuotas E. H. Sutherland (1940), gali būti konceptualizuojamas remiantis dviem būdais: pirma – nusikaltusio asmens grįstu požiūriu (angl. *offender-based approach*), antra – padarytos nusikalstamos veikos pobūdžiu grindžiamu aiškinimu (angl. *offense-based approach*). Pirmuoju, baltųjų apykaklių nusikaltimai apibrėžiami pagal nusikaltusį asmenį charakterizuojančias aplinkybes (pavyzdžiui, šio profesiją, išsilavinimą, ekonominį statusą ar klasę visuomenėje), antruoju – pagal asmens padarytą nusikaltimą ar jų pobūdį (pavyzdžiui, sukčiavimai, finansiniai nusikaltimai, korupciniai nusikaltimai ir kt.). Šiame darbe baltųjų apykaklių nusikaltimų terminas konceptualizuojamas naudojant abi apibrėžtis ir teigiama, kad baltųjų apykaklių nusikaltimai – tai *su smurtinėmis veikomis nesusiję, korupcinio pobūdžio ar finansiniai nusikaltimai, kuriuos atlieka aukštos socialinės padėties asmenys, savo profesinėje veikloje*. Be to, nors baltųjų apykaklių nusikaltimų terminas yra pakankamai plačiai pripažįstamas ir vartojamas, esami ir kiti šios kategorijos apibrėžimai (tarsi subkategorijos) – tai raudonųjų ir rožinių apykaklių nusikaltimai.

4.2. Mėlynųjų apykaklių nusikaltimų samprata

Kitaip nei baltųjų apykaklių nusikaltimų samprata, kuri pirmiausia buvo konceptualizuota E. H. Sutherland, mėlynųjų apykaklių nusikaltimų terminas neturi vienareikšmės kilmės ir mokslinėje literatūroje funkcionuoja daugiau kaip atvirkštinė baltųjų apykaklių nusikaltimų sąvoka. Nors E. H. Sutherland (1940) naudojo žemesniosios klasės nusikaltimų (angl. *lower class criminality*) terminą, minėtas autorius teigė, jog kriminologai formuodami bendrąsias nusikalstamo elgesio teorijas remiasi šališkomis imtimis, suformuotomis teisminių bylų ir nusikalstamumo statistika. Kitą vertus, E. H. Sutherland taip pat pažymėjo, kad šios teorijos teisingai perteikia pagrindinę nuteistųjų tendenciją (1940, p. 138–139). Ši tendencija yra apie tai, jog dažniausiai paskutinėje baudžiamojo proceso stadijoje esantys kaltinamieji pasižymi žemesniu ekonominiu ir socialiniu statusu visuomenėje.

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, dar iki maždaug E. H. Sutherland baltųjų apykaklių nusikaltimų teorinės koncepcijos, nusikaltimai buvo aiškinami remiantis biologiniu determinizmu, socialinės aplinkos, bendruomenės struktūros ir miesto ekologijos perspektyva. Nusikaltimus atliekančių asmenų klasė nebuvo tuometinių kriminologinių ir sociologinių teorijų centre. Tačiau tokie autoriai, kaip Robert K. Merton (1938), Albert K. Cohen (1955), Richard Cloward ir Lloyd Ohlin (1960) analizavo socialinės struktūros reikšmę deviaciniam ir delinkventiniam elgesiui ir padėjo teorinį pagrindą vėlesniam nusikaltimų siejimui su socialine ar ekonomine klase. Keletą metų prieš pasirodant E. H. Sutherland (1940) baltųjų apykaklių nusikaltimų koncepcijai, Robert K. Merton (1938) savo darbe „Social Structure and Anomie“ (liet. „Socialinė struktūra ir anomija“) pažymėjo, kad sociologinėje teorijoje vis dar pastebima ryški tendencija socialinės struktūros sutrikimus aiškinti pirmiausia žmogaus biologiniais impulsais, kurie nėra pakankamai suvaldomi socialinės kontrolės. R. K. Merton pristatydamas įtampos teoriją, kuria teigiama, jog tam tikros socialinės struktūros daro apčiuopiamą spaudimą kai kuriems visuomenės nariams rinktis ne teisėtą (konformistinį), o nuo normų nukrypstantį elgesį. Tarp daugelio socialinės ir kultūrinės struktūros elementų egzistuoja du svarbiausi – tai kultūriškai apibrėžti tikslai, siekiai ir interesai, sudarantys tam tikrą siekių ar tikslų sistemą, bei institucinės normos, kurios nustato leistinus ir privalomus būdus šiuos tikslus pasiekti (Merton 1938, p. 672–673). Nepaisant vyraujančio visuomenės supratimo, *reali* galimybė siekti užsibrėžtų tikslų teisėtais būdais yra sudėtinga tiems, kurie turi mažiau ekonominių išteklių, išsilavinimo galimybių. Todėl visuomeninės vertybės daro spaudimą atsisakyti teisėtų, bet dažnai neveiksmingų pastangų ir vis dažniau rinktis neteisėtas, tačiau efektyvesnes priemones, tokias kaip nusikaltimai ar kitos deviantinės praktikos (Merton 1938, p. 679–680).

Albert K. Cohen (1955) savo veikale „Delinquent Boys: The Culture of the Gang“ (liet. „Delinkventai vaikinai: gaujos kultūra“) analizuodamas jaunimo delinkvenciją teigė, jog jaunų vaikinų delinkventinės gaujos elgesio modelis yra ne kas kita, o kolektyvinė reakcija į problemas ar

tam tikrą nepasitenkinimą, kurį patiria vaikinai, priversti prisitaikyti prie kultūros, kurioje dominuoja viduriniosios klasės normos (Bailey 1956, p. 215). Dėl frustracijos, kylančios iš nesėkmės įsilieti į viduriniosios klasės normas, pagrindinis delinkventinės subkultūros bruožas yra aiškus ir visapusiškas viduriniosios klasės standartų atmetimas bei jų priešingybių perėmimas. Pasak W. C. Bailey (1956), A. K. Cohen nesiekia paaiškinti, kodėl konkretūs asmenys priklauso delinkventinei subkultūrai, o siekia suprasti kodėl ši egzistuoja apskritai. Iš dalies, ši susiformavo todėl, kad tuomet vyravo bendras statuso nepasitenkinimas darbininkų klasės vyrų tarpe (Bailey 1956, p. 215–216). Kiti autoriai, tokie kaip Richard Cloward ir Lloyd Ohlin (1960) veikale „Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs“ (liet. „Delinkvencija ir galimybės: delinkventinių gaujų teorija“) didelį dėmesį skyrė delinkventinėms gaujoms, arba subkultūroms, kurios paprastai, šių teigimu, yra koncentruotos tarp žemesniosios klasės vaikinų, didesnėse miestų rajonuose (p. 1). Svarbu paminėti tai, kad R. Cloward ir L. Ohlin (1960) iš esmės papildo Robert K. Merton įtampos teoriją, teigdami, jog nusikalstamumas negali būti paaiškinamas vien tik teisėtų galimybių stoka – ne mažiau svarbu yra tai, kad ir neteisėtos galimybės yra socialiai diferencijuotos. Šie teigė, kad prieiga prie nusikalstamos veiklos nėra universali ar atsitiktinė – ši taip pat yra ribota, kaip ir galimybė siekti visuomenėje pripažįstamų tikslų. Taip kaip asmenys turi nevienodas galimybes siekti kultūriškai pripažintų tikslų, taip ir turi nevienodas galimybes nusikalsti (Cloward, Ohlin 1960, p. 145). Taigi, vietoje aiškinimų kodėl vieni žmonės patiria spaudimą nusikalsti, o kiti ne, šia teorine prieiga galima kelti klausimą kodėl asmenys iš skirtinų socialinių sluoksnių daro *skirtingus* nusikaltimus.

Šios teorinės įžvalgos mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kontekste yra reikšmingos, nes šiomis sistemingai susietas nusikalstamas elgesys su socialiniu ir ekonominiu pagrindu (angl. *backround*). Nors „mėlynųjų apykaklių nusikaltimų“ terminas tuo metu dar nebuvo vartojamas, būtent tokio pobūdžio nusikaltimai – susiję su smurtiniais, turtiniais nusikaltimais – vėliau kriminologinėje literatūroje apibūdinti kaip „gatvės“ arba „tradiciniai“ nusikaltimai, kurie savo turiniu iš esmės sutampa su mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kategorija.

Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje mėlynųjų apykaklių nusikaltimų terminas nėra vienintelis, apibūdinantis šią kategoriją asmenų ir jų padaromus nusikaltimus. Galima pastebėti įvairių: ne–baltųjų apykaklių turtinių nusikaltimų vykdytojai (angl. *non-white-collar property offenders*), įprastinių turtinių nusikaltimų vykdytojai (angl. *common property offenders*) (Testa 2019), „gatvės“ nusikaltimų vykdytojai (angl. *street property offenders, street crime*) arba turtinių nusikaltimų vykdytojai (angl. *property crime offenders*) (Slyke, Bales 2012; Michel 2016; Cassidy, Gibbs 2019), tradiciniai nusikaltimai (angl. *traditional crime*) (Szaplonczay 2021). Pats E. H. Sutherland šiuos nusikaltimus įvardijo, kaip žemesniosios klasės nusikaltimus (angl. *lower class criminality*) (1940). Mokslinėje literatūroje, o ypač – lyginamosiose analizėse, galima pastebėti, jog tokio pobūdžio

nusikaltimai yra apibūdinami tarsi atvirkštinė baltųjų apykaklių nusikaltimų apibrėžtis. Pavyzdžiui, A. Testa (2019) įprastinius turtinių nusikaltimų vykdytojus (angl. *common property offenders*) netiesiogiai apibūdina remdamasis baudžiamųjų bylų duomenimis, teigdamas, jog *kitaip nei įprastiniai turtinių nusikaltimų vykdytojai*, baltųjų apykaklių nusikaltimus atlieka asmenys, kurie yra vyresni, dažniau vyrai, dažniau baltaodžiai, pasižymi didesniu darbo ir finansiniu stabilumu bei aukštesniu išsilavinę (p. 686). M. R. Schmidt (2022) taip pat nurodo, jog baltųjų apykaklių nusikaltimai gali būti atskiriami nuo kitų, labiau *tradicinių nusikalstamumo formų, tokių kaip „gatvės“ nusikaltimai*, dėl pačių nusikaltimų pobūdžio, juos darančių asmenų savybių ir dėl to, kaip jie vertinami bei traktuojami – baltųjų apykaklių nusikaltimai dažniau yra padaromi baltaodžių, dirbančių, išsilavinusių, turinčių aukštesnį socialinį ir ekonominį statusą asmenų, o jų padarytos veikos dažniau laikomos darančios mažiau žalos (p. 112). Taigi, kaip galima pastebėti, mėlynųjų apykaklių nusikaltimų terminas, taip kaip baltųjų, yra apibūdinamas dvejopai: nusikaltusio asmens grįstu požiūriu (angl. *offender-based approach*) arba padaryto nusikaltimo pobūdžiu grindžiamu aiškinimu (angl. *offense-based approach*). Pavyzdžiui, pastaruoju – nusikaltimo pobūdžiu grindžiamu – remiasi C. Michel (2016), kuris gatvės nusikaltimus taip pat skirsto į smurtinius (angl. *violent street crime*) – nusikaltimai, kurie sukelia fizinį skausmą, sužalojimą ar net mirtį, pavyzdžiui nužudymas, ir nesmurtinius, pavyzdžiui įsilaužimas į patalpą (angl. *burglary*) (p. 129–130).

Taigi, mėlynųjų apykaklių nusikaltimų terminas nėra aiškiai apibrėžtas, tačiau kriminologijoje puikiai atpažįstamas. Nors mokslinėje literatūroje mėlynųjų apykaklių nusikaltimų terminas dažnai apibūdinamas kaip atvirkštinis baltųjų apykaklių nusikaltimų apibrėžčiai, apibūdinantis nusikaltimus (smurtinius ir nesmurtinius), kuriuos atlieka asmenys esantys žemesnės socialinės ir ekonominės padėties. Dėl šios priežasties šio darbo ribose mėlynųjų apykaklių nusikaltimai suprantami kaip *smurtiniai ir nesmurtiniai turtinio pobūdžio nusikaltimai, kuriuos atlieka žemesnės socioekonominės padėties asmenys, t. y. asmenys, dažniau turintys žemesnį išsilavinimą, nedirbantys.*

5. Empirinis tyrimas

5.1. Empirinio tyrimo metodologija

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, siekiant ištirti asmenų, kaltinamų baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, charakteristikų įtaką šiems taikomų bausmių griežtumui Lietuvoje, šio darbo empirinio tyrimo dalį sudarė mišrių metodų tyrimas. Šio darbo mišrių metodų tyrimą sudarė nuoseklioji aiškinamoji tyrimo strategija, apimanti: 1) kiekybinę baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analizę ir 2) kokybinius interviu, atliktus su Lietuvos apylinkių ir apygardų teisėjais, kaip informantais.

Šio mišrių metodų tyrimo duomenys buvo renkami nuo 2026 m. balandžio 1 d. iki 2026 m. gegužės 5 d. Tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metu buvo pasitelktos šios programos ir programinės įrangos: „SPSS“ (IBM Corp. 2026, versija 32.0.0.0 (134)), „MaxQda“ (MAXQDA Software for qualitative data analysis 2026, versija 26.2), „Microsoft Excel“ programos, taip pat „Microsoft Teams“ (Microsoft Corporation 2026) bei „Zoom“ (Zoom Video Communications, Inc. 2026, versija 7.0.2) kaip nuotolinių pokalbių įrankiai atlikti interviu.

5.1.1. Kiekybinė empirinio tyrimo dalis

Kiekybinė baudžiamųjų bylų turinio analizės duomenų rinkimo metodas – anketa – buvo sudaryta iš įvairių klausimų, atspindinčių įvairias kintamųjų kategorijas (binarinių, nominaliųjų, ranginių, intervalinių), tačiau didžioji dauguma anketos kintamųjų – binariniai ir ranginiai. Kiekybinę tyrimo analizės dalį sudarė dviejų kategorijų bylos (nuosprendžiai ir įsakymai): 1) BK 225 str. numatytas kyšininkavimas (iš viso 194 nuosprendžiai)[15], (iš viso 41 baudžiamieji įsakymai)[16] ir 2) BK 180 str. 1 ir 2 d. numatytas plėšimas (iš viso 1079 nuosprendžiai)[17]. Šios nusikalstamos veikos,

[15]Šios bylos buvo gautos pasitelkiant „LITEKO“ Lietuvos teismų praktikos detalios paieškos funkciją, pasirinkus šiuos paieškos kriterijus: baudžiamoji byla (bylos rūšis), nuasmenintas nuosprendis (dokumento rūšis), nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gruodžio 31 d. (data), *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (nuo 2017.01.01 iki 2024.06.30)* ir *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (N) (nuo 2024.07.01)*, kyšininkavimas (BK 225 str.) (bylos kategorijos).

[16]Baudžiamieji įsakymai gauti pasitelkiant „LITEKO“ Lietuvos teismų praktikos detalios paieškos funkciją, pasirinkus šiuos paieškos kriterijus: baudžiamoji byla (bylos rūšis), nuasmenintas baudžiamasis įsakymas (dokumento rūšis), nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gruodžio 31 d. (data), *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (nuo 2017.01.01 iki 2024.06.30)* ir *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (N) (nuo 2024.07.01)*, kyšininkavimas (BK 225 str.) (bylos kategorijos).

[17]Tuo tarpu šios bylos gautos toje pačioje teismų praktikos detalios paieškos sistemoje įvedus šiuos paieškos kriterijus: baudžiamoji byla (bylos rūšis), nuasmenintas nuosprendis (dokumento rūšis), nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gruodžio 31 d. (data), *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (nuo 2017.01.01 iki 2024.06.30)* ir *Baudžiamųjų bylų kategorijų klasifikatorius (N) (nuo 2024.07.01)*, plėšimas (BK 180 str. 1d.); plėšimas įsibrovus į patalpą (BK 180 str. 2 d.); plėšimas panaudojus nešaunamąjį ginklą, peilį ar kitą specialiai

kaip veikos, iliustruojančios baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kategorijas, pasirinktos ne tik dėl to, jog pagal savo pobūdį šios priskirtinos minėtoms nusikaltimų kategorijoms. BK numatytos nusikalstamos veikos yra itin panašios pagal įstatyme numatytas bausmių rūšis ir šių pavojingumo laipsnį. Be to, atsižvelgiant į tai, kad baudžiamųjų bylų pagal BK 180 str. skaičius yra itin didelis, o bylų dėl veikų, priskirtinų baltųjų apykaklių nusikaltimams, skaičius yra gerokai mažesnis, kyšininkavimo bylų skaičius tarp pastarosios kategorijos nusikaltimų buvo vienas didžiausių. Todėl šių nusikaltimų kombinacija pasirinkta ir dėl pakankamo bylų skaičiaus, reikalingo atitinkamai kiekybinei imčiai sudaryti.

Taigi, šios bylos apėmė I ir II instancijos teismus Lietuvoje. Dėl ypatingai išsiskiriančio pasirinktų nusikaltimų bylų skaičiaus, taikyta dvejopa kiekybinės nutarčių analizės atranka – tikslinė visuminė ir sisteminė. Šie atrankos metodai užtikrino, jog kiekybinę tyrimo dalį sudarytų kiek įmanoma didesnė duomenų (t. y. nuosprendžių) dalis, atsižvelgiant į itin ribotą kyšininkavimo, kaip nusikaltimo, bylų skaičių teismų praktikoje, tačiau sumažintų perteklinę plėšimo baudžiamųjų bylų apimtį išlaikant empirinio tyrimo statistinį reikšmingumą. Pažymėtina, jog po atliktos analizės dalis imties vienetų buvo atmesti remiantis bent vienu iš šių kriterijų: 1) asmuo nebuvo kaltinamas pagal BK 225 str. ar BK 180 str. 1 ir 2 d. (šie BK straipsniai trumpai paminėti baudžiamojoje byloje), 2) asmuo, kaltinamas pagal BK 225 str. ar BK 180 str. 1 ir 2 d., buvo išteisintas, 3) baudžiamoji nutartis, nagrinėta II instancijos teisme apeliacinio skundo pagrindu, neapėmė bausmės skyrimo pagrindų.

Dėl šios priežasties, kiekybinio tyrimo generalinė visuma (N) ir imtis (n), susidedanti iš baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų, kiek skyrėsi nuo bendrojo „LITEKO“ Lietuvos teismų praktikos paieškos sistemoje gauto bylų skaičiaus, minėto anksčiau. Taigi, baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų pagal BK 225 str., taikant visuminę atranką, generalinė visuma (N) ir imtis (n) siekė 136 bylas (iš jų 95 baudžiamieji nuosprendžiai ir 41 įsakymai), kuriuose nuteisti 180 asmenų (iš jų 129 baudžiamuosiuose nuosprendžiuose ir 51 įsakymuose).

Baudžiamųjų nuosprendžių imties procedūros, kuriuose asmenys nuteisti pagal BK 180 str. 1 ir 2 dalis, reikšmingai skyrėsi. Kaip minėta, šių bylų (nuosprendžių) generalinė visuma siekė 1079 bylas, todėl taikant 3 proc. paklaidos didį ir 95 proc. patikimumo lygi, šių bylų imtis (n) siekė 537 bylas. Atsižvelgiant į anksčiau aptartą ypatingai skirtingą bylų pagal BK 225 str. ir BK 180 str. 1 ir 2 d. kiekį, taip pat šio darbo autorės žmogiškuosius resursus, buvo nuspręsta taikyti didesnį paklaidos proc. – t. y. 5 proc. Šio darbo autorei yra žinoma, jog kiekybiniuose socialinių mokslų tyrimuose 3 proc. paklaida, nurodanti atrankos reprezentatyvumą, yra dažniausiai rekomenduojama

žmogui sužaloti pritaikytą daiktą (BK 180 str. 2 d.); plėšimas pagrobiant didelės vertės turtą (BK 180 str. 2 d.) (bylos kategorijos), išnagrinėta priimant nuosprendį (bylos baigtis).

(Aleknevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 42). Tačiau šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį ne tik į šios kategorijos bylų kiekį, bet ir esminės šio kiekybinio tyrimo kintamųjų rūšis – binariniai ir ranginiai. Atsižvelgiant į tai, kokie kintamieji sudarė didžiąją šio tyrimo dalį, 5 proc. paklaida taip pat yra priimtina (Bartlett, Kotrlik, Higgins 2001, p. 45). Apskritai, paklaidos procentinė vertė iš esmės atspindi leistiną rezultatų įverčio nuokrypį nuo tikrosios populiacijos reikšmės. Pavyzdžiui, jei tyrimo rezultatai rodo, kad 80 proc. kaltinamųjų pagal BK 180 str. 1 ir 2 d. yra vyrai (taigi, 20 proc. – moterys), 5 proc. paklaida reikštų, jog kaltinamųjų pagal BK 180 str. 1 ir 2 d., kurie yra vyrai, dalis gali svyruoti tarp 75 ir 85 proc., t. y. 5 proc. nuokrypis nuo reikšmės (rezultato). Kita vertus, svarbu atsižvelgti į tai, kad 5 proc. paklaida kai kuriuose moksliniuose tyrimuose yra priimtina, optimali, tačiau kituose laikoma kaip per didelė (Sapra 2022, p. 83). Atsižvelgiant į tai, šioje tyrimo dalyje buvo taikytas sisteminės (tikimybinės) atrankos metodas byloms pagal BK 180 str. 1 ir 2 d. Taigi, taikant 5 proc. paklaidą ir 95 proc. patikimumo lygį, šių bylų imtį sudarė 284 bylos. Taikant sisteminę atranką, apskaičiuota, kad norint pasiekti šią imtį, analizei reikia atrinkti kas 3,79 bylą, arba į analizę įtraukti kas ketvirtą, o kartais – kas trečią bylą[18]. Siekiant suvienodinti sisteminės atrankos procesą, taip pat sumažinti paklaidos proc. ir padidinti imtį, sisteminės atrankos būdu buvo pasirinkta analizuoti kas trečią baudžiamąjį nuosprendį. Tokiu būdu šią kiekybinio tyrimo dalį sudarė: generalinė visuma (N) – 1079 bylos, tuo tarpu imtis (n) – 359 bylos, kuriuose nuteisti 475 asmenys; šio tyrimo dalis sudaryta remiantis 5 proc. paklaidos dydžiu, kuris vėliau buvo sumažintas iki 4,23 proc., ir 95 proc. patikimumo lygiu. Taigi, iš viso kiekybinę baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analizę sudarė 495 bylos, kuriuose nuteisti 655 asmenys pagal BK 225 str. ir BK 180 str. 1 ir 2 d.

Kiekybinei baudžiamųjų bylų analizei atlikti buvo pasitekta aprašomosios ir nuosekliosios statistikos metodai. Aprašomosios statistikos metodai pasitelkti siekiant išanalizuoti tyrimo imties ir kintamųjų pasiskirstymo apibūdinimui, o nuosekliosios statistikos metodai – Chi-kvadrato, Kolmogorov-Smirov, Shapiro-Wilk, Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis analizės metodai (testai) pasitelkti detalesnei duomenų vidurkių pagal skirtingus kintamuosius analizei. Pastarieji taikyti siekiant nustatyti ar kaltinamųjų, nusikalstamos veikos ir bausmės skyrimo motyvavimo požymiai yra susiję su skiriamų bausmių rūšimis ir dydžiu. Kiekybinę tyrimo dalį sudarė įvairūs kintamieji ir šių rūšis, kurie iš esmės atspindi baudžiamųjų bylų turinio analizės anketos klausimus (žr. pavyzdys 1 priedas). Tačiau didžiąją kintamųjų dalį apėmė nominalieji, o konkrečiau – binariniai (dvejetainiai kintamieji) bei ranginiai (dar vadinami ordinalūs) kintamieji.

Žvelgiant į tyrimo anketą (1 priedas), ši buvo sudaryta iš ~200 klausimų, kurie skirstytini į šias grupes: *1) duomenys apie baudžiamąją bylą*; *2) duomenys apie kaltinamąjį ir šio teistumus ar jų*

[18]T. y. šiuo ciklu: 4, 4, 4, 3, 4, 4, 4, 3, ir t. t.

nebuvimą (pavyzdžiui: kaltinamojo lytis, užimtumas, profesija, išsilavinimas, teistumų skaičius ir pan.); *3) kaltinamojo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės* (pavyzdžiui, šių faktas ir skaičius; konkrečios aplinkybės, kuriuos pripažintos atsakomybę švelninančiomis ar sunkinančiomis); *4) duomenys apie nusikalstamą (-ų) veiką (-ų), už kurią asmuo nuteistas* (pavyzdžiui, veikų, už kurias asmuo baudžiamas byloje, skaičius; BK 225 str. arba BK 180 str. dalis, pagal kurią asmuo padarė nusikalstamą veiką ir pan.); *5) duomenys, apie bausmės motyvavimą ir individualizavimą byloje* (pavyzdžiui, duomenys ar teismas atsižvelgia į padaryto (-ų) nusikaltimo (-ų) pavojingumo laipsnį, kaltės formą, rūšį ir pan., taip pat duomenys apie kaltinamojo asmenybės vertinimą – šio vertinimo išsamumas (žr. 2 priedas), taip pat konkrečių kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių faktas ir šių aplinkybių išsamumo vertinimas (žr. 3 priedas)); *6) duomenys apie asmeniui taikytos bausmes* (pavyzdžiui, bausmės rūšis, dydis ir pan.); *7) duomenys apie pareigas, taikomas nuteistiesiems, kuriems skirtas bausmės vykdymo atidėjimas* (pavyzdžiui, intensyvios priežiūros skyrimo faktas; pareigų, numatytų BK 75 ir 92 str., skyrimas); *8) duomenys apie baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemones* (pavyzdžiui, priemonės, numatytos BK 67 ir 82 str., šių skyrimo faktas, kiekis ir pan.).

5.1.2. Kokybinė empirinio tyrimo dalis

Antroji šio empirinio tyrimo dalis – kokybinis tyrimas. Šio duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruoti interviu (interviu planas – 5 priedas). Šio tyrimo generalinę aibę, kaip minėta, sudarė Lietuvos apylinkių ir apygardų teisėjai, kurių darbinė patirtis yra orientuota į teismines bylas pagal baudžiamąjį procesą. Pusiau struktūruotų interviu metodas pasirinktas todėl, nes šio pagalba tyrėja turėjo galimybę ne tik užduoti iš anksto numatytus klausimus, bet ir papildomus, tikslinamuosius klausimus, kurie kilo kone kiekvieno interviu metu. Be to, pusiau struktūruoti interviu yra tinkamas metodas šiai darbo temai, kuria siekiama ištirti teisėjų darbo patirtį bei požiūrį į kaltinamųjų asmenybės charakteristiką šių padaromų nusikaltimų atžvilgiu, sprendimų priėmimo procese. Be kita ko, šis metodas suteikė prieigą išsamiau suprasti teisėjų priimtų sprendimų motyvus (naratyvą). Tyrimo dalyviai buvo pasiekti pasitelkus tikslinės atrankos metodą, kuris užtikrino, jog interviu dalyvautų tik tie tyrimo dalyviai, kurių profesinę specializaciją sudaro darbas baudžiamosiomis teisės ribose, taip pat atsižvelgiant į pakankamai jautrią šio darbo temą, susijusią su teisėjų objektyvumu. Svarbu pažymėti ir tai, kad pasirenkant šio tyrimo dalyvių atrankos metodą, buvo atsižvelgta ir į teisėjų, kaip tyrimo generalinę aibę, pasiekiamumą. Iš viso buvo atlikti 9 interviu, tačiau duomenų transkribavimo metu dėl techninių kliūčių vieno iš interviu buvo atsisakyta. Dėl šios priežasties kokybinėje tyrimo analizėje panaudoti 8 interviu duomenys (6 interviu su apylinkės teismų teisėjais ir 2 – apygardos teismų teisėjais).

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, šio tyrimo mišrių metodų strategija – nuoseklioji aiškinamoji. Tai reiškia, jog atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai sudarė pagrindą kokybinio tyrimo etapui, šio rengimosi metu formuluotiems klausimams. Remiantis atliktos baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų analizės rezultatais, buvo parengti kokybinio interviu klausimai, orientuoti į reikšmingiausius kiekybinio tyrimo rezultatus ir atskleistas problemas. Pusiau struktūruotų interviu planas (5 priedas) buvo sudarytas iš šių šešių klausimų dalių: 1) *įvadiniai klausimai; 2) klausimai, susiję su bausmės paskirtimi ir šios skyrimo pagrindais; 3) klausimai, susiję su kaltinamojo asmenybės vertinimu; 4) klausimai, susiję su korupcinėmis ir plėšimo bylomis; 5) klausimai, susiję su teisėjų diskrecija; 6) klausimas interviu pabaigoje.*

5.1.3. Tyrimo etikos principai

Žvelgiant į esminius šio tyrimo etikos principus, kuriuos privalu aptarti, išskirtini šie – tai informuoto sutikimo, konfidencialumo ir anonimiškumo principai. Be šių, taip pat svarbus yra žalos vengimo principas. Informuotas sutikimas empiriniame tyrime reiškia, jog tyrimo dalyviui iš anksto, t. y. prieš išreiškiant sutikimą arba nesutikimą dalyvauti tyrime, atskleidžiami kokie yra tyrimo tikslai, kaip tyrimas bus atliekamas ir kur bus panaudoti gauti duomenys (Aleknevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 58). Kita vertus, socialinių mokslų tyrimai neretai susiduria su dilema, susijusia su minėtu etikos principu – svarstoma, ar tikslus tyrimo tikslo atskleidimas dalyviui nepaveiks galimų tyrimo rezultatų. Kaip nurodo J. Aleknevičienė, A. Pocienė ir M. Šupa (2020), tokiu atveju itin svarbu apsvarstyti, ar tyrėjas neatskleisdamas tyrimo tikslo arba šį atskleisdamas neišsamiai, nepadarys žalos tyrimo dalyviams; jei nuspręsta, kad žalos nėra, o reikiami tyrimo rezultatai ypač naudingi, tyrėjas gali neatskleisti tikslaus tyrimo tikslo (p. 59). Šio darbo empirinio tyrimo kokybinėje dalyje buvo atlikti pusiau struktūruoti interviu su Lietuvos teisėjais. Atsižvelgiant į tai, jog šio darbo tema yra itin susijusi su selektyviuoju teisingumu teisėjų sprendimų priėmimo procese, darbo autorė nusprendė neatskleisti tikslaus interviu (o taip pat ir darbo) tikslo (žr. 5 priedas). Nepaisant to, šio darbo empirinio tyrimo duomenų rinkimo dalyje nebuvo renkama jokia tyrimo dalyvius identifikuojanti informacija, o jei tokia buvo išsakyta pačių tyrimo dalyvių interviu metu – ši informacija nebuvo pateikta tyrimo rezultatų dalyje. Be to, paminėtina, kad nors teismų praktikos portaluose viešai skelbiamos baudžiamosios bylos yra nuasmenintos, kai kuriais atvejais dėl netinkamo anonimizavimo ar plačiai žinomų konkrečios bylos aplinkybių, tyrėja galėjo identifikuoti nurodytus asmenis. Svarbu tai, jog tokia nutartyse nurodyta asmenis identifikuojanti informacija nebuvo įtraukta į tyrimo rezultatų aprašymo skiltį.

5.1.4. Tyrėjos subjektyvumo, šališkumo reflektavimas ir tyrimo ribotumai

Taip pat svarbu aptarti tyrėjos subjektyvumo ir šališkumo galimą įtaką tyrimo duomenų rinkimui, rezultatų interpretacijai ir kaip šios rizikos siekta išvengti. Atsižvelgiant į šio darbo tikslą – išanalizuoti sąsają tarp asmenų, kaltinamų baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, charakteristikų ir šių baudžiamosios atsakomybės griežtumo, didelę šio darbo kiekybinės analizės duomenų dalį sudaro baudžiamosiose bylose pateikiama informacija apie kaltinamųjų asmenybę (BK 54 str. 2 d. 5 p.). Šie duomenys, greta tokių duomenų kaip kaltinamojo padarytos veikos rūšis, kaltės forma, stadija ir kiti teisiniai duomenys, yra reikšminga priimant individualizuotus sprendimus dėl bausmės (šios griežtumo). Šie duomenys buvo renkami ne tik kaip dvejetainiai kintamieji (t. y. ar teismas atsižvelgia į tam tikrą kaltinamojo charakteristiką, ar ne), bet ir sukuriant ranginius kintamuosius. Siekiant sukurti šiuos kintamuosius, o vėliau – taikyti atitinkamus statistinės analizės metodus, šie buvo renkami tam tikra rangavimo (ar rikiavimo) sistema, nurodyta šio darbo *2 ir 3 prieduose*. Minėtų duomenų rinkimo sistema buvo sukurta siekiant užtikrinti kiekybinio tyrimo validumą ir patikimumą. Tyrimas yra validus tuomet, kai šio įrankiais tiksliai išmatuojama tai, ką ketinama matuoti. Tuo tarpu patikimumas – tyrimo rezultatų nuoseklumą ir stabilumą (William 2024, p. 271). Taigi tokia duomenų rikiavimo sistema buvo reikšminga ne tik kiekybiniams kintamiesiems sukurti, ir sumažinti tyrėjos subjektyvumo įtaką duomenų rinkimo, o vėliau ir interpretavimo etape, bet ir užtikrinti, kad kintamųjų įverčiai kuo tiksliau atspindėtų kokybinius baudžiamosios bylos duomenis, t. y. tyrimo validumą. Be to, ši sistema leido kiek įmanoma labiau standartizuoti duomenų rinkimo procesą ir taip sudaryti prielaidas tokiems patiems duomenims surinkti tyrimą pakartojus, t. y. sustiprinti tyrimo patikimumą.

Galiausiai svarbu aptarti šio empirinio tyrimo ribotumus. Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, teisėjų sprendimų priėmimas yra motyvuojamas ir argumentuojamas, o vėliau šie sprendimai, t. y. aukštesnių instancijų teismų sprendimai, prisideda prie teisminės praktikos formavimo. Svarbu pažymėti, kad kiekvienas teisėjo sprendimas byloje turi *ratio decidendi* ir *obiter dictum* dalis, argumentus. Nors kiekybinė baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analizė buvo paremta duomenimis, nurodytais bylos bausmės skyrimo skiltyse, dėl ko galima kelti prielaidą, jog didelė dalis duomenų buvo paremta teisėjų *ratio decidendi*, tačiau neatmetama tikimybė, jog *ratio* argumentai galėjo būti pateikti kitose bylos dalyse, kurių tyrėja detaliai neanalizavo, todėl šie galėjo nepatekti tarp surinktų duomenų visumos.

5.2. Kiekybinė baudžiamųjų bylų turinio analizė

Kaip minėta, kiekybinę baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analizę sudarė baudžiamosios bylos pagal BK 225 str. (iš viso 136 bylos) ir BK 180 str. 1 ir 2 d. (iš viso 359 bylos), išnagrinėtos I ir II instancijos Lietuvos teismuose, 2018–2025 metais (imtinai). Šiai analizei atlikti buvo pasitekta aprašomosios ir nuosekliosios statistikos metodai.

5.2.1. Baudžiamieji nuosprendžiai ir įsakymai, kuriuose asmenys nuteisti už kyšininkavimą: aprašomoji statistika

BK 225 str. 1 d. įtvirtinta, kad „valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai pats ar per tarpininką pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį arba reikalavęs ar provokavęs duoti kyšį, arba priėmęs kyšį *už teisėtą* veikimą ar neveikimą [tuo tarpu *už neteisėtą* veikimą ar neveikimą numatyta atsakomybė straipsnio 2 d.] vykdant įgaliojimus“. Minėto straipsnio 3 d. numatoma baudžiamoji atsakomybė kuomet toks asmuo *už teisėtą ar neteisėtą* veikimą ar neveikimą paėmė, susitarė, reikalavo ar provokavo duoti didesnį negu 250 MGL vertės, tuo tarpu 4 d. numatoma atsakomybė už mažesnio negu 1 MGL vertės kyšio paėmimą ar kitokį įgijimą. Taigi, šio straipsnio dalyse įtvirtintos nusikalstamos veikos skiriasi ne tik pagal padaryto kyšininkavimo formą (už teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą), dalyko (kyšio) dydį, bet ir nusikalstamos veikos rūšį ir pavojingumo laipsnį. Šio straipsnio dalyse įtvirtintų nusikalstamų veikų skirtumai būtent pagal šių rūšį ir pavojingumo laipsnį (taigi ir numatytos baudžiamosios atsakomybės griežtumas) yra itin svarbus veiksnys, atsižvelgiant į tolimesnę tyrimo analizę.

Kategorijos Nr.	Kaltinamojo darbovietės (ar pareigų) kategorija	Kaltinamojo specialybės (profesijos) pavyzdžiai	N	%
1.	Teisėsauga ir statutinė tarnyba	1. Policijos pareigūnas, tyrėjas; 2. VSAT pareigūnas; 3. pataisos (kalėjimo) pareigūnas; 4. profesinės karo tarnybos tarnautojas.	36	20%
2.	Sveikatos apsaugos sektorius	1. Gydytojas (-a); 2. slaugytojas; 3. ligoninės skyriaus vedėjas; 4.poliklinikos vadovas.	31	17,2%
3.	Viešasis sektorius ir savivalda	1. Savivaldybės administracijos specialistas; 2. savivaldybės tarybos narys; 3. Nacionalinės žemės tarnybos specialistas; 4. viešųjų pirkimų specialistas.	23	12,8%
4.	Vadovaujančias pareigas užimantys asmenys	1. Direktorius; 2. projektų vadovas; 3. įmonės vadovas.	12	6,7%
5.	Kiti specialistai	1. Mokytojas; 2. individuali veikla; 3. inžinierius.	18	10%
6.	Nenurodyta (byloje nuasmeninta)	–	60	33,3%
		Iš viso	180	100%

1 lentelė. Asmenų, nuteistų pagal BK 225 str., specialybė (profesija) veikos padarymo metu pagal kategorijas

Remiantis baudžiamųjų nuosprendžių ir įsakymų turinio analize, dauguma asmenų, nuteistų pagal BK 225 str., yra vyrai (73 proc. arba 132 nuteistieji), taip pat dauguma kaltinamųjų bylos nagrinėjimo metu buvo dirbantys (~77 proc.). Mažesniąją nuteistųjų dalį sudarė moterys (27 proc.), taip pat asmenys, kurie bylos nagrinėjimo metu nedirbo (13 proc.). Be to, duomenų rinkimo procese buvo taip pat atsižvelgta į konkrečią kaltinamųjų specialybę (profesinį sektorių), kurios srityje asmenys padarė nusikalstamas veikas, priskirtinas kyšininkavimui (1 lentelė).

Kaip galima matyti 1 lentelėje, tarp tų kaltinamųjų (nuteistųjų), kurių profesinė sritis ar specialybė nebuvo nuasmeninta byloje, didelė dalis jų kyšininkavimo veiką padarė dirbdami teisėsaugoje ir statutinėje tarnyboje (20 proc.), taip pat sveikatos apsaugos sektoriuje (17,2 proc.). Atkreiptinas dėmesys, kad pastarosios kategorijos specialistai tarp kitų kategorijų išsiskyrė tuo, jog šie dažniau nei kiti nuteisiami ne baudžiamuoju nuosprendžiu, o įsakymu (45 proc. bylų arba 14 bylų iš 31). Pagal BK 64^1 str. 1d. numatyta, kad bausmės skyrimas asmenims, dėl kurių baudžiamoji byla išnagrinėjama supaprastinto proceso tvarka, taip pat kai byla baigiama baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriamos bausmės dydis sumažinamas vienu trečdaliu. Taigi, asmenims, kurių profesinė sritis buvo susijusi su sveikatos apsaugos sektoriumi, šiems už kyšininkavimą dažniau skiriama trečdaliu mažesnė bausmė, kadangi baudžiamasis procesas baigiamas baudžiamuoju įsakymu arba supaprastinto baudžiamojo proceso tvarka.

Žvelgiant į duomenis, nurodančius šių nuteistųjų išsilavinimo lygį, kone pusė jų – aukštojo arba aukštesniojo išsilavinimo (49 proc. arba 89 nuteistieji), žemesnį nei šį turėjo (kartu) 6 proc. nuteistųjų, o 45 proc. kaltinamųjų šių išsilavinimo lygis nebuvo nurodytas (nuasmenintas). Taigi tarp tų nuteistųjų, kurių išsilavinimo lygis buvo nurodytas, 90 proc. jų buvo įgiję auštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Be to, didžioji dauguma kaltinamųjų pagal minėtą nusikalstamą veiką, bylos nagrinėjimo metu anksčiau nebuvo teisti arba jų teistumas buvo išnykęs (~97 proc. arba 174 asmenys tarp kurių 170 anksčiau neteisti).

BK 225 str. numatyta, jog už kyšininkavimą kaip nusikalstamą veiką, teismas gali skirti vieną iš trijų bausmės rūšių: baudą, areštą arba terminuotą laisvės atėmimą (šis bausmių rūšių sąrašas kiek skiriasi pagal minėto straipsnio dalį). Šio tyrimo rezultatai parodė, jog asmenys, kaltinami pagal BK 225 str., vidutiniškai yra teisiami už 5 nusikalstamas veikas, iš kurių 3 yra numatytos būtent minėtame BK straipsnyje. Be to, remiantis atlikto kiekybinio tyrimo rezultatais, 86,1 proc. (t. y. 156 asmenims) nuteistųjų už kyšininkavimą buvo taikoma baudos bausmė, t. y. švelniausia BK straipsnyje numatyta sankcija. Be šios, kiek mažiau nei 10,6 proc. (arba 19 asmenų) nuteistųjų taikytas terminuotas laisvės atėmimas, 1,7 proc. (arba 3 asmenims) taikyta arešto bausmė, o vienam asmeniui – laisvės apribojimo bausmė (0,6 proc.). Du asmenys buvo atliestas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 str.). Šiuo atveju taip pat svarbu atkreipti dėmesį į BK 55 str. įtvirtintą nuostatą, jog bausmės

skyrimas asmeniui, kurs teisiamas pirmą kartą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę, o nusprendus skirti arešto ar terminuoto laisvės atėmimo bausmę šiems asmenims, teismas privalo šį sprendimą motyvuoti. Taigi, vieną vertus, nenuostabu, jog didžiajai daugumai kaltinamųjų pagal BK 225 str. yra skiriama vienintelė straipsnyje numatyta su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė – bauda, kadangi didžioji dauguma šių asmenų yra teisiami pirmą kartą.

Remiantis tyrimo rezultatais, asmenys, kuriems buvo taikomos baudos bausmės, šiems už nusikaltimą numatytą BK 225 str. 1 d. vidutiniškai skirta 167,5 MGL dydžio bauda (2 lentelė[19]).

Rodiklis	**Baudos dydis už nusikaltimą, numatytą BK 225 str. 1 d.**	**Baudos dydis už nusikaltimą, numatytą BK 225 str. 2 d.**	**Baudos dydis už nusikaltimą, numatytą BK 225 str. 3 d.**	**Baudos dydis už baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 225 str. 4 d.**
Bausmės dydžio vidurkis	167,5	249,3	700	40,1
Mediana	150	200	400	30
Bausmės dydžių rėžiai	40–550	75–800	100–2100	10–150
Std. deviacija	~87	~135	~803	~27
N	283	95	5	99

2 lentelė. Teismų taikomi baudos bausmės dydžiai už kyšininkavimą (MGL)

BK 47 str. 3 d. 1–4 p. numatyta, kad teismas, taikydamas baudos bausmę, šios dydį gali skirti pagal šiuos rėžius: už baudžiamąjį nusižengimą nuo 15 iki 500 MGL; už nesunkų nusikaltimą 50–2000 MGL; už apysunkį nusikaltimą 100–4000 MGL; už sunkų nusikaltimą 150–6000 MGL[20]. Šiuo

[19]Analizuotose baudžiamuosiuose nuosprendžiuose ir įsakymuose asmenys ne visuomet yra teisiami tik už nusikalstamas veikas, numatytas BK 225 str., bet ir kitas veikas, taip pat baudžiami už kelias veikas, numatytas skirtinguose BK 225 str. dalyse. Atsižvelgiant į tai, 2 lentelėje pateikti duomenys sudaryti iš pirminių taikomų baudos bausmių dydžių pagal atitinkamas straipsnio dalis, t. y. bausmės dydžiai iki šių subendrinimo, BK 64[1] str. taikymo. Šiuo principu remiamasi ir tolimesnėje darbo eigoje.

[20]Šiuo atveju svarbu pažymėti keletą BK įstatymo pataisų, kurios yra susijusios su baudos bausmių dydžiais ir šių dydžių nustatymu taikant baudos bausmes už nusikalstamas veikas. Pirmiausia, 2017 m. spalio 6 d. įsigaliojo BK pataisa (įstatymo Nr. 15859), iš esmės kardinaliai pakeitusi baudos bausmės dydžius – numatyti didesnės minimalios baudos dydžiai pagal nusikalstamos veikos rūšį ir pavojingumo laipsnį, taip pat ypač padidintos maksimalūs baudos dydžiai. Šio įstatymo pakeitimo problematiką puikiai aptaria J. Namavičius ir G. Sakalauskas (2018). Ši įstatymo pataisa svarbi šio darbo kontekste, nes tuomet galiojusi ir 2025-02-01 d. pakeista BK 61 str. 2d. taisyklė (įstatymo Nr. 8214), kuri numatė baudos dydį taikyti nuo šios vidurkio. Kaip minėta, nuo 2025 m. pradžios ši BK 61 str. 2 d. numatyta taisyklė buvo panaikinta. Pažymėtina, kad ši vidurkio taisyklė galiojo ne tik baudos bausmės taikymo praktikoje, o visų bausmių rūšių atžvilgiu. Be to, šios BK pataisos yra priežastis, kodėl šio darbo kiekybinę bylų turinio analizę sudarė bylos nuo 2018-01-01 m., t. y. siekiant kiek įmanoma labiau sumažinti

atveju galima matyti, kad už BK 225 str. numatytus nusikaltimus ir baudžiamąjį nusižengimą, teismai taiko tokias baudos bausmes, kurios yra itin artimos šios bausmės rėžių minimaliai vertei.

Žvelgiant į kitas bausmės rūšis ir jų dydžius, taikytas už kyšininkavimą, t. y. areštą ir terminuotą laisvės atėmimą, šios su laisvės atėmimu susijusios bausmės buvo taikytos tik nedidelei nuteistųjų daliai (12,3 proc. arba 22 nuteistiesiems).

Rodiklis	**Term. laisvės atėmimo trukmė už nusikaltimą, numatytą BK 225 str. 2 d.**	**Term. laisvės atėmimo trukmė už nusikaltimą, numatytą BK 225 str. 3 d.**
Bausmės trukmės vidurkis	31,5	37,7
Mediana	36	36
Bausmės trukmės rėžiai	18–36	24–60
Std. deviacija	~8	~10
N	20	20

3 lentelė. Teismų taikomo terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė už kyšininkavimą (mėn.)

Nors asmenys, kuriems taikyta terminuoto laisvės atėmimo bausmė už kyšininkavimą, sudarė nedidelę šios kategorijos bylų ir šiose kaltinamų asmenų dalį, tačiau kaip galima matyti 3 lentelėje, ši bausmė buvo taikoma tik už BK 225 str. numatytus nusikaltimus pagal 2 ir 3 d. BK 225 str. įtvirtinta, jog už 2 d. numatytą nusikaltimą teismas gali skirti laisvės atėmimo bausmę iki septynerių metų (arba 84 mėn.), o už 3 d. nusikaltimą – iki aštuonerių metų (arba 96 mėn.). Tyrimo rezultatai parodė, jog teismų praktikoje už BK 225 str. 2 d. taikoma laisvės atėmimo bausmė vidutiniškai siekia 2,6 m. (arba 31,5 mėn.), o už 3 d. – 3,1 m. (arba 37,7 mėn.). Taigi, kaip ir baudos bausmių atveju, teismų taikomos laisvės atėmimo bausmės už kyšininkavimą taip pat nesiekia šių bausmių vidurkio, tačiau yra artimesni vidurkio dydžiui, nei baudos bausmių taikymo atveju.

Žvelgiant į kaltinamųjų asmenybės vertinimą, šios kategorijos bylose teismai šį bausmės skyrimo kriterijų dažniau vertina labai formaliai (35,6 proc.), arba nei formaliai, nei išsamiai (28,9 proc.), o rečiausiai – labai išsamiai (2,2 proc.). Atsižvelgiant į konkrečias kaltinamųjų sociodemografines, ekonomines charakteristikas, į kurias atsižvelgiama, išskirtinos šios: asmens ankstesnių teistumų faktas (atsižvelgiama ~97 proc. kaltinamųjų), administraciniai nusižengimai (82 proc.), darbinė padėtis (68 proc.), kitų asmenų atsiliepimai apie kaltinamąjį (27 proc.), kaltinamojo fizinė ir (ar) psichinė sveikata ir šio vedybinis statusas (į abi charakteristikas atsižvelgiama 25 proc. kaltinamųjų). Be šių, taip pat paminėtinos tokios kaltinamąjį charakterizuojančios aplinkybės, kaip:

įstatymo tvarka išsiskiriančius bausmės dydžius, atsižvelgiant į tai, jog bausmės dydžiai, taikyti nuteistiesiems pagal BK 225 str. ir BK 180 str. 1 ir 2 d., yra vienas iš dviejų šio kiekybinio tyrimo priklausomųjų kintamųjų.

kaltinamojo socialiniai ryšiai ar šeiminė padėtis (atsižvelgiama 19 proc.), amžius (11,6 proc.), išsilavinimas (8,3 proc.).

Taigi, apibendrinant, galima teigti, jog asmenys, kurie nuteisti pagal BK 225 str., t. y. už kyšininkavimą, 2018–2025 m. laikotarpyje, dažniau yra vyrai, kaltinamieji taip pat dažniau yra įgiję aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, anksčiau neteisti, vidutiniškai teisiami už trejas veikas, numatytas minėtame BK straipsnyje. Be to, teismai, vertindami šių kaltinamųjų asmenybę, kaip kriterijų, šį vertina labiau formaliai, nei išsamiai, o taikydami bausmes – dažniau taiko švelniausią BK 225 str. numatytą sankciją – baudą, kurių dydžiai artimi minimalioms vertėms, atsižvelgiant į padarytos veikos rūšį ir pavojingumo laipsnį.

5.2.2. Baudžiamieji nuosprendžiai ir įsakymai, kuriuose asmenys nuteisti už kyšininkavimą: nuoseklioji statistika

Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, didelę šio kiekybinio tyrimo dalį sudaro baudžiamosiose bylose pateikiami duomenys apie kaltinamųjų asmenybę (BK 54 str. 2 d. 5 p.). Dalis šių duomenų buvo renkami remiantis iš anksto nustatytais kriterijais. Kintamieji, kurie buvo sudaryti remiantis šia kriterijų sistema: 1) *kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje* (t. y. sudarytas konkretus kintamasis remiantis byloje pateikta informacija apie kaltinamojo asmenybę, nurodyta bausmės skyrimo motyvacijos dalyje) ir 2) *atskirų kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių vertinimas byloje* (t. y. daugiau nei vienas kintamasis, susijęs su konkrečia kaltinamojo asmenybę charakterizuojančia aplinkybe ir šios vertinimu, pavyzdžiui: *kaltinamojo teistumas praeityje, darbinė padėtis, išsilavinimas, vedybinis statusas, amžius, administracinių nusižengimų turėjimas, finansinė padėtis* ir daug kitų. Tolimesnėje šio darbo dalyje *priklausomais kintamaisiais laikyti*: 1) taikytos bausmės rūšis bei 2) bausmės dydis[21]; nepriklausomus kintamuosius šioje analizės dalyje sudarė: 1) kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje; 2) kaltinamojo lytis; 3) kaltinamojo išsilavinimo lygis; 4) kaltinamojo užimtumas; 5) kaltinamojo ankstesnių teistumų faktas.

Pirmiausia, atsižvelgiant į tai, jog priklausomas kintamasis, susijęs su nuteistiesiems taikyta bausmės rūšimi, yra kokybinis, dėl šios priežasties pirmiausia buvo atliktas Chi-kvadrato testas (5 lentelė). Remiantis tyrimo rezultatais, nustatyta, jog esamas statistiškai reikšmingas ryšys ($p<0,05$) tarp teismo taikytos bausmės rūšies nuteistiesiems pagal BK 225 str. ir šių lyties, ankstesnių teistumų fakto (ar asmuo praeityje teistas) bei kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių

[21]Atsižvelgiant į tai, jog didžiajai daugumai asmenų, kurie pripažinti kaltais pagal BK 225 str., buvo taikyta baudos bausmė, tolimesnė analizės dalis, susijusi su taikomų bausmės didžiu (t. y. ne bausmės rūšimi ar griežtumu apskritai), buvo orientuota būtent į baudos bausmes.

išsamumo vertinimo. Tuo tarpu nepriklausomi kintamieji, kurie pagal minėtą testą neparodė statistiškai reikšmingo (p>0,05) ryšio su taikyta bausmės rūšimi – kaltinamųjų užimtumas bei išsilavinimo lygis. Šiuo atveju taip pat svarbu paminėti, kad visose analizės dalyse tikėtinų dažnių buvo mažiau nei 5, todėl į tai atsižvelgta interpretuojant rezultatus[22].

Nepriklausomas kintamasis	N	X^2	df	p
Kaltinamojo lytis	180	10,728	4	0,030
Kaltinamojo užimtumas	170	7,192	16	0,969
Kaltinamojo išsilavinimo lygis	99	3,929	12	0,985
Ankstesnių teistumų faktas	180	21,925	4	<0,001
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje	177	67,566	16	<0,001

4 lentelė. Teismų taikytos bausmės rūšies sąsaja su kaltinamuosius charakterizuojančiomis aplinkybėmis: Chi-kvadrato testas (BK 225 str.)

Atsižvelgiant į tai, kad Chi-kvadrato testo tikėtinų dažnių prielaida buvo pažeista, ryšys tarp nuteistiesiems taikytos bausmės rūšies ir šių lyties laikytinas kaip nepatikimas (p reikšmė yra pakankamai arti 0,05 ribos). Nepaisant to, analizės rezultatai rodo pakankamai stiprų ryšį tarp nuteistajam taikomos bausmės rūšies ir šio ankstesnių teistumų fakto. Be to, kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas taip pat parodė statistiškai reikšmingą ryšį (sąsają) tarp šiam skiriamos bausmės rūšies. Kitą vertus, šio statistiškai reikšmingo ryšio nustatymas neparodo kokia kryptimi ar kokiose kategorijose šis ryšys yra matomas. Dėl šios priežasties buvo atliktas kryžminis kintamųjų dažnių ir procentų palyginimas (5 lentelė).

Taikytos bausmės rūšis	Labai formaliai n (%)	Gana formaliai n (%)	Nei formaliai, nei išsamiai n (%)	Gana išsamiai n (%)	Labai išsamiai n (%)	Iš viso n
Baudos bausmė	58 (92,1)	45 (95,7)	40 (80,0)	6 (66,7)	4 (100,0)	153
Su laisvės atėmimu susijusi bausmė	5 (7,9)	2 (4,3)	10 (20,0)	3 (33,3)	0 (0,0)	20
Iš viso	63 (100,0)	47 (100,0)	50 (100,0)	9 (100,0)	4 (100,0)	173

5 lentelė. Teismų taikomų bausmių rūšys (kategorijos) pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą byloje: kryžminė dažnių ir procentų lentelė (BK 225 str.)

Tačiau dėl pažeistos dažnių prielaidos, priklausomojo kintamojo „taikytos bausmės rūšis“ reikšmės buvo sujungtos ir padalintos į dvi dalis – 1) baudos bausmė ir 2) su laisvės atėmimu susijusi

[22]Tikėtinų dažnių skaičius yra svarbus, kadangi šia dažnių prielaida remiasi Chi-kvadrato testas. Kai tikėtinų dažnių prielaida yra pažeista, rezultatai gali būti laikomi preliminariais, dėl pernelyg mažos tam tikros kategorijos duomenų (ar ypatingai didelio duomenų skirtumo tarp kintamųjų reikšmių).

bausmė (į vieną kategoriją įtrauktos arešto ir terminuoto laisvės atėmimo bausmės). Kaip galima matyti 5 lentelėje, baudos bausmė dažniau yra taikoma tuomet, kai teismas motyvuodamas priimtą sprendimą dėl bausmės atsižvelgia į kaltinamojo asmenybę gana formaliai, o su laisvės atėmimu susijusi bausmė santykinai dažniau taikoma, kai šis kaltinamojo asmenybės vertinimas yra nei formalus, nei išsamus. Akivaizdu, jog nepaisant statistiškai reikšmingo ryšio tarp šių kintamųjų, absoliučios kintamųjų vertės, net po papildomo šių reikšmių kategorizavimo, vis tiek išlieka ypač skirtingos. Nepaisant to, šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį, jog apskritai nuteistųjų už kyšininkavimą, kaip nusikaltimą, asmenybės vertinimas dažniau yra formalus, nei išsamus. Tai rodo, jog teismai nėra linkę remtis detalia informacija apie šios kategorijos nusikaltimus atliekančius asmenis, t. y. remtis detalia kaltinamųjų neteisinių veiksnių visuma individualizuojant bausmę.

Antrojo priklausomo kintamojo analizė parodė, jog baudos bausmės dydis, kaip parametrinis kintamasis, nėra normaliai pasiskirstęs. Tai parodė tiek Kolmogorov-Smirov, tiek Shapiro-Wilk normaliojo pasiskirstymo testai (6 priedas), o taip pat ir šio kintamojo histogramos duomenys (7 priedas). Dėl tokio duomenų išsidėstymo, kurio kaip prielaidos reikalauja didelė dalis nuosekliosios statistikos analizės metodų, tolimesnė duomenų analizė buvo atlikta remiantis Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testais (6 lentelė).

Nepriklausomas kintamasis	**Reikšmė**	**N**	**Vidutinis rangas**	**Mann-Whitney U**	**Z**	***p***
Kaltinamojo lytis	Vyras	82	57,49	1311,000	-0,260	0,795
	Moteris	33	59,27			
Kaltinamojo ankstesnių teistumų faktas	Anksčiau teistas	112	58,15	151,500	-0,290	0,772
	Anksčiau neteistas	3	52,50			

6 lentelė. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo lytį ir ankstesnių teistumų faktą: Mann-Whitney U testas (BK 225 str.)

Kaip galima matyti 6 lentelėje, baudos bausmės dydis, taikomas už nusikaltimus, numatytus BK 225 str., statistiškai reikšmingai nesiskyrė nei pagal kaltinamųjų lytį (p=0,795 (>0.05)) (8 priedas), nei pagal ankstesnių teistumų faktą (p=0,772 (>0.05)) (9 priedas). Be to, statistinis reikšmingumas taip pat nebuvo nustatytas tarp baudos bausmės dydžio ir kaltinamojo išsilavinimo lygio (p=0,133 (>0,05)) (10 priedas) ir šių asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimo (p>0,533(0,05)) (11 priedas) (7 lentelė).

Nepaisant to, statistinis reikšmingumas buvo nustatytas tarp nuteistiesiems taikomų baudos bausmių dydžio ir šių užimtumo (p<0,05 (p=0.016)) (12 priedas), o konkrečiau – tarp tų asmenų, kurie bylos nagrinėjimo metu dirbo ir tų, kurie nedirbto (tačiau buvo registruoti Užimtumo Tarnyboje (7 lentelėje įvardijama kaip UT)). Siekiant nustatyti kaip veikia šie kaltinamųjų skirtumai taikomų

bausmės dydžių atžvilgiu, buvo atlikta papildoma aprašomosios statistikos analizė. Nustatyta, kad dirbantiems asmenims paprastai yra taikomos didesnės baudos bausmės, nei nedirbantiems (o ypač, kai šie bylos nagrinėjimo metu yra registruoti užimtumo tarnyboje).

Nepriklausomas kintamasis	N	H	df	p	Reikšmingi poriniai skirtumai
Kaltinamojo išsilavinimo lygis	60	5,605	3	0,133	Nėra
Kaltinamojo užimtumas	106	12,198	4	0,016	Dirba bei nedirba, bet registruotas UT
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje	115	3,149	4	0,533	Nėra

7 lentelė. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį, užimtumą ir šio asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą: Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.)

Taigi, atlikti statistinė analizė parodė, kad teismai priimdami sprendimus dėl bausmės rūšies asmenims, kurie baudžiami pagal BK 225 str., statistiškai reikšmingai atsižvelgia į šių ankstesnių teistumų faktą. Taip pat fiksuotas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šiems asmenims taikomos bausmės rūšies ir kaltinamojo asmenybės išsamumo vertinimo byloje. Nustatyta, jog teismai, priimdami sprendimą skirti griežtesnę bausmę už kyšininkavimą kaltinamiems asmenims, kiek plačiau atsižvelgia į šių asmenybę charakterizuojančias aplinkybes, nei taikant baudos bausmę. Kitą vertus, analizė neparodė jokio statistinio reikšmingumo tarp teismų taikomų baudos dydžių ir kaltinamųjų šiose bylose charakteristikų, išskyrus – šių užimtumą. Tie kaltinamieji, kurie bylos nagrinėjimo metu dirbo, paprastai sulaukia didesnių baudos bausmių, kitaip nei nedirbantys.

5.2.3. Baudžiamieji nuosprendžiai, kuriuose asmenys nuteisti už plėšimą: aprašomoji statistika

BK 180 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė už plėšimą yra išdėstoma taip: „tas, kas *panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti* arba kitaip atimdamas galimybę nukentėjusiam asmeniui priešintis pagrobė svetimą turtą“ (BK 180 str. 1 d.), taip pat „tas, kas apiplėšė *įsibrovęs į patalpą arba panaudojęs nešaunamąjį ginklą ar kitą daiktą*, kuriuo galima žmogų žaloti, arba *apiplėšė pagrobdamas didelės vertės svetimą turtą*“ (BK 180 str. 2 d.). Be to, už šiuos nusikaltimus yra numatytos trys bausmės rūšys, tai: laisvės apribojimas arba areštas, arba terminuotas laisvės atėmimas. Be to, pastaroji bausmė – terminuotas laisvės atėmimas – yra vienintelė bausmės rūšis numatyta BK 180 str. 2 d. Taigi, šie nusikaltimai, numatyti BK 180 str. 1 ir 2 d. skiriasi ne tik šių pavojingumo laipsniu, bet ir veikimo būdu, padarytos žalos dydžiu.

Atliktos kiekybinės analizės rezultatai parodė, jog beveik 96 proc. už plėšimą, kaip nusikaltimą, nuteistų asmenų yra vyrai (455 asmenys), taip pat dauguma nuteistųjų bylos nagrinėjimo metu

nedirbo (~65 proc. arba 275 asmenys). Taigi, kur kas mažesnę nuteistųjų dalį sudarė moterys (4,2 proc. arba 20 nuteistųjų) bei asmenys, kurie bylos nagrinėjimo metu dirbo (19,6 proc.). Be šių duomenų, apibūdinančių kaltinamųjų užimtumą, 9,9 proc. (45 asmenys) nuteistųjų bylos nagrinėjimo metu mokėsi, o dar 9,7 proc. (44 asmenys) – vykdė bausmė įkalinimo įstaigose. Be šių kaltinamuosius pagal BK 180 str. 1 ir 2 d. charakterizuojančių duomenų, svarbu atkreipti dėmesį į šių išsilavinimo lygį. Didžioji dalis nuteistųjų buvo įgiję pagrindinį išsilavinimą (35,4 proc. arba 168 asmenys), 22,9 proc. (109 asmenys) vidurinį arba profesinį, 9,1 proc. pradinį, o mažiausia kaltinamųjų dalis – 1 proc. – buvo įgiję aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Paminėtina, kad apie 31 proc. kaltinamųjų bylose nebuvo nurodyta informacijos apie šių išsilavinimo. Taigi, atsižvelgiant į tuos kaltinamuosius, kurių išsilavinimo lygis buvo nurodytas, kiek daugiau nei pusė jų (~52 proc.) buvo įgiję pagrindinį (t. y. 10 klasių) išsilavinimą.

Remiantis tyrimo rezultatais, didžioji dauguma už padarytą plėšimą nuteistų asmenų buvo anksčiau teisti (apie 81 proc. arba 386 asmenys), iš kurių daugumai šis teistumas bylos nagrinėjimo metu nebuvo išnykęs (kiek daugiau nei 93 proc. jų arba 360 asmenims). Be to, asmenys, kurie anksčiau buvo teisti, beveik pusė jų anksčiau buvo teisti už tą patį nusikaltimą, t. y. plėšimą (beveik 47 proc. asmenų, anksčiau teistų už nusikalstamų veikų padarymą).

Atlikta kiekybinė baudžiamųjų nuosprendžių analizė taip pat parodė, jog daugiau nei 86,3 proc. (arba 410) kaltinamųjų už nusikaltimus, numatytus BK 180 str. 1 ir 2 d., teismai taiko terminuoto laisvės atėmimo bausmę. Tuo tarpu arešto bausmė skirta 11,6 proc. kaltinamųjų (arba 55), o laisvės apribojimas – beveik 2 proc. (9 asmenims). Vienas asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 str.). Atkreiptinas dėmesys, jog nors terminuoto laisvės atėmimo bausmė yra vienintelė bausmės rūšis, numatyta BK 180 str. 2 d., tačiau didesnę dalį nusikaltimų (plėšimų), už kuriuos asmenys buvo teisti, sudarė pirmoji minėto straipsnio dalis, numatanti tris bausmių rūšis. Be kita ko, paminėtina, jog šios kategorijos bylose nuteisti asmenys vidutiniškai buvo kaltinami už 2 nusikalstamas veikas, iš kurių vidutiniškai – 1 nusikaltimas pagal BK 180 str. 1 arba 2 d.

Rodiklis	**Term. laisvės atėmimo trukmė už nusikaltimą, numatytą BK 180 str. 1 d.**	**Term. laisvės atėmimo trukmė už nusikaltimą, numatytą BK 180 str. 2 d.**
Bausmės trukmės vidurkis	21,5	29
Mediana	22	30
Moda	24	24 ir 36
Bausmės trukmės rėžiai	4–50	4–72
Std. deviacija	9,8	12,6
N	367	95

8 lentelė. Teismų taikomo terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė už plėšimą (mėn.)

BK 180 str. numatyta, jog už šio straipsnio 1 d. įtvirtinto nusikaltimo padarymą, teismas gali skirti terminuoto laisvės atėmimo bausmę iki šešerių metų, tuo tarpu už šio straipsnio 2 d. – iki aštuonerių metų. Kaip galima matyti 4 lentelėje, teismas, skirdamas terminuoto laisvės atėmimo bausmę asmenims, vidutiniškai skiria 21,5 mėn. (arba apie 1,8 m.) trukmės bausmę už nusikaltimą, numatytą BK 180 str. 1 d. Tuo tarpu už nusikaltimą pagal BK 180 str. 2 d., – 29 mėn. (2,4 m.) ilgio bausmę. BK 180 str. 1 d. numatyta, kad teismas, skirdamas laisvės atėmimo bausmę, šią gali skirti iki šešerių metų (arba 72 mėn.), o už 2 d. – iki aštuonerių metų (arba 96 mėn.). Taigi remiantis teismų praktikos statistine analize, laisvės atėmimo bausmės, taikoma už BK 180 str. 1 arba 2 d., vidutiniškai nesiekia galimo šios bausmės vidurkio ir yra artimesnės minimaliam terminui.

Antroji bausmė, pagal dažniausiai taikomas už šio nusikaltimo padarymą, yra arešto bausmė. Nors nuteistieji, kuriems buvo taikyta minėt bausmės rūšis, sudarė tik 11,6 proc. (arba 55 asmenis) visų į analizę įtrauktų kaltinamųjų, tik dviem iš jų teismas skyrė arešto bausmę už kvalifikuoto plėšimo nusikaltimą. Taigi, kone visa kaltinamųjų dalį, kuriems už padarytą plėšimą buvo taikyta arešto bausmė, apėmė nusikaltimą, numatytą BK 180 str. 1 d. Nustatyta, jog šiems asmenims teismai vidutiniškai skiria 50 parų arešto bausmė. Remiantis BK 49 str., teismas, skirdamas arešto bausmę už nusikaltimą, gali skirti iki devyniasdešimties parų arešto. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog teismai, skirdami arešto bausmę už plėšimą, vidutiniškai skiria kiek didesnę, nei šios bausmės vidurkis.

Be to, atliktos analizės rezultatai parodė, jog šių kaltinamųjų asmenybę, kaip bausmės skyrimo kriterijų, teisėjai vertina labai formaliai (27,2 proc. kaltinamųjų) arba nei formaliai, nei išsamiai (24,4 proc.). Tačiau kitaip nei bylose pagal BK 225 str., santykinis šių kaltinamųjų asmenybės vertinimas kaip gana išsamus ir labai išsamus – yra didesnis. Jei tik 7,2 proc. kalinamųjų bylose pagal BK 225 str. šių asmenybės vertinimas buvo gana išsamus arba labai išsamus (sudėjus), tai kaltinamųjų pagal BK 180 str. 1 ir 2 d. šis procentas siekė 30,8 proc. Žvelgiant į konkrečias asmens socialines ir ekonomines charakteristikas, šios kategorijos bylose teismai dažniausiai atsižvelgia į: ankstesnių teistumų faktą (beveik 95 proc. kaltinamųjų atžvilgiu), administracinius nusižengimus (83 proc.), užimtumą (beveik 75 proc.), taip pat atsižvelgiama į ankstesniais teistumais taikytas bausmes (43 proc.), asmens fizinę ir (ar) psichinę sveikatą (40 proc.), padaromų nusikaltimų pobūdį (31 proc.). Rečiau atsižvelgiam į tokias aplinkybes, kaip: kaltinamojo amžius (26 proc.), vedybinis statusas (13 proc.), nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo faktas ar šio nebuvimas (10 proc.), kitų asmenų pateiktus atsiliepimus apie kaltinamąjį (8 proc.), išsilavinimą (4 proc.).

Apibendrinant šiuos tyrimo rezultatus, galima teigti, kad asmenys, kurie 2018–2025 m. laikotarpiu buvo nuteisti už BK 180 str. 1 ir 2 d. numatytą plėšimą, dažniau yra vyrai, nedirbantys, vidutiniškai įgiję pagrindinį išsilavinimą ir praeityje teisti. Teismai priimdami sprendimus dėl bausmės rūšies ir dydžio, paprastai šių kaltinamųjų asmenybę vertina formaliai. Nepaisant to, šių

kaltinamųjų asmenybės vertinimas dažniau yra išsamesnis, nei kaltinamųjų pagal BK 225 str. Greta to, šiems asmenims teismai dažniausiai taiko griežčiausią šiame straipsnyje numatytą bausmę – terminuotą laisvės atėmimą.

5.2.4. Baudžiamieji nuosprendžiai, kuriuose asmenys nuteisti už plėšimą: nuoseklioji statistika

Siekiant palyginti šio tyrimo rezultatus tarp asmenų, nuteistų pagal BK 225 str. ir BK 180 str. 1 ir 2 d., tolimesnė kiekybinė analizė, aprašoma šiame skyriuje, atlikta remiantis tokiais pačiais kriterijais bei metodais, nurodytais ankstesniame skyriuje (žr. 5.2.2. Baudžiamieji nuosprendžiai, kuriuose asmenys nuteisti už kyšininkavimą: nuoseklioji statistika).

Remiantis atliktos analizės rezultatais, teismas, priimdamas sprendimą dėl taikytinos bausmės rūšies asmenims, kaltinamiems už plėšimo veiką, statistiškai reikšmingai neatsižvelgia į kaltinamųjų lytį (p=0.764 (>0.05), išsilavinimo lygį (p=0.928 (>0.05)) bei šių užimtumą (p=0.076 (>0.05)), (9 lentelė). Kitą vertus, nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šios kategorijos bylose kaltinamų asmenų taikomų bausmės rūšių ir ankstesnių teistumų fakto (p<0,001 (t. y. <0.05)) ir šių asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimo bylose (p=0,036 (<0.05)).

Nepriklausomas kintamasis	N	X^2	df	*p*
Kaltinamojo lytis	475	1,156	3	0,764
Kaltinamojo užimtumas	410	15,428	9	0,076
Kaltinamojo išsilavinimo lygis	325	5,750	12	0,928
Ankstesnių teistumų faktas	475	61,983	3	<0,001
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje	473	22,101	12	0,036

9 lentelė. Teismų taikytos bausmės rūšies sąsaja su kaltinamuosius charakterizuojančiomis aplinkybėmis: Chi-kvadrato testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)

Vis dėlto, visose 9 lentelėje nurodytų kintamųjų analizės dalyse nustatytas tikėtinas dažnis mažesnis nei 5. Atsižvelgiant į tai, jog Pearson Chi-kvadrato testo dažnių prielaida buvo pažeista, šio testo rezultatų interpretavimas yra sudėtingas. Dėl šios priežasties tyrėja sugrupavo buvusias priklausimojo kintamojo „Bausmės rūšis“ reikšmes (t. y. laisvės apribojimas, areštas ir terminuotas laisvės atėmimas) į naujas dvi kategorijas – *terminuotas laisvės atėmimas* ir *kita bausmė*. Pasitelkiant šiuo koreguotu kintamuoju, kaip galima matyti 10 lentelėje, visi prieš tai minėti statistiniai reikšmingi ryšiai tarp bausmės rūšies (kategorijos) ir kaltinamuosius charakterizuojančių aplinkybių išliko, tačiau atsirado papildomas statistiškai reikšmingas ryšys tarp kaltinamųjų užimtumo ir bausmės rūšies (kategorijos) (p=0,005 (<0.05)). Be to, atkreiptinas dėmesys, jog tarp nustatytų statistiškai

reikšmingų kaltinamųjų kombinacijų itin padidėjo jų p reikšmės. Pažymėtina, jog toks priklausomojo kintamojo koregavimas į stambesnes grupes panaikino aukščiau minėtą rezultatų dažnių problemą tarp tų kintamųjų porų, kurie parodė statistiškai reikšmingą ryšį.

Nepriklausomas kintamasis	**N**	X^2	**df**	***p***
Kaltinamojo lytis	474	0,040	1	0,841
Kaltinamojo užimtumas	409	12,753	3	0,005
Kaltinamojo išsilavinimo lygis	324	3,190	6	0,785
Ankstesnių teistumų faktas	474	53,286	1	<0,001
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje	472	14,221	4	0,007

10 lentelė. Teismų taikytos bausmės rūšies (koreguotas kintamasis) sąsaja su kaltinamuosius charakterizuojančiomis aplinkybėmis: Chi-kvadrato testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)

Siekiant išsiaiškinti kaip teismų taikomos bausmės rūšys už nusikaltimus, numatytus BK 180 str. 1 ir 2 d., pasireiškia (ar pasiskirsto) tarp tų kaltinamuosius charakterizuojančių aplinkybių, kurios parodė statistiškai reikšmingą ryšį, buvo atlikta kryžminė dažnių ir procentų analizė. Remiantis 11 lentelėje nurodytais tyrimo rezultatais, bausmės rūšies kategorijos pasiskirstymas pagal kaltinamųjų užimtumą rodo, kad terminuotas laisvės atėmimas yra dažniau taikomas pagal visas užimtumo grupes. Kitą vertus, šio taikymo dažnumas tarp grupių skyrėsi: terminuotas laisvės atėmimas dažniau taikytas tiems kaltinamiesiems, kurie bylos nagrinėjimo metu nedirbo. Tuo tarpu mažesnė šios bausmės kategorijos dalis nustatyta tarp tų kaltinamųjų, kurie dirbo arba mokėsi. Atitinkamai kitos bausmių rūšys dažniau taikytos dirbantiems ir besimokantiems kalinamiesiems už plėšimą, o rečiau – nedirbantiems.

Kaltinamąjį charakterizuojančios aplinkybės	**Bausmės rūšis (pagal kategorijas)**		
Kaltinamojo užimtumas			
	Kita bausmė n (%)	Terminuotas laisvės atėmimas n (%)	Iš viso n
Dirba	19 (21,1)	71 (78,9)	90
Nedirba, bet registruotas UT	4 (6,7)	56 (93,3)	60
Nedirba ir nėra registruotas UT	25 (11,7)	189 (88,3)	214
Mokosi	12 (26,7)	33 (73,3)	45
Iš viso	60 (14,7)	349 (85,3)	409
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje			
Labai formaliai	26 (20,2)	103 (79,8)	129

Gana formaliai	8 (9,8)	74 (90,2)	82
Nei formaliai, nei išsamiai	20 (17,2)	96 (82,8)	116
Gana išsamiai	4 (5,0)	76 (95,0)	80
Labai išsamiai	5 (7,7)	60 (92,3)	65
Iš viso	63 (13,3)	409 (86,7)	472

11 lentelė. Teismų taikomų bausmių rūšys (kategorijos) pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančias aplinkybes: kryžminė dažnių ir procentų lentelė (BK 180 str. 1 ir 2 d.)

Žvelgiant į rezultatus, apibūdinančius taikomų bausmių kategoriją tarp kaltinamųjų asmenybes charakterizuojančių aplinkybių vertinimo, kaip kintamojo, šio didesnę duomenų dalį sudarė kaltinamieji, kuriems teismai taikė įkalinimo bausmę. Be to, būtent šių kaltinamųjų asmenybes charakterizuojantys veiksniai vertinti išsamiausiai. Nustatyta, jog teismas, skirdamas terminuoto laisvės atėmimo bausmę asmenims, nuteistiems už plėšimą, šių asmenybę dažniausiai (santykinai) vertina gana išsamiai arba labai išsamiai. Tuo tarpu taikydami kitas bausmes – šių kaip kaltinamųjų, asmenybės vertinamos labai formaliai arba nei formaliai, nei išsamiai. Paminėtina ir tai, jog po atlikto Cramer‘s V testo nustatyta, jog šių kintamųjų ryšio stiprumas yra silpnas, teigiamas (skalėje nuo +1 iki -1 ryšys lygus 0,174).

Siekiant išanalizuoti antrąjį kiekybinio tyrimo priklausomąjį kintamąjį – taikytos bausmės dydį – buvo tikslingai atliktas Shapiro-Wilk bei Kolmogorov-Smirnov testai (13 priedas) bei sukurta duomenų pasiskirstymo histograma (14 priedas). Nepaisant to, nustatyta, kad terminuotos laisvės atėmimo bausmės trukmė, kaip kintamasis, nėra normaliai pasiskirstęs. Dėl šios priežasties tolimesnė minėto priklausomojo kintamojo analizę sudarė Kruskal-Wallis ir Mann-Whitney U testai.

Nepriklausomas kintamasis	**Reikšmė**	**N**	**Vidutinis rangas**	**Mann-Whitney U**	**Z**	***p***
Kaltinamojo lytis	Vyras	239	125,59	814,500	-1,240	0,215
	Moteris	9	95,50			
Kaltinamojo ankstesnių teistumų faktas	Anksčiau teistas	216	130,01	2266,00	-3,154	0,002
	Anksčiau neteistas	32	87,31			

12 lentelė. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmės skirtumai pagal kaltinamojo lytį ir ankstesnių teistumų faktą: Mann-Whitney U testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)

Kaip galima matyti 12 lentelėje, siekiant nustatyti ar terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė statistiškai reikšmingai skiriasi pagal kaltinamųjų lytį ir ankstesnių teistumų faktą, buvo atliktas Mann-Whitney U testas. Šio testo rezultatai parodė, jog nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp kaltinamųjų vyrų ir moterų, atsižvelgiant į šiems taikomų laisvės atėmimo bausmių trukmę ($p=0.215$ (>0.05)) (15 priedas). Be to, testas parodė statistiškai reikšmingą skirtumą tarp kaltinamųjų, kurie anksčiau neteisti ir tų, kurie bylos nagrinėjimo metu buvo teisti ($p=0.002$ (<0.05)) (16 priedas).

Anksčiau neteistų asmenų vidutinis rangas prilygo 87,31, tuo tarpu teistų – 130,01, todėl galima teigti, jog anksčiau neteistiems asmenims plėšimo bylose teismai taiko trumpesnes laisvės atėmimo bausmes.

Atliktas Kruskal-Wallis testas parodė, kad nėra jokio statistiškai reikšmingo skirtumo tarp asmenų, nuteistų už padarytą plėšimą, lyties (p=0,129 (>0.05)) (17 priedas), užimtumo (p=0,211 (>0.05)) (18 priedas) ir šių kaip kaltinamųjų asmenybės vertinimo išsamumo bylose (p=0,619 (>0.05)) (19 priedas), šiems taikytų terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmės atžvilgiu (13 lentelė).

Nepriklausomas kintamasis	**N**	**H**	**df**	**p**	**Reikšmingi poriniai skirtumai**
Kaltinamojo išsilavinimo lygis	248	9,895	6	0,129	Nėra
Kaltinamojo užimtumas	208	4,517	3	0,211	Nėra
Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimas byloje	248	2,645	4	0,619	Nėra

13 lentelė. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmės skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį, užimtumą ir šio asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą: Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.)

Apibendrinant kiekybinę baudžiamųjų nuosprendžių turinio analizę, kurioje asmenys nuteisti už padarytus plėšimą (-us) pagal BK 180 str. 1 ir 2 d., ištirta, kad teismų sprendimai susiję su taikytos bausmės rūšimi statistiškai reikšmingai siejosi su kaltinamųjų užimtumu, ankstesnių teistumų faktu ir kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių vertinimo išsamumu. Nustatyta, kad terminuota laisvės atėmimo bausmė, kaip bausmės kategorija, dažniau taikoma kaltinamiesiems, kurie nedirba. Tuo tarpu švelnesnės bausmės rūšys už šį nusikaltimą yra santykinai dažniau taikomos dirbantiems asmenims. Be to, ištirta, jog teismai santykinai dažniau taiko laisvės atėmimo bausmę tuomet, kai kaltinamųjų asmenybes byloje vertina išsamiai. Šis rezultatas laikytinas vienas iš reikšmingiausių lyginamuoju aspektu, kadangi kyšininkavimo bylose teismai dažniausiai skirdami baudos bausmę, šių kaltinamųjų asmenybę vertina daugiau formaliai. Analizuojant šios kategorijos bylose taikytų bausmių trukmę (terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmę), statistiškai reikšmingų skirtumas nustatytas tik pagal ankstesnių teistumų faktą.

5.3. Kokybinių interviu analizė

Kaip minėta, šio tyrimo kokybinę dalį sudarė pusiau struktūruoti interviu [5 priedas]. Iš viso buvo atlikti 8 interviu su Lietuvos teisėjais, kurie savo profesinę veiklą vykdo apylinkių ir apygardų teismuose [4 priedas]. Po šių interviu atlikimo, interviu buvo transkribuoti ir išanalizuoti pasitelkiant „MaxQda“ programine įranga (MAXQDA Software for qualitative data analysis 2026, versija 26.2). Be kita ko, šių interviu analizės metu buvo sukurta kodų ir subkodų sistema (20 priedas), kurių pagrindu suformuoti tolimesnėje šio darbo dalyje pateikti kokybinio tyrimo rezultatai.

5.3.1. Teisėjų darbo pobūdis ir problemos, susijusios su sprendimų priėmimo procesu

Atsižvelgiant į tai, jog šio tyrimo generalinę aibę sudarė Lietuvos teisėjai, dirbantys tiek apylinkės, tiek apygardos teismuose, šių darbo pobūdis taip pat skyrėsi. Apylinės teismuose dirbantys teisėjai, pirmiausia, dirba ne tik su teisminėmis bylomis pagal baudžiamąją teisę, bet ir administracine. Be to, remiantis tyrimo dalyvių patirtimi, šių nagrinėjamos bylos (t. y. nusikalstamų veikų kategorijos) taip pat įvairios, skirstomos bendra tvarka, pasitelkiant automatizuota programa. Nepaisant to, didžiausią šių teisėjų darbo krūvį sudaro bylos, susijusios su: 1) nusikalstamomis veikomis nuosavybei, turtinėms teisėms ir interesams (t. y. BK XXVIII skyriuje numatytos veikos – vagystės (BK 178 str.), plėšimai (BK 180 str.), sukčiavimai (BK 182 str.)); 2) smurtiniais nusikaltimais (BK 140 str.); 3) transporto priemonių vairavimu, kai vairuoja neblaivus asmuo (BK 281^1 str.). Šie tyrimo rezultatai iš esmės atspindi bendrąją registruotų nusikalstamų veikų tendenciją Lietuvoje – tik veikos, numatytos BK XXVIII skyriuje, sudarė apie 25 proc. visų 2025 m. registruotų nusikalstamų veikų (Nusikalstamų veikų žinybinis registras 2025). Tuo tarpu apygardos teismuose dirbantys teisėjai specializuojasi pagal tam tikras nusikaltimų kategorijas, tačiau taip pat nagrinėja baudžiamąsias bylas kaip I instancijos teismas (iš esmės bylos pagal sunkius ir labai sunkius nusikaltimus) ir nagrinėja skundus apeliacine tvarka.

Tyrimo rezultatai parodė, kad teisėjai, dalindamiesi savo dabine patirtimi, išskiria tam tikrus nusikaltimus darančių asmenų tipus: baltųjų apykaklių nusikaltimus darantys *„išsilavinę <...> gudrūs, verslūs, įžūlūs“* (1 interviu) asmenys, susiję su smulkiąja ir stambiąja korupcija; taip pat asmenys, atliekantys finansinius nusikaltimus, o šios bylos teisėjų įvardintos kaip *„pačios sunkiausios bylos“* (4 interviu); taip pat turtinio pobūdžio veikas atliekantys asmenys, kurie pasižymi ypatingu pakartotinių nusikalstamų veikų atlikimu ir apibūdinami *„iš kokios jie aplinkos ateina, tai yra gal ten ir gimę jau su kokia alkoholine abstinencija <...> kurie tie vat mūsų apylinkiniai <...> neturi tokio numatymo [savo elgesio pasekmių]“* (3 interviu); smurtinius nusikaltimus atliekantys asmenys, kurie charakterizuoti kaip piktnaudžiaujantys alkoholiu, ir neretai, laikui bėgant, užima

įvairias pozicijas baudžiamajame procese (tiek kaltinamojo, tiek nuketėjusiojo, liudytojo ir pan.). Be šių, tyrimo dalyviai išskyrė asmenis, vykdančius veikas, susijusias su kontrabanda bei narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu.

Sunkumai, su kuriais susiduria teisėjai nagrinėdami baudžiamąsias bylas, gali būti skirstomi į: 1) problemas, kylančias baudžiamojo proceso metu apskritai ir 2) sunkumus, kylančius priimant sprendimus. Pirmiausia, remiantis teisėjų patirtimi, esminis sunkumas, pasireiškiantis baudžiamojo proceso metu – proceso dalyvių (o ypač – kaltinamųjų) dalyvavimo teisminiame posėdyje užtikrinimas. Be šio, teisėjai susiduria su žmogiškųjų išteklių trūkumu, taip pat iš dalies formaliu proceso vykdymu, kuris eikvoja šių laiko resursus. Žvelgiant į sunkumus, su kuriais teisėjai susiduria priimant sprendimus bylose, šie neretai susiję su kompleksinio įrodymų vertinimo užtikrinimu atsižvelgiant į itin sudėtingas bylas, be to atsiribojimu nuo asmeninių nuostatų ir emocijų priimant sprendimus. *„Sunkiausia, tai turbūt kai kuriose bylose pripažinti kaltu ir išteisinti, kur ten ir galvoji nuolat, ir dėliojiesi, ir... Tu ten [nusikaltimo vietoje] nebuvai, tu nežinai, tu į galvą neįlysi“*, *„posėdžio metu, tarkim, tave gali su tavim elgtis nepagarbiai, tave gali išnervuoti ir <...> kai jau skiri bausmę, tu tas emocijas visas turi nustumti, nes tai tavo emocija, tavo jausmas, kuris yra nesusijęs su tuo kaltinamuoju“* (3 interviu). Be to, remiantis tyrimo rezultatais, galima pastebėti, jog kompleksinis bylos medžiagos įvertinimas priimant sprendimus dėl kaltės, kaip sunkumas, taip pat susijęs su duomenų trūkumu: *„nėra nei tos medžiagos, nei nieko ir turi kokių penkių – septynių – dalyvių muštynių, kurie girti ir kažką pasakoja, dar meluoja. Turi surišti ir padaryti kažkokį filmą, kuris objektyviai labiausiai <...> atitiktų tai, kas vyko. Tai tas įrodymų vertinimas <...> kartais labai yra sunkus“* (4 interviu); *„tai klausimas dėl kaltės, aišku, sunkiausia yra įrodymų tas pakankamumas“* (8 interviu).

Įdomu, jog nors teisėjai nurodė susiduriantys su duomenų trūkumu vertinant asmens *kaltės* faktą, tačiau paklausus dėl tokio duomenų trūkumo priimant sprendimą *dėl bausmės* (šios rūšies ir dydžio), teisėjai pateikė prieštaringus atsakymus. Iš esmės pagrindinis įrankis, kuriuo teisėjas gali remtis, tai – socialinio tyrimo išvada. Kitą vertus, kaip nurodo tyrimo dalyviai: *„bet čia daugiau veikia tuomet, kada yra teisiami nepilnamečiai asmenys arba asmenys, kurie <...> vos sulaukia pilnametystės“* (1 interviu). Teisėjai nurodo nesusiduriantys su tam tikru duomenų trūkumu priimdami sprendimus dėl bausmės, nes *„paprastai tai vis tiek visuma būna galų gale ir asmens elgesys, pozicija vertinam, tai dirba, nedirba“* (7 interviu). Šie tyrimo rezultatai yra sietini su ankstesnėje šio darbo dalyje aptarta neužtikrintumo vengimo teorija, kuria teigiama, jog teisėjai, priimdami sprendimus remiasi ribota informacija ir siekdami sumažinti neapibrėžtumą, remiasi tokiais veiksniais, kaip šių darbo patirtis, išankstiniais nusistatymais ir kitais veiksniais (Albonetti 1991, p. 248–249). Nors minėti neužtikrintumo vengimo teorijos elementai tiesiogiai neatsispindėjo

šiuose tyrimo rezultatuose, galima pastebėti, kad informacijos trūkumą teisėjai tarsi kompensuoja atsižvelgdami į kaltinamojo asmenines ir socialines charakteristikas, kaip neteisinį veiksnį. Šiuo atveju taip pat pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme nurodyti bausmės skyrimo pagrindai tiesiogiai įtvirtina šio neteisinio veiksnio pasitelkimą kaltinamiesiems skiriant bausmę.

Taigi, remiantis tyrimo rezultatais, tyrimo dalyvių darbo pobūdis, susijęs su baudžiamųjų bylų nagrinėjimu I instancijoje, atspindi bendrąją registruotų nusikalstamų dinamiką Lietuvoje, t. y. tokios veikos, kaip vagystės, plėšimai, sukčiavimai, smurtiniai nusikaltimai pagal BK 140 str., taip pat veika, numatyta BK 281[1] str. Kaltinamųjų, kurie yra baudžiami šių nagrinėjamose bylose, tipus iš esmės galima sieti su baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimus atliekančių asmenų tipais. Baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekantys įvardijami kaip turintys aukštesnį išsilavinimą, protingi asmenys, o šių padaromų veikų (korupcinio pobūdžio veikos, tam tikri finansiniai nusikaltimai) nagrinėjimas teisme kaip itin sudėtingas. Mėlynųjų apykaklių nusikaltimų tipui priskirti asmenys (ypač – vagystes atliekantys asmenys), pasak tyrimo dalyvių, neretai anksčiau teisti, turintys tam tikrų socialinių sunkumų. Sunkumai, su kuriais susiduria teisėjai priimdami sprendimus, yra susiję ne tik su sklandaus baudžiamojo proceso eigos užtikrinimu, bet ir duomenų, reikšmingu priimant sprendimus, trūkumu. Nors esminis tokių duomenų trūkumas yra susijęs ne su bausmės skyrimu, bet kaltės pripažinimu, tačiau duomenų trūkumas priimant sprendimus dėl bausmės taip pat pastebėtas.

5.3.2. Kaltinamojo asmenybės vertinimas bausmės individualizavimo procese

Teisėjai priimdami sprendimus dėl bausmės skyrimo, remiasi dviem principais: padarytos veikos pavojingumo ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pavojingumo vertinimas. Atsižvelgiant į pirmąjį principą, šio pagrindu yra vertinami tokios teisinės aplinkybės, kaip padarytų veikų skaičius, šių pavojingumo laipsnis, motyvai, tikslai, žala, atsakomybę lengvinančios bei sunkiančios aplinkybės ir pan. Antrasis principas, kuriuo vertinamas asmens pavojingumas, yra *„daugiau tos tokios kaip laisvės vertinti“* (8 interviu), *„nes Petras su Antanu, kad ir jų <...> kažkokia tai veika yra panaši, bet jų asmenybės gali būt labai skirtingos“* (3 interviu). Be to, kaltinamojo asmenybės vertinime taip pat svarbu ne tik tam tikros charakteristikos, bet ir *„kažkaip ir į žmogų žiūrėt <...> kartais labai tas irgi svarbu, kaip pirma instancija, ji tiesiogiai žmogų mato ir susiduria, su juo bendrauja. Tai ta asmenybė tokia susidarai įspūdį apie pačią asmenybę kitaip. O jeigu po to procesai keliauja rašytine tvarka, apeliacija, kasacija, tai žmogus [teisėjas] nemato ir dėl to, gali būti susidaryti ir ten toks kitoks įspūdis“* (8 interviu); *„labai pasimato iš bendravimo su žmogum, kaip tenais jis nuoširdžiai pasakoja kažką“* (6 interviu). Taigi, nors teisėjų sprendimų priėmimas dėl bausmės yra neatsiejamai susijęs su tam tikrų padarytos nusikalstamos veikos teisinių aplinkybių vertinimu, šis procesas taip pat susijęs su objektyviu ir subjektyviu kaltinamųjų asmenybės vertinimu.

Vienas iš esminių šio tyrimo rezultatų – tai teisėjų įvardinti teigiami ir neigiami kaltinamųjų asmenybės bruožai. Remiantis tyrimo rezultatais, pagrindinis kaltinamųjų asmenybes skiriantis bruožas yra šių ankstesni teistumai ar jų nebuvimas. Tie kaltinamieji, kurie anksčiau nėra teisti, teisėjai įvardija vertinantys platesnį asmens socialinių charakteristikų bruožų skaičių: *„tai vėlgi tai rodo, kad nuo žmogaus tos tokios nuostatos bent ligi tol tos buvo, kaip čia pasakyt, laikytis tų įstatymų nuostatų, tai tai ir administracinių nusižengimų, jeigu tikrai nėra daug, na, tokios charakterizuojančios bendras, jis dirba, pavyzdžiui, visą laiką ir ir išsilavinimas žmogaus, šeima, išlaikytiniai (vaikai) ir panašiai, na, kur rodo, kad žmogus tą gyveną tokį turbūt socialiai įprastą gyvenimą, tai visgi tada tokią veiką galima kartais ir vertinti galbūt ir šiek tiek atsitiktinio pobūdžio, ne būtent susiformavusių kažkokių neigiamų nuostatų jau pasekmė“* (5 interviu). Tačiau jei asmuo anksčiau teistas (o ypač – daugiau nei vieną kartą), tuomet iš esmės jokios šio teigiamos ar pozityvios asmeninės savybės to nekompensuoja: *„jie dabar dažniausiai irgi dirba, bet tai nu ir kas? Dirba, bet jisai recidyvistas <...> nu tai dirbk tu tenai, bet kiek, kiek tai įtakos jo darbas turi užkardyti kitus nusikaltimus“, „turi ten penkis vaikus, nu ir turėk tuos penkis vaikus“* (2 interviu). Nepaisant to, žalos atlyginimas (t. y. kaltinamojo išreikštas ketinimas atlyginti žalą nukentėjusiesiems), kaip asmenybę charakterizuojantis veiksnys, laikytinas kaip teigiamas, nepriklausomai nuo ankstesnių asmens teistumų ar šių nebuvimo.

Kaltinamojo socialinės charakteristikos yra svarbios ne tik priimamų sprendimų dėl bausmės kontekste apskritai, bet ir šių sprendimų metu atliekamo tam tikro vertinimo dėl pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos, šios tikimybės. Akivaizdu, jog tokios rizikos įvertinimas yra itin sudėtingas. Nepaisant to, BK 41 str. 2 d. 4 p. įtvirtinta bausmės paskirtis yra susijusi su kaltinamųjų „paveikimu“, jog šie po bausmės atlikimo laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Teismų praktikoje, remiantis tyrimo rezultatais, ši pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika (perspektyvinis vertinimas) yra itin susijęs su ankstesniais asmens teistumais (retrospektyviniu vertinimu). *„Na, tai niekada negali žinoti, ar asmuo iš tikrųjų pakartotinai nusikals. Tai aišku, jeigu jis jau keturiasdešimtą kartą teismas, tai turbūt jau kaip ir aišku, kad asmuo išvadų nedaro“* (7 interviu), *„ir tas jo elgesys nesikeičia. Ir jau akivaizdu, kad tik laiko klausimas, kada tas recidyvas parodys savo ausis“* (1 interviu). Tačiau greta to, teisėjai įvardija vertinantys ir kitas asmenį charakterizuojančias aplinkybes: „*įsivertinti, ar asmuo ateityje darys nusikalstamas veikas, tai mano tokia asmeninė patirtis, kad jeigu žmogus po nuosprendžio nepakeičia savo gyvenimo būdo, nepakeičia savo draugų, bendražygių, gyvenamosios aplinkos, lieka toj pačioj erdvėj, toj pačioj socialinėj aplinkoj, tai net ir prie didžiausių norų <...> [ta] pakartotinumo rizika išlieka labai didelė“* (1 interviu). Greta minėtos bausmės paskirties, teisėjai priimdami sprendimus dėl bausmės taip pat atsižvelgia į visuomenės apsaugą bendrosios bausmių prevencijos kontekste, kaip vieną iš taikytinos bausmės tikslų. Ši BK įtvirtinta

bausmės paskirtis itin išryškėjo teisėjų įvardintose bylose, susijusiose su vagystėmis ir smurtu artimoje aplinkoje.

Apibendrinant galima teigti, kad kaltinamojo asmenybės vertinimas, t. y. šio socialinių, ekonominių ir kitų charakteristikų vertinimas yra itin reikšmingas teisėjų sprendimų priėmimui. Nors teisėjai, skirdami bausmę, remiasi įvairia informacija apie asmens padarytą veiką, taip pat informacija apie patį asmenį kaip kaltinamąjį, kaltinamojo asmens pavojingumas dažnai siejamas su ankstesniais teistumais. Ankstesnių teistumų nebuvimas gali sudaryti prielaidas išsamiau vertinti kitas kaltinamojo socialines charakteristikas, tokias kaip darbas, šeiminė padėtis, išsilavinimas, socialiniai ryšiai ar bendras gyvenimo būdas. Tuo tarpu asmenys, kurie nusikalsta ne pirmąjį kartą, šių teigiamų socialinių charakteristikų reikšmė gali sumažėti.

5.3.3. Baudžiamosios sistemos ir proceso dalyvių įtaka teisėjų sprendimų priėmimui

Remiantis tyrimo rezultatais, duomenys, susiję su kaltinamojo socialinėmis charakteristikomis, kuriuos teisėjai apskritai turi byloje, yra itin susiję su baudžiamojo proceso kaltinamąja ir ginamąja šalimis. Prokurorai šiuo atveju *„surenka tą, ką privalo. Ne baustas administracine tvarka, teistas, ten gydytas nuo psichikos sutrikimų ir viskas tuo apsiriboja“* (1 interviu). Atsižvelgiant į tai, jog baudžiamojo proceso metu egzistuoja rungtyniavimosi principas, advokatai savo ruožtu taip pat *„tai jeigu yra aktyvi gynyba <...> tai jie teikia tuos charakterizuojančius duomenis <...> kad tas žmogus dirba, kad dalyvauja papildomai kažkokiose socialinėse veiklose, savanoriauja. Kolekcionuoja, sportuoja. <...> Jeigu gynyba yra pasyvesnė, tai tada teisėjui iš tikrųjų būna sudėtingiau tą teisėtai tinkamai individualizuoti bausmę“* (1 interviu). Nepaisant to, įrankiai, kuriais pasitelkiant teismas gali (būdamas aktyvus) surinkti papildomus tam tikrus duomenis apie kaltinamąjį – itin riboti. Šie įrankiai yra susiję su ankstesnių asmens teistumų ir administracinių nusižengimų patikra, bei „SODRA“ išrašais, nurodančiais asmens darbinę padėtį.

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, jog teisėjų priimami sprendimai dėl bausmės yra itin susiję su prokurorų siūlymais dėl šių bei jų vidiniu įsitikinimu. Pirmiausia, teisėjai atsižvelgia į prokurorų siūlomas bausmės rūšis ir dydžius tarsi rodiklį, ar atskaitos tašką. Greta to, teisėjai atpažįsta, jog prokuroro siūlomos bausmės neretai yra itin griežtos *„daugiau negu prašo prokuroras nelabai teismai linkę skirti. Labai reti atvejai čia būtų“* (8 interviu). Nepaisant to, šie yra linkę bent iš dalies vadovautis prokurorų siūlomomis bausmėmis, nes kaip nurodo interviu dalyviai, prokurorai neretai yra itin gerai susipažinę su bylos medžiaga, todėl jų siūlymai, pasak teisėjų, yra patikimi. Šie tyrimo rezultatai reikšmingai sietini su ankstesnėje šio darbo dalyje minėto *kaupiamojo nepalankumo*

(angl. *cumulative disadvantage*) modeliu. Vieną vertus, šis terminas labiau susijęs su teisėjų priimamais griežtesniais sprendimais atsižvelgiant į ankstesnes priemones, taikytas kaltinamiesiems (pavyzdžiui, suėmimą, užstato skyrimą), arba C. A. Albonetti (1991) įvardintą neapibrėžtumą viename baudžiamojo proceso etape, kuris gali daryti įtaką kito proceso metu (p. 258). Kitą vertus, šių tyrimo rezultatų kontekste galima kelti prielaidą, jog prokurorų suformuotas vertinimas, tampantis teisėjo vertinimo atskaitos tašku, gali lempti griežtesnes bausmes. Atsižvelgiant į tai, jog teisėjai susiduria su sprendimo neapibrėžtumu, o prokurorų siūlymai suvokiami kaip kompetentingi ir bylos medžiaga pagrįsti vertinimai, galima kelti prielaidą, kad pats prokuroro siūlymo faktas gali prisidėti prie griežtesnės bausmės skyrimo.

Žvelgiant į teisėjų vidinio įsitikinimo reikšmę priimant sprendimus, tyrimo dalyviai nurodė, kad šis kriterijus jiems yra itin svarbus. Tačiau šiuo atveju svarbu pažymėti, jog „vidinio įsitikinimo“ sąvoką teisėjai suvokia ne šių asmeninių nuostatų ar tam tikros intuicijos kontekste, o BPK 20 str. 5 d. įtvirtinta sąvoka. Remiantis minėtu įstatymu: „teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir *nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu*, vadovaudamiesi įstatymu“ (BPK 20 str. 5 d.). Taigi, vidinis įsitikinimas, remiantis BPK, nėra kas kita, kaip duomenų analizė. Greta to, tyrimo dalyvių nuomonė apie išankstinių nuostatų vadovavimąsi priimant sprendimus buvo prieštaringa. Viena vertus *„tai nėra nuojauta iš esmės, nes tai yra... Vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas išsamiu ir nešališku visų aplinkybių išnagrinėjimu <...> tai reiškia, kad vidinis įsitikinimas iš esmės yra didelio analitinio darbo pasekmė“* (8 interviu). Kitą vertus, *„vieni teisėjai labiau žiūri tuo rutiniškumu, kiti ne taip, bet čia labai individualūs dalykai priklauso gi ir nuo asmeninių vertybinių orientacijų, nėra visi teisėjai vienodi, tai ir kolegijose išsiskiria tos nuomonės. Aukščiausiajame Teisme neretai teisėjai rašo atskirąsias nuomones <...> Čia turbūt labiau asmenybiniai, vertybiniai dalykai. Kitas dalykas yra tas kitoks matymas dėl tos pačios situacijos. Bet na, jeigu ir viena, ir kita pozicija turi teisinių argumentų, na tai čia tada ir yra pats tas, taip sakant, įdomumas“* (7 interviu). Taigi, nors tyrimo dalyviai terminą „vidinis įsitikinimas“ traktuoja itin teisiniu požiūriu, tam tikra socialinė šio termino reikšmė priimant sprendimus taip pat išskiriama.

Galiausiai svarbu paminėti ne tik teisėjų turimus išteklius, teisėjų asmeninių nuostatų ir kitų proceso dalyvių įtaką priimant sprendimus, bet ir paties teisinio reguliavimo bei teismų praktikos reikšmę, susijusią su skirtingu kaltinamųjų asmenybės vertinimu, atsižvelgiant į šių padaromas veikas. Atliktų kokybinių interviu metu pastebėta, jog teisėjai neretai vartoja posakį: „už milijoną – laisvėje, o už vištą – kalėjime“. Šiuo posakiu iliustruojama baudžiamosios teisės praktika, kurioje už stambius finansinius nusikaltimus ar korupcinę veiklą asmenims neskiriama laisvės atėmimo bausmė, tačiau už smulkias vagystes teisiamiems asmenims – skiriama. Interpretuodami šį posakį teisėjai

vieną vertus, nurodo, kad *„tas už milijoną laisvėje, matyt, turi šeimą, turi darbą. Pirmą kartą nuteistas, na, tas milijonas gal biški tikrai didoka žala <...> Gal jis daliai jau žalos atlygines ir, ir asmenybė leidžia tikėt, kad tai buvo klaida ir galim žmogų pataisyti neizoliuojant to asmens. Tas už dvi vištas, matyt, jau ten septyniasdešimt penktas teistumas <...> Turi ankstesnių bausmių, kurios bendrinamos, ir tada finale gaunasi, kad jis biški atsisėda"* (3 interviu). Tačiau kiti interviu dalyviai kiek kritiškiau vertino tokį baudžiamosios sistemos aspektą. Vienas interviu dalyvis, dalindamasis tam tikrų bylų pavyzdžiais, iliustruojančiais šį posakį, teigė: *„matote, kas čia yra? Čia yra parodija"* (4 interviu). Be kita ko, pastarasis tyrimo dalyvis nurodė, jog pastebi vadinamųjų „rezonansinių" ar itin viešų tokio pobūdžio bylų įtaką bausmių skyrimo praktikai: *„tai po <...> Kauno savivaldybės administracijos direktoriaus to nuteisimo tai buvo pirma kregždutė bent jau kažkiek. Ir MG Baltic byla. <...> Tūkstančiai, tūkstančiai, tūkstančiai [žala] ir visi kažkaip vadinasi [išvengia griežtos laisvės atėmimo bausmės]. Tai vat pasikeitė praktika <...> Kl.: Į griežtesnę pusę, ar ne? Ats.: Į griežtesnę... Į adekvatesnę, adekvatesnę [pažymi]*" (4 interviu).

Taigi, nors bausmės individualizavimo procesas yra formaliai priskirtinas teisėjo savarankiškam bylos duomenų vertinimui, tačiau greta to, šie sprendimai yra priimami ribotos informacijos, kitų proceso dalyvių suformuotų vertinimų ir teisinės (kartu ir teisminės) praktikos rėmuose. Nors kaltinamojo asmenybės vertinimas yra itin reikšmingas kriterijus priimant sprendimus dėl bausmių, tačiau praktikoje šio kriterijaus vertinimas taip pat priklauso nuo to, kokia informacija apie kaltinamąjį apskritai patenka į bylą, kaip aktyviai šią informacija pateikia gynyba, kokią bausmę siūlo kaltinamoji pusė ir kokios bausmių skyrimo praktikos yra susiformavusios skirtingų nusikalstamų veikų atžvilgiu.

6. Diskusija

Remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, galima teigti, jog asmenims, kurie yra baudžiami už nusikalstamas veikas, priskirtinas baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimams, taikomų bausmių griežtumas skiriasi. Tačiau labai svarbu aptarti *kaip* šie teisėjų priimami sprendimai skiriasi. Pirmiausia, teisėjai, priimdami sprendimus dėl taikytinos bausmės, remiasi teisiniais ir socialiniais (dar vadinamais kaip teisiškai reikšmingais ir teisiškai nereikšmingais) veiksniais, apibūdinančiais padarytą veiką ir patį kaltinamąjį. Be to, šie veiksniai yra tarpusavyje susiję, ypač atsižvelgiant į tai, jog kaltinamojo asmenybė, kaip teisinis veiksnys, įtvirtintas BK 54 str. 2 d. 5 p., yra tarsi terpė, kuria pasitelkiant baudžiamojoje byloje atsiranda socialiniai veiksniai. Taigi, teisiniai ar teisiškai reikšmingi veiksniai yra susiję su tokiomis padaryto nusikaltimo aplinkybėmis, kaip šio pavojingumo laipsnis, stadija, žala, kaltės forma, rūšis ir pan.; taip pat su kaltinamuoju susiję teisiniai veiksniai – atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybes. Šie veiksniai savaime gali lemti švelnesnių ir griežtesnių bausmių taikymą. Pavyzdžiui asmeniui, kuris primą kartą tiesiamas (išskyrus sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atveju), baudžiamasis įstatymas iš kart numato taisyklę šiam neskirti arešto ar laisvės atėmimo bausmės. Taigi tokio nusikaltimo kaip kyšininkavimas atveju, kai įstatymas numato tik vieną galimą bausmės rūšį be šių, t. y. baudą, nenuostabu, jog pagal šių asmenų charakteristiką ši bausmės rūšis yra taikoma dažniausiai. Nenuostabu ir tai, jog pagal plėšimus atliekančių asmenų charakteristiką šiems dažniausiai taikomos griežčiausios bausmės – laisvės atėmimas arba areštas.

Nepaisant to, bausmės individualizavimas neapsiriboja argumentais, susijusiais tik su teisiniais veiksniais. Kaltinamojo asmenybės, kaip vienintelio neteisinio veiksnio iš aštuonių numatytų kriterijų bausmės skyrime, vertinimas yra bene lygiavertis teisiškai reikšmingoms aplinkybėms. Be to, šis kriterijus yra vienas iš esminių, kurio pagrindu gali pasireikšti teisėjų diskrecija sprendimų priėmimo procese. Kaltinamojo asmenybės charakteristikų sąrašas, pastebėtas skirtingose kiekybinio tyrimo bylose, yra itin didelis. Pavyzdžiui: ankstesnių teistumų faktas; ankstesnių padarytų nusikaltimų pobūdis; anksčiau taikytų bausmių, jei tokios buvo taikytos, įtaka kaltinamojo elgesiui; administracinių nusižengimų skaičius; užimtumas; kaltinamojo fizinė ir psichinė sveikata; amžius; išsilavinimas; šeiminė padėtis ir (ar) vedybinis statusas; net kitų asmenų atsiliepimai apie kaltinamąjį yra reikšminga informacija teismui[23] bei daug kitų kaltinamąjį charakterizuojančių aplinkybių. Vis tik pastebėta, jog ankstesnių teistumų faktas yra bene reikšmingiausia kaltinamąjį charakterizuojanti

[23]Tiesa, baltųjų apykaklių nusikaltimų (kyšininkavimo) atveju, „kiti“ asmenys ir jų atsiliepimai yra ne kas kita, o darbdaviai, t. y. darbovietės, kurioje asmenys padarė nusikaltimą už kurį teisiami, vadovai. Šių atsiliepimai dažniausiai yra itin teigiami. Mėlynųjų apykaklių nusikaltimų (plėšimo) atveju yra pateikiami atsiliepimai iš įvairesnių žmonių grupių: kalėjimo, kuriame asmuo atliko ar atlieka bausmę, charakterizavimas; globos namų atstovo vertinimas; net gyvenvietės, kurioje asmuo registruotas, seniūnijos atsiliepimai.

aplinkybė. Šiuo atveju paminėtina, kad ši aplinkybė yra susijusi, tačiau nėra tapatinama su atsakomybę sunkinančia aplinkybe, kai veiką padaro recidyvistu pripažintas asmuo.

Taigi, ankstesnių teistumų buvimas ar nebuvimas yra kertinė aplinkybė vertinant asmens pakartotinio nusikalstamo elgesio riziką. Būtent apie tai kalbama racionalaus pasirinkimo teorija grįsta neužtikrinamo vengimo (Albonetti 1991) teorinėje koncepcijoje, kai teisėjai priimamus sprendimus neretai grindžia suvokiama pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika (Albonetti cit. pg. Lehmann, Gomez 2022, p. 133). Be kita ko, ši teorinė koncepcija puikiai iliustruoja ankstesnių teistumų fakto, kaip esminės kaltinamojo asmenybės charakteristikos, vertinimo skirtumus baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų bylose. Baltųjų apykaklių nusikaltimų (kyšininkavimo) atveju, kaip minėta, šie asmenys dažniausiai teisiami pirmą kartą, o tokiu atveju, teisėjai neretai pasitelkia kitas kaltinamojo socioekonomines aplinkybes individualizuojant bausmę. Galima kelti prielaidą, jog jei esminė informacija, reikšminga skiriant griežtą bausmę asmeniui, yra šio ankstesni teistumai, tai tokios informacijos neturint, teismai sprendimui pagrįsti pasitelkia kitas neteisines kaltinamojo charakteristikas (pavyzdžiui, darbas, išsilavinimas, administraciniai nusižengimai). Tačiau mėlynųjų apykaklių nusikaltimų atveju šie asmenys neretai anksčiau teisti, o jei asmuo anksčiau teistas, kas šio darbo autorės preziumuojama kaip esminė informacija bausmės individualizavimui, kitos kaltinamojo charakteristikos tampa neesminėmis, nes svarbiausios informacijos priimti sprendimą netrūksta.

Tyrimu nustatytas teisėjų poreikis pritarti ar vadovautis prokuroro pozicijai gali būti aiškinamas ne tik kaip teisėjo individualaus sprendimo rezultatas, o taip pat kaip tam tikros institucinės rutinos, neužtikrintumo vengimo mechanizmas. Teisėjai, susidurdami su tam tikru informacijos trūkumu ir priimdami „pakankamai gerą“ (angl. *satisfying*), o ne optimaliausią, sprendimą (Albonetti 1991, p. 249), šį gali pritarti prokurorų pateiktai nuomone apie patį kaltinamąjį ar šiam taikytiną bausmę[24]. Pažymėtina, kad tiek šis tyrimas, tiek kiti moksliniai tyrimai rodo, jog prokurorai neretai linkę kaltinamuosius vertinti griežčiau baudžiamosios atsakomybės kontekste, palyginti su kitais proceso subjektais (Teichman, Zamir, Ritov 2023 p. 876). Be to, empiriniai tyrimai rodo, kad teisėjai, priimdami sprendimą, gali būti paveikiami net byloje esamų skaitinių reikšmių, kaip informacijos (Bystranowski et al. 2021, p. 2) (pavyzdžiui, padarytos žalos dydis, anksčiau taikytų bausmių trukmė, o šiuo atveju – prokurorų siūlomos bausmės trukmė ar dydis). Taigi, prokuroro vertinimas ir bausmės griežtumo siūlymas teisėjo sprendimo priėmimo procese veikia kaip institucinis filtras, kuris tarsi sumažina priimto sprendimo riziką ir leidžia atsakomybę už taikytą bausmę netiesiogiai pasidalinti

[24]Tai taip pat sietina su psichologijos moksle dažnai įvardijamu „*inkaravimo*“ efektu.

su kaltinamąja baudžiamojo proceso institucija. Prokuroras šiuo atveju tampa teisėjų priimamo sprendimo bendrakūrėju ar „bendra-teisėju“.

Esminių veiksnių teorinės koncepcijos principai (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998) taip pat pastebimi tyrimo rezultatuose. Teisėjai kaltinamojo socioekonominių charakteristikų nevertina izoliuotai – šios įgyja reikšmę tada, kai padeda teisėjui pagrįsti konkretų sprendimą. Kyšininkavimo bylose, kurios priskirtinos baltųjų apykaklių nusikaltimų kategorijai, asmenų užimtumas ir ankstesnių teistumų nebuvimas dažniau siejami su mažesniu kaltinamojo pavojingumu, nusikaltimo kaip „klaidos“, o ne gyvenimo būdo vertinimu, galimybe taikyti švelnesnę bausmę, t. y. baudą, ir praktiniu baudos sumokėjimu. Kitą vertus plėšimo bylų atveju, priskirtinų mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kategorijai, – priešingai, nedarbas ir ankstesni teistumai neretai vertinami kaip didesnio visuomenės apsaugos poreikio, pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos ir menkesnio resocializacijos noro ar galimybių požymiai. Be to, tai, jog teisėjai bausmę iš esmės suvokia bendrosios prevencijos kontekste, gali reikšti, kad švelnesnės bausmės taikymas vieniems asmenims laikoma kaip pakankama reakcija į nusikaltimą, tačiau kitose gali stiprinti „poreikį“ izoliuoti asmenį visuomenės apsaugos tikslais.

Teisėjų darbo praktikoje, susijusioje su baudžiamosiomis bylomis, didžiąją dalį sudaro bylos, kurios gali būti priskirtinos mėlynųjų apykaklių nusikaltimų kategorijai. Šių asmenų, kaip kaltinamųjų, vadinamąją asmenybės charakteristiką, kuri paprastai grysta tik kaltinamojo teisės pažeidimų istorija ir darbine padėtimi, sudaro šios aplinkybės: asmuo anksčiau ne kartą teistas, baustas administracine tvarka, nedirba. Taigi, tokios bylų kategorijos ir kaltinamųjų charakteristikos sudaro didžiąją dalį teisėjų darbo krūvio. Galima kelti prielaidą, jog kaltinamųjų asmenybės vertinimo standartas (angl.: *default line*) yra grįstas tais kriterijais, kurie būdingi būtent mėlynųjų apykaklių nusikaltimus darantiems asmenims. Dėl šios priežasties nenuostabu, jog bausmės, kurios taikomos baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekančių asmenų atžvilgiu, yra reikšmingai švelnesnės, nes šių kaltinamųjų asmenybės charakteristika, taip, kaip ji įprastai traktuojama, yra visiška šio standarto priešingybė. Be to, galima kelti prielaidą, kad teisėjų sprendimai yra paremti „tipinio nusikaltėlio“ portretu ar modeliu, atsižvelgiant į kone dažniausiai pasitaikančias bylas iš šiomis kaltinamų asmenų socialines, demografines, ekonomines charakteristikas. Toks kaltinamasis tampa tuo, ką galima tapatinti su A. Povilniūno ir A. Juskos (2025) įvardintu *„folk devil“* (liet. *„liaudies demonas“*), savo „asmenybe“ neatitinkantis suvokiamų visuomenės normų ar net keliantis šioms grėsmę asmuo (p. 143). Tuo tarpu aukštesnio socialinio statuso asmenys, t. y. asmenys, turintys stabilų darbą, gerą reputaciją, šeimą, aukštą išsilavinimą, gali būti suvokiami kaip „netipiniai“ kaltinamieji. Šie sprendimai, kurie esminių veiksnių teorijos pagrindu paaiškinami kaip „percepciniai supaprastinimai“ (angl. *perceptual shorthands*) (Steffensmeier, Ulmer, Kramer 1998, p. 767), atspindi

teisėjų suvokiamo „tipinio“ kaltinamojo portretą ir šio portreto neatitinkančių asmenų pavojingumo visuomenei vertinimą. Šiame kontekste taip pat reikšminga M. E. McAlister (2023) įžvalga, jog teismai gali tarsi instituciškai privilegijuoti tam tikro pobūdžio baltųjų apykaklių nusikaltimų bylas, o rutinines, labiau įprastos – gali būti laikomos kaip mažiau svarbios (p. 1155).

Selektyvusis teisingumas nebūtinai reiškia, jog teisėjų priimami sprendimai yra sąmoningai nevienodi skirtingų kaltinamųjų atžvilgiu. Galima kelti prielaidą, kad selektyvusis teisingumas kaltinamiesiems baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais yra tarsi baudžiamosios sistemos ir išorinių veiksnių veikimo rezultatas. Teisėjų priimami sprendimai gali formuotis dėl teisėjų darbo rutinos, didelio darbo krūvio, neapibrėžtumo vengimo ir nusistovėjusių profesinių praktikų (Smith 2020, p. 180). Be to vadinamosios „rezonansinės“ bylos ir šiomis padidėjęs žiniasklaidos ir politikų dėmesys, visuomenės pasipiktinimas taip pat veikia teisėjų sprendimų priėmimo procesą (Mensah 2024; Hanych, Smekal, Benak 2023).

Išvados

Selektyvumas yra neišvengiama baudžiamosios sistemos dalis, pasireiškiantis per įvairius diskrecinius sprendimus. Teisėjų diskrecija bausmės skyrimo procese yra reikšminga bausmės individualizavimui, atsižvelgiant ne tik į baudžiamojo įstatymo reikalavimus, bet ir į konkrečias kaltinamojo ir šio padaryto nusikaltimo aplinkybes. Kita vertus, kriminologiniai tyrimai, nagrinėjantys teisėjų sprendimų priėmimo procesus rodo, kad ši diskrecija gali būti susijusi su selektyviojo teisingumo apraiškomis, kai sprendimams dėl bausmės griežtumo įgyja tokios teisiškai nereikšmingos ar neteisinės kaltinamojo charakteristikos, kaip lytis, rasė ir etninė kilmė, užimtumas, profesija, išsilavinimas ar socialinė padėtis.

Tokia teisėjų sprendimų priėmimo praktika, kuomet atsižvelgiama ne tik į tam tikrus teisiškai reikšmingus veiksnius kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu, bet ir teisiškai nereikšmingus, gali būti analizuojama racionalaus pasirinkimo teorija grįstomis neužtikrintumo vengimo ir esminių veiksnių teorijos koncepcijomis. Neužtikrintumo vengimo teorinė koncepcija grindžiama, jog teisėjai susiduria su tam tikru informacijos apie kaltinamąjį ar šio padarytą nusikaltimą trūkumu, todėl esant šiam informacijos neapibrėžtumui priimami sprendimai yra grindžiami tariamu racionalumu. Šis tariamas racionalumas yra ne kas kita, o teisėjo praktinės patirties ir socialinės struktūros produktas. Esminių veiksnių (angl. *focal concerns*) teorinė prieiga yra grindžiama minėta neužtikrintumo vengimo koncepcija, o šia teorija teigiama, jog teisėjų sprendimų priėmimas tarsi atspindys šių vidiniu įsitikinimu grindžiamu požiūriu į tris esminius veiksnius: kaltinamojo kaltę, visuomenės apsaugą ir praktines pasekmes. Tokie teisėjų sprendimai

yra formuojami remiantis tam tikrais supaprastinimais, vertinant kaltinamojo pavojingumą, galimybę šį „pataisyti“.

Baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimų samprata, šių terminų konceptualizavimas, mokslinėje literatūroje paprastai siejamas su dvejomis aiškinimų prieigomis: 1) pagal padaryto nusikaltimo pobūdį (angl. *offence-based approach*) ir (arba) 2) pagal nusikaltimą padariusio asmens charakteristiką (angl. *offender-based approach*). Baltųjų apykaklių nusikaltimai šiame darbe konceptualizuoti kaip su smurtiniais nusikaltimais nenusiję, korupcinio ar finansinio pobūdžio nusikaltimai, atliekami aukštesnės socialinės padėties asmenų šių profesinėje veikloje. Mėlynųjų apykaklių nusikaltimai suprantami kaip smurtinio ir (ar) turtinio pobūdžio nusikaltimai, kuriuos dažniau atlieka žemesnės socioekonominės padėties asmenys.

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai parodė, jog esama reikšminga sąsaja tarp kaltinamųjų charakteristikų ir jų padaryto nusikaltimo, priskirtino baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimams. Be to, šio darbo tezė taip pat pasitvirtino – teisėjų sprendimų priėmimas dėl bausmės asmenims, kaltinamiems baltųjų ir mėlynųjų apykaklių nusikaltimais, yra susijęs su bylose nustatytais neteisniais veiksniais, o šių veiksnių reikšmė priklauso nuo nusikalstamos veikos pobūdžio ir bausmės rūšies, kurios griežtumą ar vykdymo sąlygas teisėjas individualizuoja. Kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, jog kaltinamojo užimtumas (darbinė padėtis ir ne tik), ankstesnių teistumų faktas ir asmenybės vertinimo išsamumas byloje apskritai yra reikšmingiausi kintamieji, siejantys kaltinamojo charakteristiką su bausmės griežtumu. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad teisėjai kaltinamojo asmenybę, kaip bausmės skyrimo kriterijų, laiko itin reikšmingu bausmės individualizavimo elementu. Tačiau šio vertinimo išsamumas teismų praktikoje priklauso ne tik nuo byloje esančios informacijos kiekio, bet ir proceso dalyvių aktyvumo, teismų praktikos. Taigi, baudžiamosios atsakomybės griežtumas Lietuvos teismų praktikoje priklauso ne tik nuo teisinės nusikaltimo kvalifikacijos, teisinių nurodymų, bet taip pat nuo to, kaip teisėjai įvertina kaltinamųjų asmenybę, šių socialinę padėtį konkrečios bylos kontekste.

Tolimesni kriminologiniai tyrimai selektyviojo teisingumo kontekste yra itin reikšmingi. Šie tyrimai yra svarbūs siekiant nustatyti kaip teisėjų vidinis įsitikinimas, profesinė patirtis ar požiūris į bausmės tikslus ir kaltinamuosius, veikia konkrečius sprendimus ne tik bausmės skyrimo stadijoje, bet ir kitų priimamų sprendimų atžvilgiu (pavyzdžiui, dėl asmens kaltumo pripažinimo). Atsižvelgiant į šio tyrimo rezultatus, autorės nuomone, ateities tyrimuose būtų tikslinga daugiau dėmesio skirti teisėjų vidinio įsitikinimo reikšmei šių priimamiems sprendimams, ypač taikant kiekybinius empirinio tyrimo metodus.

Bibliografija

Mokslinė literatūra

1. Agnew, R., Leeper Piquero, N., Cullen, T. F. 2009. General Strain Theory and White-Collar Crime. Iš Simon, S. S., Weisburd, D. (ed.) *The Criminology of White-Collar Crime*. New York: Springer.
2. Albonetti, A. C. 1991. An integration of theories to explain judicial discretion. *Social Problems*, 38(2), 247–266.
3. Aleknevičienė, J., Pocienė, A., Šupa, M. 2020. *Kaip parašyti mokslinį rašto darbą? Mokomoji priemonė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Bailey, C. W. 1956. Delinquent Boys: The Culture of the Gang by Albert K. Cohen. *American Anthropologist*, 58(1), 215–216.
5. Baltrimas, J. 2012. Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai. *Teisės problemos*, 4(78), 49–73.
6. Bartlett, E. J., Kotrlik, W. J., Higgins, C. C. 2001. Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19(1), 43–50.
7. Benson, L. M., Madensen, D. T., Eck, E. J. 2009. White-Collar Crime from an Opportunity Perspective. Iš Simon, S. S., Weisburd, D. (ed.) *The Criminology of White-Collar Crime*. New York: Springer.
8. Benson, L. M., Simpson, S. .S, Rorie, M. et al. 2024. Chapter 1. What Is White-Collar Crime? Iš Benson, L. M., Simpson, S. .S, Rorie, M. et al. *White-Collar Crime An Opportunity Perspective*. New York: Routledge.
9. Besemer, S., Farrington, D. P., Bijleveld, C. C. J. H. 2017. Labeling and intergenerational transmission of crime: The interaction between criminal justice intervention and a convicted parent. *PLOS ONE*, 12(3), 1–16.
10. Bystranowski, P., Janik, B., Prochnicki, M., et al. 2021. Anchoring Effect in Legal Decision-Making: A Meta-Analysis. *Law and Human Behavior*, 45(1), 1–23.
11. Braithwaite, J. 1982. Paradoxes of Class Bias in Criminal Justice. Iš Pepinsky, H. (ed.) *Breaking the Criminological Mold: New Premises, New Directions*. Beverly Hills: Sage.
12. Braithwaite, J. 1991. Poverty, Power, White-Collar Crime and the Paradoxes of Criminological Theory. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 24, 40–50.
13. Brody, G. R., Kiehl, A. K. 2010. From white-collar crime to red-collar crime. *Journal of Financial Crime*, 17(3), 351–364.

14. Cassidy, M., Gibbs, C. 2019. Examining Sentencing Patterns and Outcomes for White-Collarand Property Crime Offenders. *Victims & Offenders*, 14(1), 75–95.
15. Charette, Y., Koppen, V. 2016. A capture-recapture model to estimate the effects of extra-legal disparities on crime funnel selectivity and punishment avoidance. *Security journal*, 29, 561–583.
16. Cloward, R., Ohlin, L. 1960. *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. London: Routledge & Kegan Paul.
17. Coleman, W. J. 1987. Toward an Integrated Theory of White-Collar Crime. *American Journal of Sociology*, 93(2), 406–439.
18. Delisi, M. 2013. Revising Lombroso. Iš Cullen T. F., Wilcox, P. *The Oxford Handbook of Criminological Theory*. Oxford: Oxford University Press.
19. Dobryninas, A. 2001. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*, 20(12), 107–112.
20. Doerner, K. J., Demuth, S. 2014. Gender and Sentencing in the Federal Courts: Are Women Treated More Leniently? *Criminal Justice Policy Review*, *25*(2), 242-269.
21. Edelhertz, H. 1970. *The Nature, Impact and Prosecution of White-Collar' Crime. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice*. U.S. Department Of Justice Law Enforcement Assistance Administration.
22. Eijk, V. G. 2017. Socioeconomic marginality in sentencing: The built-in bias in risk assessment tools and the reproduction of social inequality. *Punishment & Society*, 19(4), 463–481.
23. Fedosiuk, O. 2012. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 19(2), 715–738.
24. Ferri, E. 1896. *Criminal sociology*. New York: D. Appleton and company.
25. French, A. L. 1975. *The Selective Process of the Criminal Justice System*. Doctoral Dissertations: University of New Hampshire.
26. Garfinkel, H. 1949. Research Note on Inter- and Intra-Racial Homicides. *Social Forces*, 27(4), 369–381.
27. Garofalo, R. B. 1914. Part II, The Criminal. Chapter I, Criminal Anomaly. Iš Garofalo, R. B. *Criminology*. Boston: Little, Brown, and Company.
28. Geppert, K. 2022. Explaining the Gender Gap in the Criminal Justice System: How Family-Based Gender Roles Shape Perceptions of Defendants in Criminal Court. *Inquiries Journal*, *14*(02). Prieiga per internetą: http://www.inquiriesjournal.com/articles/1936/explaining-the-gender-gap-in-the-criminal-justice-system-how-family-based-gender-roles-shape-perceptions-of-defendants-in-criminal-court [žiūrėta 2026 m. gegužės 27 d.].
29. Gibson, M., Rafter, H. N., Lombroso, C. 2006. *Criminal Man*. Durham: Duke University Press.
30. Gottschalk, P. 2022. Gender and Crime: Convenience for Pink-Collar Offenders. *Deviant Behavior*, 32(2), 213–227.

31. Gottschalk, P., Glaso, L. 2013. Gender in White-Collar Crime: An Empirical Study of Pink-Collar Criminals. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, 4, 22–34.

32. Hanych, M., Smekal, H., Benak, J. 2023. The influence of public opinion and media on judicial decision-making: elite judges' perceptions and strategies. *International Journal for Court Administration*, 14(3), 1-19.

33. Holland, M. M., Prohaska, A. 2021. Gender Effects Across Place: A Multilevel Investigation of Gender, Race/Ethnicity, and Region in Sentencing. *Race and Justice*, 11(1), 91–112.

34. Holmes, B., Feldmeyer, B. 2023. The Only Thing Constant is Change: Temporal Analyses of Racial/Ethnic Sentencing Disparities. *American Journal of Criminal Justice*, 48, 1080–1104.

35. Kutateladze, L. B., Andiloro, R. N., Johnson, D. B. et al. 2014. Cumulative Disadvantage: Examining Racial and Ethnic Disparity in Prosecution and Sentencing. Criminology, 52(3), 514–551.

36. Lankauskas, M. 2025. Punishing Drug Users? A Sight at Lithuanian Drug Control Policy. Iš Dobryninas, A., Nikartas, S. (ed.) *Understanding Crime Control and Punishment in Lithuania. A Punitive Society?* Cham: Springer Nature.

37. Lehmann, S. P., Gomez, I. A. 2022. Chapter 8 Racial, Ethnic, Gender, and Economic Sentencing Disparity. Iš Jeglic, E., Calkins, C. *Handbook of Issues in Criminal Justice Reform in the United States*. Cham: Springer.

38. Liem, M., Aartena, P., Vullers, J. 2022. From detection to sentencing: a homicide case flow analysis of the Dutch criminal justice system. *Policing and society*, 32(4), 560–576.

39. Liem, M., Krusselmann, K., Eisner, M. 2020. From Murder to Imprisonment: Mapping the Flow of Homicide Cases—A Systematic Review. *Homicide Studies*, 24(3), 220–241.

40. Lombroso Ferrero, G. 1911. *Criminal Man According to the Classification of Cesare Lombroso*. New York: G. P. Putnam's Sons.

41. Lum, C., Koper, S. C. 2013. What Is Evidence-Based Policing? Iš Bruinsma, C., Weisburd, D. *The Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer-Verlag.

42. Mamak, K., Dudek, J., Koniewski, M. et al. 2022. Sex, Age, Education, Marital Status, Number of Children, and Employment – the Impact of Extralegal Factors on Sentencing Disparities. *European journal of crime, criminal law and criminal justice*, 30, 69–97.

43. Marriott, L. 2017. The Construction of Crime: The Presumption of Blue-Collar Guilt and White-Collar Innocence. *Social Policy & Society*, 16(2), 237–251.

44. McAlister, E. M. 2023. , White-Collar Courts. *Vanderbilt Law Review*, 76(3), 1155–1214.

45. Mensah, E. K. G. 2024. Assessing the Role of Media Influence and Public Perception in Legal Decision-Making. *SSRN*. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4811277 [žiūrėta 2026 m. gegužės 27 d.].
46. Merton, K. R. 1938. Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.
47. Meterko, V., Cooper, G. 2022. Cognitive biases in criminal case evaluation: A review of the research. *Journal of Police and Criminal Psychology, 37*(1), 101–122.
48. Michel, C. 2016. Violent Street Crime Versus Harmful White-Collar Crime: A Comparison of Perceived Seriousness and Punitiveness. *Critical Criminology*, 24(1), 127–143.
49. Namavičius, J., Sakalauskas, G. 2018. Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-1066. Teisės e-aktualijos. *Lietuvos teisės institutas*, 1(14), 37–56.
50. Nikartas, S., Rinkevičiūtė, G. 2018. *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų: empirinis tyrimas*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
51. Noll, J. 2014. Disparities In Punishment Of White- And Blue-Collar Crimes In Austria. *International Journal of Arts & Sciences*, 7(5), 617–628.
52. Park, R. E., Burgess, E. W. 1925. *The City*. Chicago: The University Of Chicago Press.
53. Perri, S. F. 2016. Red Collar Crime. *International Journal of Psychological Studies*, 8(1), 61–84.
54. Poviliūnas, A., Juska, A. 2025. Disciplining the Poor: The Politics of Responsibilising the Underclass in Lithuania. Iš Dobryninas, A., Nikartas, S. (ed.) *Understanding Crime Control and Punishment in Lithuania. A Punitive Society?* Cham: Springer Nature.
55. Sapra, L. R. 2022. How to Calculate an Adequate Sample Size? Iš Nundy, S., Kakar, A., Bhutta, A. Z. *How to Practice Academic Medicine and Publish from Developing Countries? A Practical Guide*. Berlin: Springer.
56. Schmidt, R. M. 2022. White-Collar Crime. Iš Kurtz, R. L. *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (Third Edition)*. London: Academic Press.
57. Shapiro, P. S. 1980. *Thinking About White Collar Crime: Matters of Conceptualization and Research*. Washington, D. C.: National Institute of Justice.
58. Shaw, C. R., McKay, H. D. 1942. *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
59. Simpson, S. S., Rorie, M., Alper, M. et al. 2014. Corporate Crime Deterrence: A Systematic Review. *Campbell Systematic Reviews*, 10, 1–105.

60. Skeem, J., Scurich, N., Monahan, J. 2019. Impact of Risk Assessment on Judges' Fairness in Sentencing Relatively Poor Defendants. *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper No. 2019-02*, 1–16.
61. Slyke, V. S., Bales, D. W. 2012. A contemporary study of the decision to incarcerate white-collar and street property offenders. *Punishment & Society*, 14(2), 217–246.
62. Smith, M. J. 2020. Disparity in Context: Judges' Perspectives on Disparities in a Sentencing Guideline System. *Qualitative Criminology*, 8(2), 179–207.
63. Steffensmeier, D., Ulmer, J., Kramer, J. 1998. The Interaction of Race, Gender, and Age in Criminal Sentencing: The Punishment Cost of Being Young, Black, and Male. *Criminology*, 36(4), 763–798.
64. Sutherland, H. E. 1940. White-Collar Criminality. *Yearbook,* 138–155.
65. Szaplonczay, A. 2021. White-Collar Crime: Contemporary View. *Teisė*, 120, 140–146.
66. Šupa, M., Kaktinas, V., Stankevičiūtė, E. 2025. Technology and Future Trajectories of Punitivity: Lessons Learned from Selective Persecution of Online Offenders in Lithuania. Iš Dobryninas, A., Nikartas, S. (ed.) *Understanding Crime Control and Punishment in Lithuania. A Punitive Society?* Cham: Springer Nature.
67. Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J. et al. 2017. 2 dalis. Nacionalinių teismų jurisprudencijos reikšmė Lietuvos baudžiamajai teisei. Iš Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
68. Tappan, P. W. 1947. Who is the Criminal? *American Sociological Review*, 12(1), 96–102.
69. Teichman, D., Zamir, E., Ritov, I. 2023. Biases in legal decision-making: Comparing prosecutors, defense attorneys, law students, and laypersons. *Journal of Empirical Legal Studies*, 20, 852–894.
70. Testa, A. 2019. Examining Federal Criminal Sentencing of White-Collar and Common Property Offenders: The Case of Embezzlement and Larceny. *Criminal Justice Policy Review*, 30(5), 681 –707.
71. Ulmer, T. J. 2019. Criminal Courts as Inhabited Institutions: Making Sense of Difference and Similarity in Sentencing. *Crime and Justice*, 48, 483–522.
72. Veiga, A., Pina-Sánchez, J., Lewis, S. 2022. Racial and ethnic disparities in sentencing: What do we know,and where should we go? *The Howard Journal of Crime and Justice*, 62, 167–182.
73. Weisburd, D. 2015. The Law of Crime Concentration and the Criminology of Place. *Criminology*, 53(2), 133–137.
74. William, F. K. A. 2024. Mastering Validity and Reliability in Academic Research: Meaning and Significance. *International Journal of Research Publications*, 144, 287 –292.

75. Zane, N. S. 2025. Does the Detention Decision Influence Juvenile Court Processing? An Examination of Cumulative Disadvantage. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 4(2), 258–281.

Internetiniai puslapiai ir duomenų talpyklos

76. Lietuvos Aukščiausiasis teismas. 2016. *Teismo precedento 10 metų sukakčiai paminėti – Baltijos valstybių teisėjų konferencija*. Prieiga per internetą: https://www.lat.lt/naujienos/teismo-precedento-10-metu-sukakciai-pamineti-baltijos-valstybiu-teiseju-konferencija/280 [žiūrėta 2026 m. balandžio 30 d.].
77. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. 2019. *Terminų vertimai*. Prieiga per internetą: https://lrkt.lt/lt/vertimai/konstitucinio-teismo-aktuose-vartojami-terminai/terminu-vertimai/1255 [žiūrėta 2026 m. balandžio 30 d.].
78. LITEKO Lietuvos teismų informacinė sistema. 2026. *Vieša sprendimų paieška*. Prieiga per internetą: https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2 [žiūrėta 2026 m. gegužės 26 d.].
79. Nusikalstamų veikų žinybinis registras. 2025. *Nusikalstamumas pagal savivaldybes*. Prieiga per internetą: https://www.ird.lt/lt/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos-3/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos-2/nusikalstamumas-pagal-savivaldybes-2?year=2025&month=12&municipality=0 [žiūrėta 2026 m. gegužės 18 d.].
80. Nusikalstamų veikų žinybinis registras. 2026a. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas (Forma_3Ž-ITĮ)*. Prieiga per internetą: https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11964&datasource=114445 [žiūrėta 2026 m. kovo 21 d.].
81. Nusikalstamų veikų žinybinis registras. 2026b. *Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose)*. Prieiga per internetą: https://www.ird.lt/lt/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos-3/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos-2/ataskaitos-3/teisminio-nagrinejimo-statistika-2?year=2025&period=1-12&group=210 [žiūrėta 2026 m. kovo 21 d.].
82. OpenAI. 2026. *ChatGPT* (5.5 Thinking versija). Prieiga per internetą: https://chatgpt.com/ [žiūrėta 2026 m. gegužės 27 d.].

Teisės aktai

83. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68-1, 68-2, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas*. 2017. 2017-10-05, TAR, Nr. 15859.

84. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas*. 2000. 2000–10–25, Žin., Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
85. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas*. 2002. 2002-04-09, Žin., Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
86. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. 1992. 1992-11-30, Žin., Nr. 33-1014.
87. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72-2, 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 5-1, 40-1, 58-1, 72-5, 72-6, 72-7, 72-8 straipsniais įstatymas*. 2024. 2024-05-02, TAR, Nr. 8214.

Lietuvos teismų veiklos ataskaitos

88. Lietuvos teismai. 2026. *Veiklos rezultatai 2025 m.* Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2026/03/lietuvos-teismai-03-27.pdf [žiūrėta 2026 m. balandžio 29 d.].

Teismų praktika

89. *Vilniaus miesto apylinkės teismas*. 2023. 2023-11-14, nuosprendis byloje Nr. 1-2226-1202/2023.
90. *Lietuvos Aukščiausiasis teismas*. 2025. 2025-03-05, nutartis byloje Nr. 2K-47-648/2025.

Programinės įrangos

91. IBM Corp. 2026. *IBM SPSS Statistics for Windows (Versija 32.0.0.0 (134))*. New York: United States. Prieiga per internetą: https://www.ibm.com/products/spss-statistics [žiūrėta 2026 m. gegužės 9 d.].
92. MAXQDA Software for qualitative data analysis. 2026. *VERBI Software (Versija 26.2)). Consult. Sozialforschung GmbH*. Berlin: Germany. Prieiga per internetą: https://www.maxqda.com/ [žiūrėta 2026 m. gegužės 9 d.].
93. Microsoft Corporation. 2026. *Excel (Microsoft 365 Subscription). Microsoft Corporation*. Redmond: United States. https://www.microsoft.com/en/microsoft-365/excel [žiūrėta 2026 m. gegužės 9 d.].
94. Microsoft Corporation. 2026. *Microsoft Teams (Microsoft 365 Subscription). Microsoft Corporation*. Redmond: United States https://www.microsoft.com/en-us/microsoft-teams/group-chat-software [žiūrėta 2026 m. gegužės 9 d.].

95. Zoom Video Communications, Inc. 2026. *ZOOM (Versija 7.0.2)*. Tokyo: Japan. https://www.zoom.com/ [žiūrėta 2026 m. gegužės 9 d.].

Priedai

1 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos pavyzdys

Bylos eilės	Kaltinamojo eilės Nr.	Bylos nr.	Teismas (0-netaikoma)	Kaltinamojo V. P.	BK redakcija (kada padaryta (-os) NV)	Lytis (0-vyras; 1-moteris)	Kaltinamojo užimtumas (bylos nagrinėjimo metu): 0-nėra duomenų apie kaltinamojo užimtumą; 1-kaltinamasis dirba; 2- nedirba, bet yra registruotas UT; 3- nedirba ir nėra regitruotas arba nėra duomenų apie registravimąsi UT, 4- mokosi; 5- asmuo pencininkas; 6 - šiuo metu atlieka bausmę įkalinimo įstaigoje; 7-dirbęs, tačiau bylos nagrinėjimo metu profesinę praktiką sustabdęs	Ar kaltinamasis teisminio proceso metu atlieka laisvės atėmimo bausmę arba arešto bausmę? (0- bausmės neatlieka, 1- atlieka laisvės atėmimo bausmę, 2 - atlieka arešto bausmę)	Jei kaltinamasis dirba, kokios šio pareigos? 0-nenurodoma, 1- dirba įmonėje (UAM, MB ir pan.); 2- pagal verslo liudijimą, žemės ūkis...; 3-individuali veikla, 4-valstybinė įstaiga/valstybės tarnautojas, 5 - netaikoma,
1	1	1-49-417/2018	Klaipėdos apygardos teismas	S. L.	2016	0	1	0	4
2	2	1-175-927/2018	Vilniaus regiono apylinkės teisma	A. L.	2016	1	0	0	5
3	3	1-36-309/2018	Šiaulių apygardos teismas	P. S.	2015	0	5	0	5
4	4	1-66-397/2018	Kauno apygardos teismas	N. G.	2016	0	1	0	1
5	5	1-83-238/2018	Kauno apygardos teismas	M. K.	2016	0	3	0	5
	6		0	R. N.	2016	0	1	0	3
6	7	1-16-1005/2018	Panevėžio apylinkės teismas	Z. A.	2015	0	1	0	2
7	8	1-76-211/2018	Vilniaus apygardos teismas	A. M.	2017	0	1	0	4
	9		0	J. M.	2017	0	1	0	4
8	10	1-24-651/2018	Klaipėdos apygardos teismas	G. Z.	2016	0	1	0	1
9	11	1-111-503/2018	Marijampolės apylinkės teismas	V. Z.	2016	1	1	0	0
	12		0	R. Š.	2016	0	7	0	0
10	13	1-534-537/2018	Marijampolės apylinkės teismas	L. G.	2017	1	1	0	0
11	14	1-111-898/2018	Vilniaus apygardos teismas	L. L.	2016	0	1	0	1

2 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos informacinė lentelė: kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių veiksnių išsamumo vertinimo instrukcija (Likerto 5 balų skalė)

Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių veiksnių baudžiamojoje byloje išsamumo vertinimas (balais nuo 1 iki 5)		
Balo Nr.	**Balo vertinimo kriterijus (-ai)**	**Balo vertinimo kriterijų paaiškinimas**
1 – labai formalus	Aptarti ≤ 3 (trys arba mažiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai	Nepriklausomai nuo to, kaip išsamiai aptartas konkretus asmenį charakterizuojantis aspektas (žr. 3 priedas), šis balas priskirtas toms byloms, kuriose paminėti ar aptarti ≤ 3 (trys arba mažiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai.
2 – gana formalus	Aptarti 4 (keturi) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai	Nepriklausomai nuo to, kaip išsamiai aptartas konkretus asmenį charakterizuojantis aspektas (žr. 3 priedas), šis balas priskirtas toms byloms, kuriose paminėti ar aptarti 4 (keturi) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai.

3 – nei formalus, nei išsamus	Aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai.	Nepriklausomai nuo to, kaip išsamiai aptartas konkretus asmenį charakterizuojantis aspektas (žr. 3 priedas), šis balas priskirtas toms byloms, kuriose paminėti ar aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai.
4 – gana išsamus	1. Aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai. 2. Bausmės vykdymo sąlygų motyvavimas ir (ar) kaltinamojo pavojingumo visuomenei ir (ar) tikimybės nusikalsti ateityje nustatymas ir (ar) kaltinamojo veikimo pobūdis *yra* individualizuojamas atsižvelgiant į kaltinamojo asmenybės charakteristiką (-as).	1. Nepriklausomai nuo to, kaip išsamiai aptartas konkretus asmenį charakterizuojantis aspektas (žr. 3 priedas), šis balas priskirtas toms byloms, kuriose paminėti ar aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai. 2. Teismas, nustatydamas bausmės vykdymo sąlygas ir (ar) kaltinamojo pavojingumą visuomenei ir (ar) pakartotinio nusikalstamumo tikimybę ir (ar) kaltinamojo veikimo pobūdį, tai individualizuoja remdamasis bent viena kaltinamojo asmenybės charakteristika.
5 – labai išsamus	1. Aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai. 2. Bausmės vykdymo sąlygų motyvavimas ir (ar) kaltinamojo pavojingumo visuomenei ir (ar) tikimybės nusikalsti ateityje nustatymas ir (ar) kaltinamojo veikimo pobūdis *yra* individualizuojamas atsižvelgiant į kaltinamojo asmenybės charakteristiką (-as). 3. Teismas, motyvuodamas kaltinamojo bausmės rūšį ir (ar) dydį, remiasi kaltinamojo asmenybės charakteristika tai aiškiai argumentuodamas.	1. Nepriklausomai nuo to, kaip išsamiai aptartas konkretus asmenį charakterizuojantis aspektas (žr. 3 priedas), šis balas priskirtas toms byloms, kuriose paminėti ar aptarti 5 ≥ (penki arba daugiau) kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys aspektai. 2. Teismas, nustatydamas bausmės vykdymo sąlygas ir (ar) kaltinamojo pavojingumą visuomenei ir (ar) pakartotinio nusikalstamumo tikimybę ir (ar) kaltinamojo veikimo pobūdį, tai individualizuoja remdamasis bent viena kaltinamojo asmenybės charakteristika. 3. Teismas, nustatydamas kaltinamajam taikomos bausmės rūšį ir (ar) dydį, tai argumentuoja remdamasis bent viena kaltinamojo asmenybę charakterizuojančia aplinkybe.

3 priedas. Kiekybinės tyrimo dalies anketos informacinė lentelė: individualaus kaltinamojo asmenybę charakterizuojančio veiksnio išsamumo vertinimo instrukcija (Likerto 5 balų skalė)

Individualaus kaltinamojo asmenybę charakterizuojančio veiksnio baudžiamojoje byloje išsamumo vertinimas (balais nuo 0 iki 4)			
Balo Nr.	**Balo vertinimo kriterijus (-ai)**	**Balo vertinimo kriterijų paaiškinimas**	**Balo vertinimo pavyzdžiai**
0 – veiksnys nepaminėtas	Individualus kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys veiksnys baudžiamojoje byloje neminimas	–	–
1 – gana formalus vertinimas	Individualus veiksnys tik formaliai paminėtas	Individualus kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys veiksnys tik nustatomas	1. „dirba/nedirba“; 2. „neteistas/teistas“; 3. „administracine tvarka baustas/administracine tvarka nebaustas“; 4. Kt.
2 – nei formalus, nei išsamus vertinimas	1. Individualus veiksnys paminėtas. 2. Pateikiama papildoma minimali informacija.	1. Nustatomas individualus kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys veiksnys. 2. Pateikiama papildoma minimali informacija apie konstatuotą veiksnį (darbinė profesija; ankstesnių teistumų skaičius ar data; pagal kokį straipsnį ar pagal kokį nusižengimą baustas administracine tvarka ir kt.)	1. „ilgametis UAB (duomenys neskelbtini) direktorius“; 2. „2 kartus teistas, teistumas neišnykę“; 3. „administracine tvarka bausta du kartus (2015 ir 2018 metais) už automobilio pastatymą draudžiamoje vietoje“; 4. Kt.
3 – gana išsamus vertinimas	1. Individualus veiksnys paminėtas. 2. Išplėtotas individualaus veiksnio apibūdinimas ir bent minimaliai siejama su asmens pakartotinio nusikalstamumo	1. Nustatomas individualus kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys veiksnys. 2. Teismas ne tik konstatuoja individualų kaltinamojo asmenybę	1. Individualus veiksnys – kaltinamojo darbinė padėtis: „dirba gydytoju chirurgu (duomenys neskelbtini) gydymo įstaigose, turi ilgametę patirtį (savarankiško chirurgo praktika po rezidentūros siekia 9 metus), atlieka didelį kiekį sudėtingų operacijų, kelia savo

	tikimybe ir (ar) kaltinamojo pavojingumu visuomenei.	charakterizuojantį veiksnį, bet ir bent minimaliai sieja (vertina) individualaus veiksnio reikšmę asmens pakartotinio nusikalstamumo tikimybei ir (ar) kaltinamojo pavojingumui visuomenei.	kvalifikaciją, todėl teismui nekyla jokių abejonių, kad jis yra teigiamai vertinamas, aukštos kvalifikacijos savo srities specialistas, kuriantis pridėtinę vertę visuomenei“
4 – labai išsamus vertinimas	1. Individualus veiksnys paminėtas. 2. Išplėtotas individualaus veiksnio apibūdinimas, kuris aiškiai siejamas su kaltinamajam taikytina bausmės rūšimi ir (ar) šios dydžiu, ir (ar) nuteistojo resocializacija.	1. Nustatomas individualus kaltinamojo asmenybę charakterizuojantys veiksnys. 2. Teismas ne tik konstatuoja individualų kaltinamojo asmenybę charakterizuojantį veiksnį, bet ir aiškiai sieja šį su kaltinamajam taikytina bausmės rūšimi ir (ar) šios dydžiu, ir (ar) nuteistojo resocializacija.	1. Individualus veiksnys – kitų žmonių palikti atsiliepiamai apie kaltinamąjį: „Byloje pateikti dokumentai, susiję su <...> [kaltinamojo] veikla <...> – padėkos raštai, pažymėjimai, kurie liudija pastarojo aktyvią veiklą, nuopelnus (duomenys neskelbtini), jo apdovanojimus ir gautas padėkas <...>, jam buvo įteiktas <...>. [Kaltinamasis] dirba UAB <...> pardavimų vadybininku ir darbdavio apibūdinamas kaip profesionalus, tvarkingas, pareigingas ir disciplinuotas. Savarankiškai nuolat tobulina ir kelia savo kvalifikaciją, gilina profesines žinias, labai vertinamas kolektyvo, kadangi sprendimus priima operatyviai, prisiimdamas asmeninę atsakomybę už jų tinkamą įgyvendinimą. Nepriekaištingai dirba komandoje ir individualiai, skatintas už pavyzdingą pareigų atlikimą. Darbdavys teigiamai apibūdina <...> [kaltinamojo] žmogiškąsias savybes – jis yra atsakingas, patikimas, reiklus, kruopštus, mandagus, komunikabilus, turintis aukštus moralinius standartus

			<...>. Be to, byloje yra dokumentai patvirtinantys, kad kaltinamasis yra įregistravęs ūkininko ūkį, valdo bityną <...> Visa tai, kas išdėstyta aukščiau, leidžia daryti išvadą, kad BK 225 straipsnio 3 dalies sankcijoje vienintelės numatytos ilgalaikio terminuoto laisvės atėmimo bausmės paskyrimas šiam asmeniui už minėtos nusikalstamos veikos padarymą aiškiai prieštarautų teisingumo principui“.

4 priedas. Interviu atlikimo informacinė lentelė

Interviu atlikimo informacinė lentelė				
Interviu numeris	**Interviu atlikimo vieta/programa**	**Interviu data**	**Interviu trukmė**	**Tyrimo dalyvio (–ės) charakteristika (lygis, užimtumas (I arba II instancijos teismo teisėjas (-a))**
1.	„Microsoft Teams“ programos kanalas	2026-04-16	31 min. 59 s.	Vyras, apygardos teismo teisėjas
2.	Mobiliojo telefoninio ryšio priemonė	2026-04-20	33 min. 44 s.	Moteris, apylinkės teismo teisėja
3.	Teisėjo (-os) kabinete/gyvas susitikimas	2026-04-24	27 min. 27 s.	Moteris, apylinkės teismo teisėja
4.	Teisėjo (-os) kabinete/gyvas susitikimas	2026-04-24	59 min. 12 s.	Vyras, apylinkės teismo teisėjas
5.	„Microsoft Teams“ programos kanalas	2026-04-27	34 min. 55 s.	Moteris, apylinkės teismo teisėja

6.	„Microsoft Teams“ programos kanalas	2026-04-30	22 min. 44 s.	Vyras, apylinkės teismo teisėjas
7.	„Microsoft Teams“ programos kanalas	2026-05-04	33 min. 53 s.	Vyras, apygardos teismo teisėjas
8.	„Zoom“ programos kanalas	2026-05-05	34 min. 58 s.	Moteris, apylinkės teismo teisėja
Atliktų interviu aplinkybės, komentarai, pastabos, naudingos duomenų analizei pateiktos transkripcijų priedo turinyje.				

5 priedas. Interviu planas

Sveiki, esu Greta Šiaudvytytė, Vilniaus universiteto, filosofijos fakulteto, taikomosios ir teorinės kriminologijos magistro studijų 2-ojo kurso studentė. Šiuo metu atlieku savo baigiamąjį magistro darbą, susijusį su teisėjų sprendimų priėmimo procesu taikant bausmes. Jūsų, kaip teisėjo bei eksperto, nuomonė ir patirtis man yra labai svarbi. Noriu pažymėti, kad Jus identifikuojanti informacija mano baigiamajame magistro darbe nebus pateikiama, o šio interviu metu gauta informacija, bus pateikiama tik apibendrintai kaip tyrimo metu gautos informacijos rezultatas, todėl Jūsų konfidencialumą garantuoju. Noriu Jūsų paprašyti leisti įrašyti šį mūsų pokalbį, jog vėliau galėčiau tiksliau išrašyti Jūsų mintis. Po šio interviu išrašymo, įrašas bus ištrintas. Jei sutinkate, prašau, pradėkime.

Įvadiniai klausimai:

1. Papasakokite, kaip atrodo Jūsų, kaip teisėjo (-os), darbo kasdienybė. Su kokiomis baudžiamosiomis bylomis dažniausiai tenka dirbti?
2. Kokius sprendimų priėmimo aspektus savo praktikoje laikote sudėtingiausiais? Su kokiais sunkumais dažniausiai susiduriate nagrinėdami baudžiamąsias bylas?
3. Kalbant apie baudžiamosios bylos nagrinėjimo procesą, kiek laiko, Jūsų patirtimi, paprastai užtrunka išnagrinėti vieną baudžiamąją bylą? Remiantis Jūsų patirtimi, kokią įtaką darbo krūvis ar laiko trūkumas daro Jūsų sprendimų priėmimo procesui?

Klausimai, susiję su bausmės paskirtimi ir šios skyrimo pagrindais:

4. Kalbant apie bausmės skyrimą, kokiais kriterijais remiatės priimdami sprendimą? Kurie iš jų, remiantis Jūsų patirtimi, turi didžiausią reikšmę?
5. Ar skirdami bausmę, Jūs, kaip teisėjas, vertinate kaltinamojo pavojingumą visuomenei? Jei taip, kokią reikšmę tai turi skiriant bausmę?
6. Kaip, Jūsų patirtimi, vertinate tikimybę, kad kaltinamasis ateityje gali pakartotinai nusikalsti? Kokiais kriterijais šiuo atveju remiatės?
7. Kaip, Jūsų nuomone, priimant sprendimus keičiasi vertinimo procesas tais atvejais, kai bylos aplinkybės yra sudėtingos arba informacija apie kaltinamąjį yra ribota?
8. Ar pasitaiko situacijų, kai, Jūsų nuomone, trūksta informacijos apie kaltinamąjį? Kaip tokiais atvejais priimate sprendimą, pavyzdžiui, vertindami, ar asmuo gali atlikti bausmę laisvėje?
9. Kaip priimate sprendimą dėl kaltinamojo vertinimo, kai turimos informacijos nepakanka? Kokią reikšmę tokiu atveju turi Jūsų profesinė patirtis ar vidinis įsitikinimas?

Klausimai, susiję su kaltinamojo asmenybės vertinimu:

10. Kaip, remiantis Jūsų darbo patirtimi, vertinate kaltinamojo asmenybę, kaip kriterijų, skirdami bausmę?
11. Magistro darbo rengimo metu atlikau baudžiamųjų bylų kiekybinį tyrimą, kurio metu domėjausi korupcinėmis bylomis (konkrečiau – kyšininkavimu) ir vadinamais įprastais turtiniais nusikaltimais (plėšimo bylomis). Tyrimo metu pastebėjau, kad kaltinamojo asmenybės vertinimas skirtingose bylose kiek skiriasi apimtimi (ar išsamumu). Kaip Jūs paaiškintumėte šiuos skirtumus?
12. Tyrimo metu taip pat pastebėjau, kad kyšininkavimo bylose neretai pateikiami darbdavių atsiliepimai apie kaltinamąjį. Kaip Jūs vertinate tokią informaciją? Kokią reikšmę ji turi sprendimų priėmimo procese?
13. Kokie kiti kaltinamąjį charakterizuojantys aspektai paprastai turi reikšmės individualizuojant bausmę? (t. y. tam tikros teigiamos ar neigiamos savybės). Ar yra aspektų, kurie, nors ir nėra formaliai įvardinti, vis dėlto turi reikšmės sprendimui? Jei taip, kokie tai aspektai?

Klausimai, susiję su korupcinėmis ir plėšimo bylomis:

14. Remiantis Jūsų, kaip eksperto patirtimi, ar korupcinės bylos tam tikrais aspektais skiriasi nuo kitų baudžiamųjų bylų? Jei taip, kaip?
15. Viešojoje erdvėje galima pastebėti taisyklę, kad didelė dalis vagystes atliekančių asmenų „pasiskaičiuoja“ potencialią vagystės metu pasisavinto turto sumą, jog išvengtų baudžiamosios atsakomybės. Ar, Jūsų patirtimi, kitose tam tikro tipo bylose susiformuoja tam tikri „tipiniai“ kaltinamieji ar jų bruožai? Jei taip, kaip jie veikia sprendimų priėmimą?

16. Kokius skirtumus ar panašumus pastebite tarp kaltinamųjų korupcinio pobūdžio bylose (pvz., kyšininkavimo) ir turtinių nusikaltimų bylose (pvz., plėšimo)?
17. Jei turėtumėte įvardinti tam tikras kaltinamojo ar šio padaryto nusikaltimo savybes, reikšmingas individualizuojant bausmę, kokias savybes kaip esmines įvardintumėte būtent korupcinėse bylose ir plėšimo (ar panašaus pobūdžio) bylose?

Klausimai, susiję su teisėjų diskrecija:

18. Kaip, Jūsų nuomone, galima paaiškinti tai, kad teisėjai gali skirtingai vertinti panašias situacijas? Nuo ko tai galėtų priklausyti?
19. Kaip, Jūsų nuomone, skirtingų proceso dalyvių sprendimai (pvz., prokuroro siūloma bausmės rūšis ir dydis) gali atsispindėti vėlesniuose teismo sprendimuose?

Klausimas interviu pabaigoje:

20. Ar yra dar kažkas, ką, Jūsų nuomone, svarbu paminėti kalbant apie sprendimų priėmimą baudžiamosiose bylose?

Ačiū Jums už skirtą laiką!

6 priedas. Baudos bausmės dydžio normaliojo pasiskirstymo analizė (Kolmogorov-Smirov ir Shapiro-Wilk testai)

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Baudos bausmės dydis (BK 225 str.)	.197	115	<.001	.784	115	<.001

a. Lilliefors Significance Correction

7 priedas. Baudos bausmės dydžio pasiskirstymas (histograma)

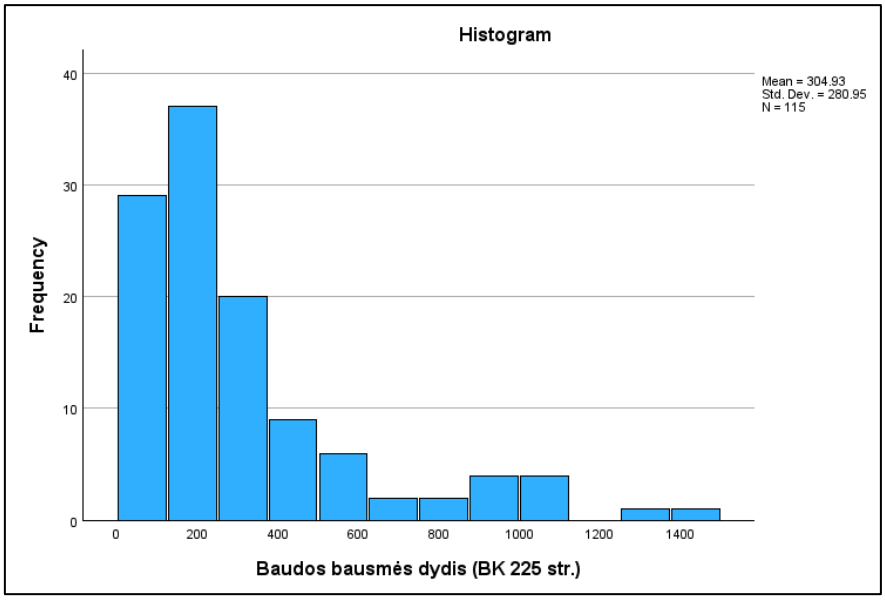

8 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamųjų lytį (Mann-Whitney U testas (BK 225 str.))

Ranks

	Kaltinamųjų lytis (BK 225 str.)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Baudos bausmės dydis (BK 225 str.)	Vyras	82	57.49	4714.00
	Moteris	33	59.27	1956.00
	Total	115		

Test Statistics[a]

	Baudos bausmės dydis (BK 225 str.)
Mann-Whitney U	1311.000
Wilcoxon W	4714.000
Z	-.260
Asymp. Sig. (2-tailed)	.795

a. Grouping Variable: Kaltinamųjų lytis (BK 225 str.)

9 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo ankstesnių teistumų faktą (Mann-Whitney U testas (BK 225 str.))

Ranks

	Teistumai	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Baudos bausmės dydis (BK 225 str.)	Anksčiau neteistas	112	58.15	6512.50
	Anksčiau teistas	3	52.50	157.50
	Total	115		

Test Statistics[a]

	Baudos bausmės dydis (BK 225 str.)
Mann-Whitney U	151.500
Wilcoxon W	157.500
Z	-.290
Asymp. Sig. (2-tailed)	.772
Exact Sig. [2*(1-tailed Sig.)]	.785[b]

a. Grouping Variable: Teistumai

10 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) is the same across categories of Išsilavinimas.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.133	Retain the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) across Išsilavinimas

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	60
Test Statistic	5.605[a]
Degree Of Freedom	3
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.133

a. The test statistic is adjusted for ties.

11 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) is the same across categories of asmenybės_vertinimas.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.533	Retain the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) across asmenybės_vertinimas

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	115
Test Statistic	3.149[a]
Degree Of Freedom	4
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.533

a. The test statistic is adjusted for ties.

12 priedas. Baudos bausmės dydžio skirtumai pagal kaltinamojo užimtumą (Kruskal-Wallis testas (BK 225 str.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) is the same across categories of Užimtumas.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.016	Reject the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Baudos bausmės dydis (BK 225 str.) across Užimtumas

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	106
Test Statistic	12.198[a]
Degree Of Freedom	4
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.016

a. The test statistic is adjusted for ties.

13 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmės normaliojo pasiskirstymo analizė (Kolmogorov-Smirov ir Shapiro-Wilk testai)

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.)	.165	248	<.001	.797	248	<.001

a. Lilliefors Significance Correction

14 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo trukmės pasiskirstymas (histograma)

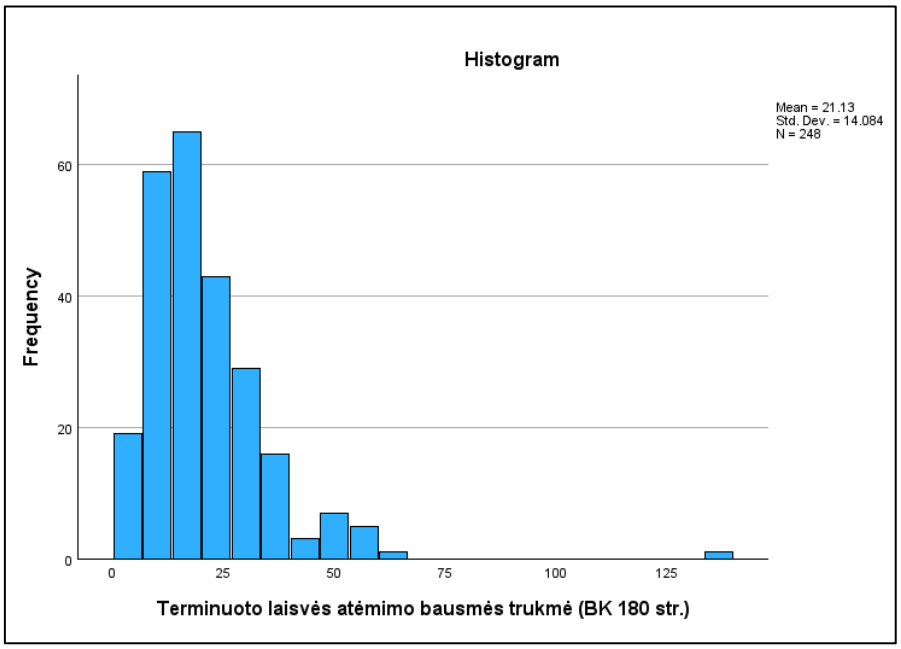

15 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamųjų lytį (Mann-Whitney U testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.))

Mann-Whitney Test

Ranks

	Kaltinamojo lytis (BK 180 str.)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.)	Vyras	239	125.59	30016.50
	Moteris	9	95.50	859.50
	Total	248		

Test Statistics[a]

	Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.)
Mann-Whitney U	814.500
Wilcoxon W	859.500
Z	-1.240
Asymp. Sig. (2-tailed)	.215

a. Grouping Variable: Kaltinamojo lytis (BK 180 str.)

16 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo ankstesnių teistumų faktą (Mann-Whitney U testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.))

Mann-Whitney Test

Ranks

	Ankstesnių teistumų faktas (BK 180 str.)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.)	Anksčiau neteistas	32	87.31	2794.00
	Anksčiau teistas	216	130.01	28082.00
	Total	248		

Test Statistics[a]

	Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.)
Mann-Whitney U	2266.000
Wilcoxon W	2794.000
Z	-3.154
Asymp. Sig. (2-tailed)	.002

a. Grouping Variable: Ankstesnių teistumų faktas (BK 180 str.)

17 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo išsilavinimo lygį (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) is the same across categories of Kaltinamojo išsilavinimas (BK 180 str.).	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.129	Retain the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) across Kaltinamojo išsilavinimas (BK 180 str.)

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	248
Test Statistic	9.895[a]
Degree Of Freedom	6
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.129

a. The test statistic is adjusted for ties.

18 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo užimtumą (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) is the same across categories of Kaltinamojo užimtumas (BK 180 str.).	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.211	Retain the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) across Kaltinamojo užimtumas (BK 180 str.)

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	208
Test Statistic	4.517[a]
Degree Of Freedom	3
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.211

a. The test statistic is adjusted for ties.

19 priedas. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės ilgio (trukmė) skirtumai pagal kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių išsamumo vertinimą (Kruskal-Wallis testas (BK 180 str. 1 ir 2 d.))

Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	Test	Sig.[a,b]	Decision
1	The distribution of Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) is the same across categories of Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių vertinimo išsamumas (BK 180 str.).	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	.619	Retain the null hypothesis.

a. The significance level is .050.

b. Asymptotic significance is displayed.

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test

Terminuoto laisvės atėmimo bausmės trukmė (BK 180 str.) across Kaltinamojo asmenybę charakterizuojančių aplinkybių vertinimo išsamumas (BK 180 str.)

Independent-Samples Kruskal-Wallis Test Summary

Total N	248
Test Statistic	2.645[a]
Degree Of Freedom	4
Asymptotic Sig.(2-sided test)	.619

a. The test statistic is adjusted for ties.

20 priedas. „MaxQDA“ programa sukurti kokybinių interviu kodai ir subkodai

Kodai ir subkodai	Kodų dažnis
Kodų sistema	**359**
Teisėjų asmeninės savybės ir nuostatos, galinčios lemti sprendimų priėmimą	3
Teisėjų požiūris į kaltinamuosius, su kurių bylomis tenka dažniausiai dirbti	6
Teisėjų įvardijami kaltinamųjų tipai	0
Su narkotinių medžiagų vartojimu ir (ar) platinimu susiję asmenys	2
Su kontrabanda susijusias veikas darantys asmenys	2
Smurtinio pobūdžio nusikaltimus atliekantys asmenys	4
Turtinio pobūdžio veikas atliekantys asmenys	3
Baltųjų apykaklių nusikaltimus atliekantys asmenys	14
Teisėjų požiūris į jų priimamus sprendimus	13
Teisėjų nuomonė ir požiūris į bausmės tikslus	9
Selektyviojo teisingumo užuominos	15
Teisėjų darbo pobūdis	24
Sunkumai, susiję su teisėjų darbo kasdienybe	1
Problemos, kylančios priimant sprendimus	19
Problemos, kylančios baudžiamajame procese apskritai	31
Kriterijai, kuriais remiantis teisėjai priima sprendimus dėl bausmės	13
Teisėjų vidinis įsitikinimas ir šio reikšmė (remiantis BPK apibrėžtimi)	20

Teisėjų vidinis įsitikinimas ir šio reikšmė (kaip intuicija ar nuojauta)	3
Kaltinamojo pavojingumo visuomenei ir(ar) pakartotinio nusikalstamo elgesio tikimybės vertinimas ir nustatymas bylose	30
Kaltinamojo asmenybės vertinimas baudžiamosiose bylose	28
Veiksmai, kurių imasi teisėjai, jei duomenų apie kaltinamąjį trūksta	8
Kaltinamojo savybės, kurios laikomos kaip teigiamos	26
Kaltinamojo savybės, kurios laikomos kaip neigiamos	14
Teisėjų nuomonė apie kaltinamojo asmenybės vertinimą, kaip kriterijų priimant sprendimus dėl bausmės	7
Kitų proceso dalyvių įtaka ir reikšmė sprendimo dėl bausmės priėmime	9
Prokurorų veiksmai	22
Advokatų veiksmai	5
Paryškinimai tekste	28